

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
CENTER ZA RAZVOJ KNJIŽNIC
C e Z a R

Analiza stanja in možnosti ukinitve nadomestil za včlanitev v slovenske splošne knjižnice

Raziskovalna naloga

G o r a z d V o d e b

E v a K o d r i č - D a č i ć

K r i s t i n a J a n c

Ljubljana, 2010

Kazalo vsebine

1	UVOD	7
2	IZHODIŠČA	9
2.1	Opredelitev uporabniških plačil in članarin	9
2.2	Izhodišča knjižničarske stroke glede članarin in vpisnin	9
2.3	Izdatki prebivalstva RS za izobraževanje, kulturo in rekreacijo glede na višino porabe	12
3	ZAKONODAJNI OKVIR	13
3.1	Upravljanje, financiranje in poraba sredstev v splošnih knjižnicah	13
3.2	Zakon o knjižničarstvu	15
3.3	Uredba o osnovnih storitvah knjižnic	16
4	PRIMERJAVA UREDITEV ČLANARIN V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH PO EVROPI	19
4.1	Stanje po državah	19
4.2	Sklep	21
5	UPORABNIŠKA PLAČILA V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH	23
5.1	Nadomestila za včlanitev	23
5.2	Druga uporabniška plačila v splošnih knjižnicah	29
6	STRUKTURA ČLANSTVA V SLOVENSKIH SPLOŠNIH KNJIŽNICAH	34
6.1	Učinek sprejetja Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic na delež članstva v splošnih knjižnicah	36
7	STRUKTURA PRIHODKOV SPLOŠNIH KNJIŽNIC	38
8	NEJAVNI PRIHODKI IZ IZVAJANJA JAVNE SLUŽBE V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH: PRIHODKI IN PORABA	46
8.1	Višina prihodkov od nadomestil za včlanitev in prodaje blaga ter storitev na trgu	47
8.2	Poraba nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe	47
9	UPORABNIŠKA PLAČILA V VISOKOŠOLSKIH IN ŠOLSKIH KNJIŽNICAH TER MUZEJIH IN GALERIJAH	55

9.1	Uporabniška plačila v visokošolskih in šolskih knjižnicah	55
9.2	Uporabniška plačila v muzejih in galerijah	60
10	STALIŠČA DIREKTORJEV SPLOŠNIH KNJIŽNIC O POSLEDICAH UKINITVE ČLANARIN	61
11	SKLEP	63
11.1	Predlog ukrepov	67
	PRILOGA 1: VPRAŠALNIK O UREDITVI ČLANARIN V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH	69
	PRILOGA 2: VPRAŠALNIK ZA DIREKTORJE SPLOŠNIH KNJIŽNIC	70
	PRILOGA 3: VABILO DIREKTORICAM IN DIREKTORJEM SPLOŠNIH KNJIŽNIC ZA SODELOVANJE V RAZISKAVI Z NAVODILI	72
	NAVEDENI VIRI	78

Kazalo tabel

TABELA 1: POVZETEK STANJA PO IZBRANIH EVROPSKIH DRŽAVAH.....	22
TABELA 2: ŠTEVILO IN DELEŽ SPLOŠNIH KNJIŽNIC, KI ZARAČUNAVAJO ČLANARINE IN VPISNINE	23
TABELA 3: VIŠINA NADOMESTIL ZA PRVO VČLANITEV	24
TABELA 4: VIŠINA ČLANARINE V STRUKTURI NADOMESTILA ZA ČLANSTVO.....	25
TABELA 5: VIŠINA VPISNINE V STRUKTURI NADOMESTIL ZA VČLANITEV	26
TABELA 6: VIŠINA STROŠKOV ZA IZKAZNICO V STRUKTURI NADOMESTIL ZA VČLANITEV.....	26
TABELA 7: ŠTEVILO IN DELEŽ SPLOŠNIH KNJIŽNIC Z ENOTNO ALI RAZLIČNO VIŠINO ČLANARINE ZA FIZIČNE UPORABNIKE.....	26
TABELA 8: UPORABNIŠKE SKUPINE, NAVEDENE V CENIKIH IN PRAVILNIKIH O POSLOVANJU ..	27
TABELA 9: ČLANARINE PO UPORABNIŠKIH SKUPINAH	28
TABELA 10: UPORABNIŠKE SKUPINE, OPROŠČENE PLAČEVANJA ČLANARIN.....	28
TABELA 11: POSEBNE OBLIKE ČLANSTVA V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH.....	29
TABELA 12: POSTAVKE V CENIKIH ZA IZPOSOJO IN POSREDOVANJE GRADIVA	29
TABELA 13: POSTAVKE V CENIKIH ZA PREKORAČITEV IZPOSOJEVALNIH ROKOV	29
TABELA 14: POSTAVKE V CENIKIH ZA REPRODUCIRANJE IN TISKANJE	30
TABELA 15: POSTAVKE V CENIKIH ZA POMNILNIŠKE MEDIJE.....	30
TABELA 16: POSTAVKE V CENIKIH ZA MEDKNJIŽNIČNO IZPOSOJO.....	30
TABELA 17: POSTAVKE V CENIKIH ZA INFORMACIJSKE STORITVE	31
TABELA 18: POSTAVKE V CENIKIH ZA POŠKODBE, OBRABO IN IZGUBO GRADIVA OZIROMA OPREME.....	31
TABELA 19: POSTAVKE V CENIKIH ZA UPORABO RAČUNALNIKOV	31
TABELA 20: POSTAVKE V CENIKIH ZA PRODAJO BLAGA	32
TABELA 21: POSTAVKE V CENIKIH ZA NAJEM PROSTOROV IN OPREME	32
TABELA 22: POSTAVKE V CENIKIH ZA OSTALE STORITVE KNJIŽNIC	32
TABELA 23: POSTAVKE V CENIKIH ZA UDELEŽBO NA POSEBNIH DEJAVNOSTIH.....	32
TABELA 24: PRIMERJAVA CEN NAJPOGOSTEJŠIH POSTAVK V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH	33
TABELA 25: PRIMERJAVA CEN NAJPOGOSTEJŠIH POSTAVK IZ CENIKOV SPLOŠNIH KNJIŽNIC ZA LETO 2001	34
TABELA 26: PRIMERJAVA IZOBRAZBENE STRUKTURE AKTIVNIH ČLANOV SPLOŠNIH KNJIŽNIC S STRUKTURO REGIJE	35
TABELA 27: GIBANJE DELEŽEV ČLANOV MED PREBIVALSTVOM.....	37
TABELA 28: PRIHODKI NA PREBIVALCA OBMOČJA.....	38
TABELA 29: VIŠINA IN DELEŽ NEJAVNIH PRIHODKOV IZ IZVAJANJA JAVNE SLUŽBE V CELOTNIH PRIHODKIH	39
TABELA 30: VIŠINA IN DELEŽ ČLANARIN V PRIHODKIH NA PREBIVALCA OBMOČJA	41
TABELA 31: POSTAVKE PORABE PO PODSKUPINAH, KONTIH IN PODKONTIH.....	48
TABELA 32: POSTAVKE PORABE, SEŠTETE PO PODSKUPINAH KONTOV.....	49
TABELA 33: PREDNOSTNI RED PRI OHRANITVI IN KRČENJU POSTAVK PORABE NEJAVNIH PRIHODKOV IZ IZVAJANJA JAVNE SLUŽBE.....	50
TABELA 34: DELEŽ ZNIŽANJA POSTAVK PORABE PO PODSKUPINAH, KONTIH IN PODKONTIH.....	51
TABELA 35: UPORABNIŠKE SKUPINE, NAVEDENE V CENIKIH VISOKOŠOLSKIH KNJIŽNIC	55
TABELA 36: PRIMERJAVA VIŠINE ČLANARIN VISOKOŠOLSKIH KNJIŽNIC.....	56
TABELA 37: POSEBNE OBLIKE ČLANSTVA, NAVEDENE V CENIKIH VISOKOŠOLSKIH KNJIŽNIC ..	56
TABELA 38: POSTAVKE V CENIKIH ZA IZPOSOJO IN POSREDOVANJE GRADIVA	56
TABELA 39: POSTAVKE V CENIKIH ZA PREKORAČITEV IZPOSOJEVALNIH ROKOV	57
TABELA 40: POSTAVKE V CENIKIH ZA REPRODUCIRANJE IN TISKANJE	57
TABELA 41: POSTAVKE V CENIKIH ZA POMNILNIŠKE MEDIJE.....	57
TABELA 42: POSTAVKE V CENIKIH ZA MEDKNJIŽNIČNO IZPOSOJO.....	57
TABELA 43: POSTAVKE V CENIKIH ZA INFORMACIJSKE STORITVE	58
TABELA 44: POSTAVKE V CENIKIH ZA POŠKODBE, OBRABO IN IZGUBO GRADIVA OZIROMA OPREME.....	58
TABELA 45: PRIMERJAVA CEN ZA IZBRANE POSTAVKE V CENIKIH VISOKOŠOLSKIH KNJIŽNIC	58
TABELA 46: UPORABNIŠKA PLAČILA V MUZEJIH IN GALERIJAH	60
TABELA 47: STALIŠČA VODIJ SPLOŠNIH KNJIŽNIC DO UKINITVE ČLANARIN	62

Kazalo slik

GRAFIKON 1: FREKVENČNA PORAZDELITEV VIŠINE NADOMESTILA ZA PRVO VČLANITEV	25
GRAFIKON 2: FREKVENČNA PORAZDELITEV VIŠINE ČLANARINE	25
GRAFIKON 3: GIBANJE DELEŽA ČLANOV MED PREBIVALSTVOM	37
GRAFIKON 4: STRUKTURA PRIHODKOV SPLOŠNIH KNJIŽNIC V LETU 2008	38
GRAFIKON 5: FREKVENČNA PORAZDELITEV VIŠINE PRIHODKOV NA PREBIVALCA V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH	39
GRAFIKON 6: VIŠINA PRIHODKOV IZ IZVAJANJA JAVNE SLUŽBE NA PREBIVALCA OBMOČJA	40
GRAFIKON 7: DELEŽ NEJAVNIH PRIHODKOV IZ IZVAJANJA JAVNE SLUŽBE V CELOTNEM PRIHODKU	41
GRAFIKON 8: FREKVENČNA PORAZDELITEV DELEŽEV ČLANARIN V NEJAVNIH PRIHODKIH IZ IZVAJANJA JAVNE SLUŽBE	42
GRAFIKON 9: VIŠINA PRIHODKOV OD ČLANARIN NA PREBIVALCA OBMOČJA	42
GRAFIKON 10: DELEŽ PRIHODKOV OD ČLANARIN V CELOTNEM PRIHODKU	43
GRAFIKON 11: PRIMERJAVA VIŠINE NEJAVNIH PRIHODKOV IZ IZVAJANJA JAVNE SLUŽBE IN VIŠINE PRIHODKOV OD ČLANARIN NA PREBIVALCA OBMOČJA PO KNJIŽNICAH	44
GRAFIKON 12: PRIMERJAVA DELEŽA PRIHODKOV IZ IZVAJANJA JAVNE SLUŽBE V CELOTNIH PRIHODKIH IN NA ČLANA	45
GRAFIKON 13: DELEŽ ZMANJŠANJA SREDSTEV ZA POSTAVKO »ORGANIZACIJA PRIREDITEV PO KNJIŽNICAH« ZARADI IZPADA SREDSTEV IZ NASLOVA ČLANARIN	53
GRAFIKON 14: DELEŽ ZMANJŠANJA SREDSTEV ZA POSTAVKO »NAKUP KNJIŽNIČNEGA GRADIVA PO KNJIŽNICAH« ZARADI IZPADA SREDSTEV IZ NASLOVA ČLANARIN	54

1 Uvod

Raziskovalna naloga obravnava možnosti ukinitve članarin in drugih nadomestil za včlanitev v slovenskih splošnih knjižnicah.

Ob obravnavi vprašanja se moramo najprej navezati na Resolucijo o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011 (Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011, 2008), ki sicer izrecno ne omenja ukrepa ukinitve članarin v splošnih knjižnicah. Postavlja pa enako dostopnost do knjižničnih storitev za vse prebivalce Slovenije kot dolgoročno izhodišče knjižnične dejavnosti in v tem smislu vidi kot naloge kulturne politike tudi povečanje deleža uporabnikov knjižnic v celotni populaciji v naslednjem srednjeročnem obdobju, zlasti povečanje deleža odraslih prebivalcev, zatem rast izposoje in uporabe gradiva ter tudi rast bralne kulture. Možno sredstvo za doseg cilja predstavlja ukinitve članarin v splošnih knjižnicah.

Ukinitve članarin v splošnih knjižnicah je zapisana kot eden izmed programskih ciljev na področju kulture v koalicijskem sporazumu. Smoter ukinitve članarin vidijo koalicijski partnerji predvsem v lažjem dostopu do knjižničnega gradiva, kar bi pomenilo, da bi se Slovenija približala standardom najbolj razvitih evropskih držav. Splošne knjižnice bi tako dejansko postale informacijska središča z neomejeno dostopnostjo knjižničnega gradiva in informacij (Koalicijski sporazum za sodelovanje v vladi Republike Slovenije za mandat 2008–2012, 2008 str. 40).

Vprašanje je v javnosti že sprožalo različne odzive. Direktorji splošnih knjižnic so izražali zaskrbljenost zaradi morebitnih finančnih posledic.

V nalogi smo skušali predstaviti predvsem strokovne argumente in dejstva, ki naj omogočijo objektivni pogled na to vprašanje.

Uvodoma predstavimo stališče knjižničarske stroke, kot je oblikovano v temeljnih dokumentih, ki opredeljujejo poslanstvo in delovanje splošnih knjižnic. Upoštevamo tako IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah kot IFLA/UNESCO standarde za splošne knjižnice. Na širše implikacije uporabniških plačil v splošnih knjižnicah opozarja temeljno delo Peta Giacome, ki obravnava uporabniška plačila z vidika ekonomskih teorij, političnega konsenza in vidika socialne pravičnosti.

V nadaljevanju orišemo, kako zakonski in podzakonski akti urejajo področje uporabniških plačil v knjižnicah, ter porabo nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe. Osnovne storitve knjižnic so opredeljene na podlagi zakona, ki določa tudi, katere storitve so brezplačne. Osnovne in brezplačne storitve podrobno opredeli podzakonski akt. Pri tem prikažemo, na podlagi katerih kriterijev so določene brezplačne storitve, in opozorimo na določena neskladja. Predstavimo tudi, kako se določa višina uporabniških plačil in poraba pridobljenih finančnih sredstev ter določila relevantnih podzakonskih aktov. Na ta način umestimo članarine in druga nadomestila za včlanitev v normativni kontekst.

Zakonsko ureditev v Sloveniji in stanje glede uporabniških plačil ter nadomestil za včlanitev primerjamo z izbranimi evropskimi državami. V ta namen predstavimo bistvena določila zakonskih ureditev o brezplačnosti storitev po državah: v katerih državah brezplačnost zapoveduje zakon in v katerih ne. Zbrali smo podatke o višini članarin oziroma tipičnem razponu, kar omogoča primerjavo z višino članarin v Sloveniji. Predstavimo tudi podatke o

deležu članstva med prebivalstvom ter deležu lastnih prihodkov v celotnem prihodku splošnih knjižnic.

Raziskava zatem analizira cenike splošnih in visokošolskih knjižnic ter muzejev in galerij z namenom, predstaviti, kakšna je sploh struktura in višina uporabniških plačil. Pri knjižnicah se podrobno predstavi struktura nadomestil za včlanitev ter primerja višina članarin in vpisnin med knjižnicami. Analiza prikaže, katerim uporabniškim skupinam knjižnice zaračunavajo znižane članarine ali pa jih oproščajo plačila. Poleg nadomestil za včlanitev smo v analizi zbrali podatke tudi o ostalih storitvah. Navajamo, koliko knjižnic sploh nudi določeno storitev. Podrobneje pa smo prikazali višino in razmerja med cenami za nekaj izbranih knjižničnih storitev.

Statistični podatki Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici so osnova za prikaz prihodkov splošnih knjižnic in njihove strukture. Analiziramo razlike med splošnimi knjižnicami in tako prikažemo različne situacije knjižnic. Splošne knjižnice primerjamo glede na absolutno višino prihodkov iz članarin in nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe. Primerjave opravimo tudi glede na strukturo prihodkov s posebnim ozirom na prihodke od članarin. Zbrani podatki iz ankete direktoric in direktorjev splošnih knjižnic so nam omogočili predstaviti porabo nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe. Porabo smo predstavili po kontnem načrtu in izpostavili glavne postavke porabe po knjižnicah ter delež, ki se financira iz nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe. Podatki so nam omogočili tudi analizo morebitnih prerazporeditev sredstev ob izpadu prihodka od članarin. Na tej podlagi smo lahko ocenili posledice izpada prihodka za posamezne postavke in posamezne splošne knjižnice.

V zadnjem poglavju raziskave pa so prikazani rezultati ankete direktoric in direktorjev splošnih knjižnic. Predstavljeno je njihovo mnenje glede pozitivnih in negativnih posledic morebitne ukinitve članarin.

2 Izhodišča

2.1 Opredelitev uporabniških plačil in članarin

Uporabniška plačila so plačila, ki jih javne institucije zaračunavajo posameznim uporabnikom za uporabo javnih storitev in dobrin. Če določene storitve ali dobrine ne uporabimo, se lahko izognemo plačilu. Z razliko od davkov se zaračunavajo glede na porabo (Giacoma, 1989 str. 17). V kontekstu knjižnic, ki opravljajo javno službo, uporabniška plačila opredeljuje Uredba o osnovnih storitvah knjižnic v 3. členu (Uredba o osnovnih storitvah knjižnic, 2003).

2.2 Izhodišča knjižničarske stroke glede članarin in vpisnin

Pri oblikovanju stališča glede odprave članarin in vpisnin naj najprej omenimo IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah (IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah, 2002). Manifest zavzema načelno stališče, da naj bo delovanje splošne knjižnice za uporabnike brezplačno, kar vključuje tudi brezplačno članstvo (IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah, 2002 str. 70). IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice podrobneje obravnavajo vprašanje zaračunavanja storitev uporabnikom, ki mu posvečajo poseben razdelek 2.4.4 (Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice, 2002 str. 15–16). Izhajajo iz načelnega stališča Manifesta o splošnih knjižnicah o brezplačnosti storitev. Standardi utemeljujejo brezplačnost v načelu enake dostopnosti storitev splošne knjižnice vsem ne glede na socialni in ekonomski položaj. Uvedba plačila za storitve pomeni kršenje načela enake dostopnosti do storitev, saj veže uporabo storitev knjižnice na posameznikovo ekonomsko zmožnost plačila. Svartijo pred situacijo, ko bi posameznikova zmožnost plačila postala kriterij, ki bo določal, kdo lahko uporablja knjižnico. Standardi sicer prepoznavajo realnost situacije v različnih državah, kjer se uporabnikom zaračunava članarina in druge storitve, vendar v isti sapi izrecno nasprotujejo, da bi uporabniška plačila postala stalen vir dohodkov splošne knjižnice. Plačila dopuščajo le kot občasen prihodek. Standardi prav tako opozarjajo na ustrezno višino stroškov za osebne storitve (npr. fotokopiranje) in višino zamudnin. Višina stroškov in zamudnin nikakor ne sme biti postavljena tako visoko, da bi uporabnike odvrčala od knjižnice.

Stališče do članarin je izoblikovano tudi v slovenskih Standardih za splošne knjižnice, ki se morajo uresničiti do 30. aprila 2015 (Standardi za splošne knjižnice, 2005 str. 10). Standardi izrecno določajo, da so vpis, članstvo in izposoja knjižničnega gradiva ter uporaba interneta v splošnih knjižnicah na ozemlju Republike Slovenije brezplačni.

Naj omenimo, da študija »Slovenske splošne knjižnice danes: stanje, problemi, razvojni trendi« med organizacijskimi ukrepi omenja brezplačne članarine (Novljan, 2006 str. 60).

V temeljnem delu, ki obravnava področje uporabniških plačil v splošnih knjižnicah, Pete Giacoma podrobno obravnava upravičenost ali boljše neupravičenost uporabniških plačil in v tem kontekstu tudi članarin ter vpisnin (Giacoma, 1989).

Uporabniška plačila predstavljajo najprej način financiranja javnih institucij, ki dopolnjuje financiranje preko davščin. Kakor smo omenili že zgoraj, je temeljna značilnost uporabniških plačil, da uporabniki plačujejo javne storitve oziroma dobrine po porabi: če storitve ali blaga ne potrebujejo, tudi ne plačajo nič. Pri davščinah pa je posameznik obvezan plačila, četudi ne uporablja storitve oziroma dobrine (Giacoma, 1989 str. 17–21). Uporabniška plačila pa lahko obravnavamo tudi v perspektivi upravljanja z javnim sektorjem. Uporabniška plačila lahko

namreč izboljšajo alokacijo virov, tako da pomagajo upravljalcem pri identificiranju tistih storitev, ki jih javnost želi. Že simbolična plačila motivirajo uporabnike, da cenijo storitev. Plačilo, ki je določeno v deležu stroškov, motivira uporabnike, da pazijo na količino storitve. Brezplačne storitve lahko pomenijo preveliko uporabo, gnečo in nazadnje tudi pritisk javnosti za razširitev. Povpraševanje za storitve, katerih višina odseva celotne stroške, lahko služi upravljalcem kot vodilo, katere storitve državljani hočejo in so zanje pripravljeni plačati. Plačila ali kazni za preveliko uporabo ali zlorabo lahko spodbudijo državljane k znižanju uporabe. Na ta način lahko uporabniška plačila vidimo kot mehanizem za izboljšanje učinkovitosti storitev. Če se ponudnik javne storitve ne bo odzival na potrebe potrošnikov, se ta ne bo več uporabljala in se bo v zadnji instanci prenehala izvajati. Tako ustvarimo hibrid med državljanom in potrošnikom, ki svoje zadovoljstvo oziroma nezadovoljstvo z javnimi storitvami ne izkazuje samo na volitvah, ampak tudi s svojo pripravljenostjo plačati zanje (Giacoma, 1989 str. 21–22). Ko Giacoma povzema slabe strani uporabniškim plačil, najprej izpostavi, da so uporabniška plačila nestabilen vir financiranja, ki zato otežuje načrtovanje dejavnosti, zlasti na dolgi rok. Če postavimo višino prihodkov od zaračunavanja neke javne storitve ali dobrine kot kazalec uporabniškega povpraševanja po tej storitvi, potem vodi ta pristop h krčenju ponudbe storitev, ki ne prinašajo prihodkov. Prihodki od davščin se tako preusmerjajo k financiranju storitev, ki prinašajo kar največje prihodke. Kot tretjo pomanjkljivost pa Giacoma navaja izključevanje državljanov z nizkimi dohodki iz uporabe plačljivih storitev. Ekonomsko šibkejši so namreč zelo občutljivi oziroma odzivni na ceno storitev (Giacoma, 1989 str. 22–24). Uporabniška plačila ne pomenijo samo dodatnega načina financiranja, ampak imajo vpliv na celotno poslovanje javne institucije.

Giacoma v nadaljevanju obravnava ekonomistični pogled na uporabniška plačila v splošni knjižnici (Giacoma, 1989 str. 47–82). Ekonomistični pogled vidi storitve splošnih knjižnic v kontinuumu med zasebnimi in javnimi dobrinami (»public and private goods«). Za zasebne dobrine je značilna ekskluzivnost, kar pomeni, da je plačilo pogoj za uživanje dobrine in ostale potrošnike izključi iz uživanja. Druga značilnost je rivaliteta, kar pomeni, da dva posameznika ne moreta uživati iste enote dobrine. Le omejeno število kupcev lahko kupi in uživa razpoložljivo količino neke zasebne dobrine. Potrošniki med sabo tekmujejo za zasebne dobrine. Produkcija dodatne enote dobrine poveča stroške produkcije. Javne dobrine pa nasprotno niso ekskluzivne, saj so jih posamezniki deležni, ne da bi plačali zanje. Prav tako niso rivalske, saj lahko praktično neomejeno število potrošnikov uživa njihove koristi, ne da bi se zato povečali stroški produkcije. Ob tem je pomemben tudi pojem zunanjih učinkov (»eksternalities«), ki nastanejo ob menjavi dobrin in imajo lahko pozitiven ali negativen učinek na tretjo stran, ki pa se ne kaže v tržni ceni. Po ekonomističnem pogledu je zaračunavanje storitev utemeljeno, kadar storitev nima pozitivnih zunanjih učinkov na družbo, ampak ima korist izključno posameznik. V teh primerih naj tržni mehanizem uravnava ponudbo in povpraševanje po storitvi. Kadar pa storitev ima pozitivne učinke v družbi, npr. branje dviguje raven izobraženosti posameznika, od česar ima korist celotna družba, se naj storitev financira iz javnih sredstev. Ekonomistični pogled se naslanja na pojem mešanih dobrin (»mixed goods«), od katerih ima sicer posameznik zasebne koristi, hkrati pa ima korist tudi celotna družba. Klasičen primer predstavlja izobrazba, s katero posameznik pridobi zasebno korist, npr. višji dohodek, obenem pa ima korist tudi družba. Delež zasebnih in javnih koristi pri mešanih dobrinah je sicer težko opredeliti. Storitve splošne knjižnice v splošnem spadajo med mešane dobrine. Ekonomistični pogled pripomore k premisleku različnih možnih poslanstev oziroma nalog splošne knjižnice. Sam na sebi namreč vodi k ugotavljanju, koliko posamezne storitve pomenijo le zasebno korist posameznikov in posledično zaračunavanje storitev, pri tem pa se ne ozira na javno korist. Giacoma kritizira ta pogled, kajti ni vprašanje, katere storitve naj knjižnica zaračunava in koliko, ampak ali naj storitve, ki imajo zasebno korist, sploh nudi. Knjižnica se naj usmerja v nudenje storitev oziroma izvajanje poslanstev, ki kar najbolj povečujejo korist celotne skupnosti. Drugo vprašanje, ki ga odpira ekonomistični pogled,

pa je progresivnost oziroma regresivnost davščin glede na financiranje splošnih knjižnic. Giacomina opozarja na debato, ki je potekala v ZDA, in sicer o nepravičnosti financiranja splošnih knjižnic s strani prebivalstva z manjšimi dohodki. Ti sloji namreč plačajo preko davkov za financiranje splošne knjižnice relativno večji delež davkov kot bogatejši, vendar pa so splošne knjižnice v ZDA uporabljali predvsem slednji oziroma srednji sloj prebivalstva. Šlo je za vprašanje, ali revnejši sloji preko davkov ne subvencionirajo bogatejše sloje. Vsekakor pa lahko ugotovimo, da so uporabniška plačila regresivna že sama na sebi (Giacoma, 1989 str. 75 in 143–144).

Giacoma tematizira vprašanje uporabniških plačil tudi v političnem kontekstu (Giacoma, 1989 str. 86–113). Javno dobro se v političnem kontekstu določa drugače kot v doslej obravnavanem ekonomskem okviru. Določitev javnega dobra temelji na odločitvi državljanov – davkoplačevalcev, ki so odvisni od storitev in plačujejo zanje, katere storitve bodo financirane preko davkov. Stališča različnih skupnosti do določene zadeve se lahko upravičeno razlikujejo, saj ima vsaka skupnost svoje vrednote in je v specifičnem položaju. Odločitve se sprejemajo v procesu, ki poskuša zadovoljiti vse strani in doseči sprejemljiv konsenz oziroma kompromis, ne pa na podlagi racionalnih argumentov teorije, kakor je to primer v ekonomskem kontekstu. Uporabniška plačila so politično sprejemljiva tudi zato, ker dajejo videz poštenosti: posamezniki, ki imajo korist od storitve, tudi plačajo zanj. Vendar je treba ob uvedbi uporabniških plačil upoštevati, komu je storitev namenjena, saj zaračunavanje storitev šibkejšim družbenim skupinam ni politično modro. Prav tako je treba upoštevati finančno zmožnost potencialnih uporabnikov. Javne institucije naj bi zaračunavale najvišje možne zneske, ne da bi bil ogrožen ali odpravljen smoter javne dejavnosti (Meltsner, 1970). Davkoplačevalci pri uporabniških plačilih vedo, kam gre njihov denar, za kakšen namen je porabljen ter kakšno korist imajo od njega. Pri davkih namreč ni na prvi pogled jasno, kakšno korist imajo davkoplačevalci od plačevanja. Uporabniška plačila ne zadevajo vseh državljanov, ampak samo uporabnike plačljivih storitev. Zato ni pričakovati širokega nasprotovanja plačevanju, saj bi le omejen krog uporabnikov storitve imel interes nasprotovati uvajanju plačil. Po drugi strani uporabnikom plačevanje sicer ni všeč, vendar jih višina plačila ne prizadene v tolikšni meri, da bi si aktivno prizadevali za odpravo plačevanja. Politična sprejemljivost uporabniških plačil temelji na doseženem političnem konsenzu v skupnosti, ki pa lahko tudi izgubi podporo. Vendarle ima utemeljevanje uporabniških plačil v knjižnicah s političnim konsenzom svoje meje. Politični konsenz oziroma demokratični proces lahko namreč predstavlja vladavino večine, ki prevlada nad pravicami deprivilegirane manjšine. Splošna knjižnica kot agens socialne pravičnosti se ne sme slepo podrežati političnemu konsenzu.

Giacoma obravnava uporabniška plačila tudi z vidika socialne pravičnosti. Pri tem izhaja iz pojmovanja pravičnosti, kakor jo je koncipiral filozof John Rawls v svojem delu *Theory of Justice*. Giacomina vidi smoter splošnih knjižnic po analogiji z izobraževalnimi in kulturnimi institucijami, kolikor zagotavljajo družbene pogoje za enakost svoboščin in podpirajo dolgoročne interese deprivilegiranih (Giacoma, 1989 str. 133). Splošna knjižnica posameznikom zagotavlja osnovne svoboščine oziroma določene primarne dobrine, ki so osnova za samospoštovanje in samouresničevanje kot npr. znanje. Osnovne svoboščine morajo biti dostopne vsem ne glede na naključne okoliščine posameznikove situacije. Uporabniška plačila pomenijo, da se dostopnost storitev pogojuje glede na ekonomski status ali glede na privzgojeno vrednotenje znanja oziroma branja. Takšna knjižnica je torej nepravilna (Giacoma, 1989 str. 134–138).

Če na kratko povzamemo strokovna izhodišča, lahko sklenemo, da mednarodne strokovne smernice priporočajo brezplačnost storitev splošnih knjižnic. Slovenski standardi za splošne knjižnice pa izrecno določajo, da so vpis, članstvo in izposoja knjižničnega gradiva ter uporaba

interneta v splošnih knjižnicah na ozemlju Republike Slovenije brezplačni. Pete Giacomina opozarja, da ima vprašanje uporabniških plačil implikacije za samo poslanstvo splošnih knjižnic.

2.3 Izdatki prebivalstva RS za izobraževanje, kulturo in rekreacijo glede na višino porabe

Zgornja strokovna izhodišča izhajajo iz predpostavke, da so ekonomsko šibkejši prebivalci bolj občutljivi na cene kulturnih storitev in dobrin ter izobraževanja. Cena naj bi predstavljala določeno oviro pri zagotavljanju dostopnosti kulturnih storitev in dobrin ter izobraževanja za vse prebivalce. To trditev potrjujejo statistični podatki v publikaciji Urada RS za makroekonomske analize in razvoj. Obstoj razlik pri porabi med gospodinjstvi z različnimi dohodki potrjuje publikacija Socialni razgledi 2008 (Socialni razgledi 2008, 2009). V tabeli 21 navaja strukturo izdatkov za življenjske potrebe po petih potrošnih kvintilnih razredih (Socialni razgledi 2008, 2009 str. 36). Prvi kvintilni razred obsega 20 % gospodinjstev, ki imajo najnižjo porabo, medtem ko predstavlja peti kvintil 20 % gospodinjstev z najvišjo porabo. Gospodinjstva iz prvega kvintila so porabila za rekreacijo in kulturo v letu 2006 9,1 % vseh izdatkov, medtem ko so gospodinjstva iz petega kvintila porabila 12,3 % vseh izdatkov. Gospodinjstva iz petega kvintila torej porabijo za faktor 1,35 več za rekreacijo in kulturo. Pri izdatkih za izobraževanje pa je razlika še večja. Gospodinjstva iz prvega kvartila so v letu 2006 porabila za izobraževanje 0,3 % vseh izdatkov, medtem ko so gospodinjstva iz petega kvartila porabila 1,6 %. Izdatki za izobraževanje prvega in petega kvartila gospodinjstev se razlikujejo kar za faktor 5,33 (Socialni razgledi 2008, 2009 str. 36). Iz navedenih podatkov lahko zaključimo, da statistični podatki o strukturi porabe po gospodinjstvih potrjujejo povezavo med višino dohodkov gospodinjstva in porabo za kulturne dobrine in izobraževanje.

3 Zakonodajni okvir

V nadaljevanju podajamo pregled, kako uporabniška plačila v knjižnicah ureja zakonodaja. Zajeta so določila, veljavna za knjižnice, ki izvajajo javno službo. Prikazana so bistvena zakonska in podzakonska določila, ki urejajo to vprašanje. Ureditev uporabniških plačil se dotika vprašanja upravljanja, financiranja in porabe sredstev v splošnih knjižnicah kot javnih zavodih. Zato prikažemo normativno ureditev glede določanja višine uporabniških plačil in porabe tako pridobljenih sredstev. Pregled predstavi, kako zakon opredeli osnovne in brezplačne storitve knjižnic. Te storitve so predmet uporabniških plačil, kar podrobno opredeli podzakonski akt, ki v celoti ureja to področje. Pri tem ocenimo izpeljavo zakonskih določil v podzakonskem aktu.

3.1 Upravljanje, financiranje in poraba sredstev v splošnih knjižnicah

Zakon o zavodih ureja pravni status in delovanje javnih zavodov. Tako v 30. členu opredeljuje, da svet zavoda določa finančni načrt in sprejema zaključni račun zavoda (Zakon o zavodih, 1991). O pridobivanju sredstev za delo zavoda ter razpolaganju s presežki sredstev govori 48. člen:

Zavod pridobiva sredstva za delo iz sredstev ustanovitelja, s plačili za storitve, s prodajo blaga in storitev na trgu in iz drugih virov na način in pod pogoji, določenimi z zakonom in aktom o ustanovitvi. Presežek prihodkov nad odhodki sme zavod uporabiti le za opravljanje in razvoj dejavnosti, če ni z aktom o ustanovitvi drugače določeno.

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo opredeli v 25. členu javno službo kot obliko oziroma način, da država oziroma lokalna skupnost v javnem interesu zagotavlja pogoje za ustvarjanje, posredovanje in varovanje kulturnih dobrin, ki se na trgu ne zagotavljajo v zadostnem obsegu ali kakovosti, ali zaradi dostopnosti najširšemu krogu uporabnikov (Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo, 2002). V 26. členu so opredeljene oblike trajnega in nemotenega zagotavljanja javnih kulturnih dobrin, ki jih zagotavlja država oziroma lokalna skupnost neposredno ali tako, da ustanovi javni zavod na področju kulture.

Osnove za izračun sredstev za izvajanje javne službe ureja 27. člen zakona, ki kot osnove za izračun sredstev za izvajanje javne službe navaja:

- splošne stroške delovanja,
- stroške za plačilo dela v skladu s kadrovskim načrtom,
- programsko-materialne stroške,
- stroške investicijskega vzdrževanja in nakupa opreme.

V istem členu zakon predpiše, da podrobnejšo metodologijo za določitev osnov za izračun sredstev za izvajanje javne službe na posameznem področju, določi vlada z uredbo (Uredba o metodologiji za določitev osnov za izračun sredstev za izvajanje javne službe na področju kulture, 2003).

V 31. členu je opredeljeno financiranje javnih zavodov:

Javna sredstva za financiranje javnih zavodov zagotovijo njihovi ustanovitelji oziroma soustanovitelji. Sredstva za financiranje javnih zavodov, ki jih lahko za uresničevanje svojih potreb na področju kulture ustanovita italijanska in madžarska narodna skupnost, zagotavlja italijanski in madžarski narodni skupnosti država v okviru sredstev za italijansko oziroma madžarsko narodno skupnost. Poleg tega se javni zavodi financirajo tudi iz nejavnih virov, ki jih izvajalci pridobivajo z opravljanjem javne službe in z opravljanjem drugih dejavnosti. Pri tem opravljanje drugih dejavnosti ne sme ogroziti izvajanja javne službe.

Če je več občin ustanovilo javni zavod in če se ne dogovorijo drugače, zagotavljajo javna sredstva v deležih, ki so sorazmerni številu njihovih prebivalcev.

Javna sredstva iz tega člena se zagotavljajo javnim zavodom na podlagi ustanovitvenega akta po postopku, kot ga določa zakon, ki ureja javne finance za posredne proračunske uporabnike. Višino javnih sredstev za financiranje javnega zavoda določi ustanovitelj, upošteva osnove za izračun iz 27. člena tega zakona na podlagi strateškega načrta in iz njega izhajajočega predloga letnega programa dela.

Javni zavod dobi javna sredstva v skupnem znesku, v okviru katerega v skladu z akti zavoda samostojno odloča.

Nejavni prihodki iz izvajanja javne službe (članarine, vpisnine itd.) so torej del prihodkov javnih zavodov. Zakon izrecno določa, da opravljanje drugih dejavnosti ne sme ogroziti izvajanja javne službe. Javni zavod samostojno odloča o javnih sredstvih v skladu z akti zavoda.

Zakon v 35. členu določa, da med naloge direktorja javnega zavoda spada tudi sprejem strateškega načrta in programa dela kot letnega izvedbenega načrta ter načrt nabav osnovnih sredstev in investicijskega vzdrževanja. Svet javnega zavoda pa mora k navedenim aktom po 42. členu podati soglasje. Svet poda soglasje tudi k cenam javnih kulturnih dobrin.

Pristojnosti države in občine glede ustanovitve in financiranja javnih zavodov ter zagotavljanja javnih kulturnih dobrin so določene v 65. in 66. členu zakona.

Zgornji obseg sredstev, ki se lahko uporabi za plačilo delovne uspešnosti iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu, določa Uredba o delovni uspešnosti iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu, ki je bila sprejeta na osnovi 22.i člena Zakona o sistemu plač v javnem sektorju (Uredba o delovni uspešnosti iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu, 2008). Uredba opredeljuje obseg sredstev za plačilo delovne uspešnosti. Obseg je omejen na največ 60 % razlike med prihodki in odhodki preteklega leta od prodaje blaga in storitev na trgu, na področju kulturnih dejavnosti pa dodatno največ 25 % vseh nejavnih prihodkov preteklega leta iz izvajanja javne službe. Na podlagi 3. člena uredbe je bil sprejet Pravilnik o določitvi obsega sredstev za plačilo delovne uspešnosti iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu ter o določitvi nejavnih prihodkov pri izvajanju javne službe, ki se štejejo v prihodke iz prodaje blaga in storitev (Pravilnik o določitvi obsega sredstev za plačilo delovne uspešnosti iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu ter o določitvi nejavnih prihodkov pri izvajanju javne službe, ki se štejejo v prihodke iz prodaje blaga in storitev, 2009). Pravilnik določa obseg sredstev, namenjen za plačilo delovne uspešnosti iz naslova razlike med prihodki in odhodki pri prodaji blaga in storitev na trgu, ter nejavne prihodke iz opravljanja javne službe in njihov obseg, namenjen plačilu delovne uspešnosti zaposlenih javnih uslužbencev v javnih zavodih in javnih agencijah na področju kulture. V drugem odstavku 2. člena določa, da lahko knjižnice in arhivi namenijo največ 25 % nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe iz preteklega leta za plačilo delovne uspešnosti. V 3. členu so opredeljeni nejavni prihodki iz izvajanja javne službe, ki so lahko namenjeni za plačilo javne službe. Ti so naštet, kot sledijo:

- vstopnine in abonmaji,
- plačila za odkupe predstav in razstav,
- prodaja publikacij v okviru javne službe,
- prodaje replik in promocijskega materiala v okviru javne službe,
- članarine in zamudnine v knjižnicah,
- kotizacije za seminarje in strokovna srečanja v okviru javne službe,
- plačila za uporabo blagovnih znamk, podob in drugih pravic iz intelektualne lastnine, vezane na javno službo v kulturi,

- fotokopiranje, mikrofilmanje, snemanje in digitaliziranje gradiva ter dostop do zbirk,
- izvajanje del iz drugega in četrtega odstavka 85. člena ter četrtega odstavka 91. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08), pri muzejih pa tudi izvajanje konservatorsko-restavratorskih del na premični kulturni dediščini, če se dela financirajo iz državnega proračuna, ki ni namenjen kulturi,
- prihodki od sponzorjev in donatorjev iz Slovenije in tujine za javno službo,
- prihodki od gospodarskih družb, ki jih ustanovitelj ustanovi za prevzem gospodarskega dela dejavnosti javnih zavodov z namenom, da javnemu zavodu odvajajo sredstva za delovanje in razvoj javnega zavoda,
- oglaševanje v okviru izvajanja javne službe in javnega medijskega programa,
- televizijsko glasovanje.

3.2 Zakon o knjižničarstvu

Javno službo na področju knjižnične dejavnosti ureja Zakon o knjižničarstvu, ki jo podrobneje opredeli v 2. členu (Zakon o knjižničarstvu, 2001). Knjižnična dejavnost kot javna služba zajema:

- zbiranje, obdelovanje, hranjenje in posredovanje knjižničnega gradiva,
- zagotavljanje dostopa do knjižničnega gradiva in elektronskih publikacij,
- izdelovanje knjižničnih katalogov, podatkovnih zbirk in drugih informacijskih virov,
- posredovanje bibliografskih in drugih informacijskih proizvodov in storitev,
- sodelovanje v medknjižnični izposoji in posredovanju informacij,
- pridobivanje in izobraževanje uporabnikov,
- informacijsko opismenjevanje,
- varovanje knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik,
- drugo bibliotekarsko, dokumentacijsko in informacijsko delo.

Zakon o knjižničarstvu določa pravice uporabnikov v 8. členu. Člen se glasi:

Uporabniki imajo pravico do brezplačnih osnovnih storitev, kot so:

- izposoja gradiva,
- posredovanje informacij o gradivu in iz gradiva,
- bibliopedagoško delo.

Vlada Republike Slovenije določi z uredbo tudi druge osnovne storitve uporabnikom ter okvirno obratovalni čas knjižnic in način njihovega poslovanja, pri čemer posebej opredeli tiste storitve, ki ne povzročajo knjižnicam dodatnih stroškov, kot brezplačne.

V členu so naštetе brezplačne osnovne storitve, vendar ne vse. Zakon določa kriterij za opredelitev drugih brezplačnih storitev in sicer so to tiste storitve, ki knjižnicam ne povzročajo dodatnih stroškov. Brezplačne in druge storitve določi Vlada RS v uredbi.

Financiranje splošnih knjižnic ureja četrto poglavje zakona. V 51. členu zakona so določeni viri financiranja knjižnic kot samostojnih javnih zavodov, ki so javna sredstva, plačila uporabnikov za storitve javne službe, prodaja blaga in storitev na trgu ter drugi viri. Pri tem veljajo pogoji, določeni v aktih o ustanovitvi. V drugem odstavku člena zakon določa, kaj pokrivajo sredstva za izvajanje dejavnosti javne službe knjižnic. Pokrivajo stroške za plače, za materialne stroške za delo, za nakup knjižničnega gradiva ter za nakup in vzdrževanje prostorov in opreme.

Zakon v 52. členu govori o načinu financiranja javne službe iz javnih sredstev. Člen določa, da mora sredstva za izvajanje javne službe knjižnic – javnih zavodov zagotavljati ustanovitelj

oziroma soustanovitelji in drugi pogodbeni partnerji na podlagi pogodbe. Sredstva zagotavljajo na osnovi programa dela in finančnega načrta, ki morata biti pripravljena skladno s pogoji iz 36. člena. Ustanovitelj oziroma soustanovitelji in pogodbeni partnerji morajo podati soglasje k programu dela in finančnemu načrtu.

Deleže občin pri sofinanciranju splošnih knjižnic določa 53. člen. Določa razdelitev finančnih obveznosti med občine v primerih, ko več občin soustanovi splošno knjižnico ali občina sklene pogodbo o zagotavljanju knjižnične dejavnosti s splošno knjižnico v drugi občini. Občine si finančno obveznost za skupne stroške delijo sorazmerno s številom prebivalcev. Stroške za knjižnično dejavnost, ki nastanejo neposredno na območju občine, krijejo občine same. Zakon tudi določa, da občine zagotavljajo sredstva za sofinanciranje nakupa knjižničnega gradiva v skladu s pravilnikom iz 36. člena in glede na število prebivalcev občine. Člen v drugem odstavku določa, da občine zagotavljajo sredstva za materialne stroške in nakup gradiva v skladu s finančnim načrtom knjižnice. V členu so tudi opredeljeni skupni stroški.

V 54. členu je določen postopek, če občina ne izpolnjuje obveznosti do knjižnice. Minister, pristojen za kulturo mora opozoriti pristojni občinski organ. Če občina v danem roku ne izpolni svojih obveznosti, sproži minister postopke v skladu s predpisi, ki urejajo lokalno samoupravo.

Sredstva države pri sofinanciranju knjižnic določa 55. člen. Država prispeva proračunska sredstva knjižnicam z namenom usklajenega razvoja knjižnične dejavnosti. Osrednje območne knjižnice prejemajo sredstva za izvajanje posebnih nalog iz 27. člena zakona. Država sofinancira tudi knjižničarsko dejavnost za pripadnike italijanske in madžarske narodne skupnosti ter romske skupnosti. Sofinancira tudi dejavnost obmejnih splošnih knjižnic, namenjeno Slovencem v zamejstvu, kakor določa 26. člen zakona. Država prispeva proračunska sredstva za knjižnično nadomestilo in delno za letni nakup knjižničnega gradiva ter računalniške opreme splošnih knjižnic. Obseg sredstev za letni nakup knjižničnega gradiva ter računalniške opreme se določi z letnim proračunom in se izplačajo, če občine redno zagotavljajo tudi ostala sredstva iz 52. člena.

3.3 Uredba o osnovnih storitvah knjižnic

Uredba o osnovnih storitvah knjižnic v 2. členu govori o vrstah osnovnih storitev (Uredba o osnovnih storitvah knjižnic). Te so dostopne vsakomur v obsegu, ki ga določa uredba, ter v skladu s pravilnikom o splošnih pogojih poslovanja knjižnice. Osnovne storitve se nanašajo na izposajo gradiva, posredovanje informacij in bibliopedagoško delo oziroma usposabljanje uporabnikov za uporabo knjižnice.

V 3. členu Uredba navede osnovne storitve, ki jih mora knjižnica izvajati in omogočati uporabnikom. Kot osnovne storitve so navedene:

- vpogled v knjižnične zbirke v prostem pristopu in njihovo uporabo,
- uporabo javnih klasičnih knjižničnih katalogov, vzajemnega kataloga in drugih podatkovnih zbirk in informacijskih virov,
- dostop do splošno dostopnih elektronskih virov javnih oblasti in njihovo uporabo,
- posredovanje informacij o gradivu in iz gradiva,
- izposajo knjižničnega gradiva v knjižnici in na dom,
- medknjižnično izposajo,
- usposabljanje uporabnikov za uporabo knjižnice,
- pomoč in svetovanje pri iskanju gradiv, informacij in pri uporabi knjižnice,
- seznanjanje z novostmi v knjižnici,
- preslikovanje iz knjižničnega gradiva, ki je v lasti knjižnice,

- rezerviranje knjižničnega gradiva,
- uporabo tehnične opreme, namenjene uporabnikom,
- dostop do svetovnega spleta,
- dostop do dejavnosti in prireditvev.

Uporabnike knjižnice opredeli 4. člen in sicer kot fizične osebe, ki uporabljajo gradivo, storitve, prostore in opremo knjižnice.

V 5. členu je določeno, da postane član knjižnice uporabnik, ki se včlani v knjižnico. Člani knjižnice lahko postanejo tudi pravne osebe. Uredba nadalje določa, da knjižnica določene osnovne storitve omogoča le članom, ne pa tudi ostalim uporabnikom. V nadaljevanju uredba našteje razloge za omejitev dostopa do storitev samo na člane:

- vodenje evidenc, izdaja izkaznic in potrdil,
- zagotavljanje sledljivosti izposojenega gradiva,
- obnavljanje poškodovanega gradiva,
- izpolnjevanje pogodbenih obveznosti, vezanih na uporabo določenih vrst gradiva,
- izpolnjevanje obveznosti, vezanih na avtorske in sorodne pravice.

Knjižnica lahko pokrije del dodatnih stroškov tako, da članom zaračuna članarino in/ali drugo nadomestilo, vendar le v primeru, če pokrivanje teh stroškov ni zajeto v okviru financiranja javne službe. V 5. členu so tudi določene skupine uporabnikov, ki so oproščene plačevanja članarin in vpisnin. To so člani do 18. leta starosti in brezposelne osebe. Načina določitve dodatnih stroškov uredba podrobneje **ne predpisuje**, prav tako ne obravnava določanja cen drugih osnovnih storitev v knjižnicah.

Uredba določa brezplačne osnovne storitve v členih 6 do 11. V 6. členu je opredeljena osnovna storitev izposoje, dostopa in uporabe gradiva, ki pomeni, da knjižnica omogoča dostop do knjižničnega gradiva, uporabo v prostorih knjižnice ter izposoje v čitalnice in na dom. Omogoča tudi seznanjanje z novostmi, rezerviranje gradiva ter dostop in uporabo splošno dostopnih elektronskih virov javnih oblasti ter zakupljenih podatkovnih zbirk in drugih virov. Knjižnica lahko postavi kot pogoj za uporabo te storitve plačilo članstva ali vpisnine. Ob sami uporabi pa knjižnica članom brezplačnih storitev ne sme več zaračunavati, kot npr. izposojevalnine.

V 7. členu je opredeljena osnovna storitev posredovanja informacij o gradivu in iz gradiva. Knjižnica nudi uporabnikom pomoč pri uporabi javnih katalogov in posredovanje vsaj enostavnih informacij o gradivu ter iz gradiva, ki je v lasti knjižnice ali ima knjižnica možnost dostopa.

Storitev informiranja uporabnikov o poslovanju in organiziranosti knjižnice ter načinih uporabe knjižničnega gradiva, informacijskih virov in storitev opredeljuje 8. člen, ki določa tudi načine informiranja.

9. člen govori o storitvi usposabljanja uporabnikov. Knjižnica zagotavlja usposabljanje uporabnikov za samostojno iskanje gradiva, ki ga knjižnica ima bodisi v lasti ali ima možnost dostopa. Uporabnike usposablja za samostojno uporabo vzajemnega kataloga in drugih katalogov knjižnice ter samostojno uporabo tehničnih pripomočkov.

V 10. členu je določeno, da splošne knjižnice uporabnikom omogočajo brezplačno uporabo elektronske pošte. 11. člen pa določa, da knjižnica omogoča uporabnikom prost vstop na prireditve, ki jih organizira.

Uredba v 15. členu določa, da knjižnica predpiše način poslovanja s pravilnikom o splošnih pogojih poslovanja. Pravila poslovanja z uporabniki določa posebno poglavje pravilnika. Knjižnica opredeli vrste storitev in cenik kot dodatek k pravilniku o poslovanju, ki pa mora biti sprejet do konca vsakega tekočega leta za naslednje leto. Pravila poslovanja opredeljuje 16. člen, ki predpisuje, da mora pravilnik o poslovanju določati vsaj naslednje:

- etiko poslovanja,
- dolžnosti knjižnice do uporabnika in člana,
- pravice in dolžnosti uporabnika in člana do knjižničnega gradiva,
- dostopnost in pogoje uporabe knjižnice,
- časovne in druge omejitve pri izposoji gradiva, storitvah in uporabi knjižnice,
- jezik poslovanja,
- vrste storitev,
- cenik storitev.

Tako Zakon o knjižničarstvu kot Uredba o osnovnih storitvah knjižnic naštevata brezplačne storitve knjižnic. Med aktoma je opazno neskladje glede vprašanja brezplačne osnovne storitve izposoje gradiva. Zakon o knjižničarstvu izrecno določa izposajo gradiva kot brezplačno storitev, do katere imajo uporabniki pravico. Uredba o osnovnih storitvah knjižnic določa, da knjižnica nekatere osnovne storitve omogoča le članom in pri tem opredeli kriterije za določitev teh storitev. Uredba nadalje dopušča možnost, da knjižnica članom zaračuna članarino ali drugo nadomestilo, s katerim pokrije del dodatnih stroškov. Uredba sicer v 6. členu določa, da je izposoja gradiva brezplačna osnovna storitev, vendar jo knjižnice nudijo le članom. Uredba pa dopušča, da knjižnice članstvo zaračunajo. Izposoja na dom si je namreč nemogoče zamisliti brez zagotovljene sledljivosti knjižničnega gradiva, kar pomeni, da je pogojena s članstvom.

Če strnemo zakonska in podzakonska določila, lahko povzamemo, da storitve knjižnične dejavnosti določata Zakon o knjižničarstvu in Uredba o osnovnih storitvah. Pri tem določata, katere storitve so lahko plačljive in katere ne. Načelo določanja višine uporabniških plačil Uredba opredeli samo za članarine in vpisnine, ne pa za ostala uporabniška plačila. Višino uporabniških plačil in s tem tudi članarin, samostojno določa direktor splošne knjižnice v soglasju s svetom javnega zavoda. O porabi nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe prav tako odloča direktor splošne knjižnice v soglasju s svetom javnega zavoda in ustanovitelji oziroma pogodbenimi partnerji. Glede porabe za plačilo delovne uspešnosti je pri tem omejen na največ 25 % nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe. Splošne knjižnice se lahko v okviru normativnih določil samostojno odločajo, katere osnovne storitve bodo za uporabnike plačljive in katere ne. Prav tako samostojno oblikujejo ceno plačljivih osnovnih storitev in nadomestil za včlanitev. Za porabo tako pridobljenih sredstev pa potrebujejo soglasje ustanovitelja. Poleg pridobivanja nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe kot njihove osnovne dejavnosti, imajo splošne knjižnice možnost pridobivati sredstva iz prodaje blaga in storitev na trgu iz dejavnosti, ki ni osnovna, ter drugih virov (donacije, sponzorstva itn.).

4 Primerjava ureditev članarin v splošnih knjižnicah po Evropi

V tem delu raziskave smo primerjali ureditev članarin v splošnih knjižnicah po Evropi. Za izhodišče smo izbrali znano študijo v okviru projekta Libecon (Fuegi in Jennings 2004), ki je izvedla primerjavo po statističnih kazalcih med evropskimi knjižnicami za leto 2001. Raziskava je bila rezultat projekta v okviru 5. okvirnega programa Evropske komisije. V okviru projekta so bili po enotni metodologiji zbrani statistični podatki o evropskih knjižnicah. Na podlagi podatkov so bile izvedene primerjave med posameznimi vrstami knjižnic po evropskih državah. Vrste knjižnic so bile razvrščene tudi po statističnih kazalcih in v celoti. Predstaviti smo želeli stanje po državah, ki so imele enak ali večji delež članstva med prebivalstvom kot Slovenija. Poleg tega smo v raziskavo vključili tudi vse sosednje države. Na ta način smo želeli predstaviti stanje v naslednjih devetnajstih državah: Avstriji, Belgiji, Danski, Estoniji, Finski, Grčiji, Hrvaški, Irski, Islandiji, Italiji, Latviji, Lihtenštajnu, Madžarski, Nizozemski, Norveški, Portugalski, Švedski, Švici in Veliki Britaniji. Pripravili smo vprašalnik odprtega tipa z osmimi vprašanji, ki ga navajamo v prilogi 1. Vprašanja so se nanašala na zakonsko ureditev uporabniških plačil, brezplačnih storitev in članarin. Spraševali smo tudi po deležu splošnih knjižnic, ki zaračunavajo članarino, in če so določene uporabniške skupine oproščene plačevanja članarine. Zanimal nas je tipični razpon članarin, delež prihodkov od uporabniških plačil in članarin, delež članstva med prebivalstvom ter razvitost šolskih knjižnic. Vprašanje o šolskih knjižnicah smo vključili zaradi različnih vlog splošnih knjižnic glede zagotavljanja knjižničnih storitev za šolsko mladino. V nekaterih državah so namreč šolske knjižnice slabše razvite in morajo njihovo vlogo prevzeti splošne knjižnice. Vprašalnik smo avgusta 2009 po elektronski pošti posredovali institucijam, ki so pristojne za splošne knjižnice: ministrstvom, javnim agencijam, nacionalnim knjižnicam in strokovnim združenjem. Odgovorilo nam je osem respondentov.

4.1 Stanje po državah

Danska

Osnovne storitve so na Danskem brezplačne, splošne knjižnice lahko zaračunavajo le posebne storitve, vendar jih knjižnice praktično ne zaračunavajo. Splošne knjižnice ne zaračunavajo članarin, saj je izposoja knjižničnega gradiva brezplačna po zakonu. Delež prebivalstva, ki si aktivno izposoja gradivo znaša 31 % v letu 2008 (»active borrowers«). Namesto članske izkaznice uporabljajo zdravstveno kartico (»health-care card«). Na danski agenciji za knjižničarstvo in medije ocenjujejo, da splošne knjižnice na Danskem uporablja približno dve tretjini prebivalstva. Po šolski zakonodaji mora vsaka osnovna šola imeti knjižnico. (U. Kvist, osebna komunikacija, 7. 9. 2009; J. Thorhauge, osebna komunikacija, 31. 8. 2009).

Estonija

Zakon o splošnih knjižnicah določa temeljne storitve splošnih knjižnic kot brezplačne. Te storitve so izposoja na dom in v knjižnico ter dostop do informacij javnega značaja preko javnih komunikacijskih omrežij. Knjižnice lahko zaračunajo za posebne storitve, kot so fotokopiranje, uporaba podatkovnih zbirk, prevajanje, medbibliotečno izposoja itn. Višina zamudnin je omejena. Lahko tudi zaračunavajo varščino prebivalcem drugih občin za izposajo gradiva. V nekaterih občinah zaračunavajo uporabniško izkaznico (»user card«). Cena je v rangu od 0,3 do 2 EUR. Uporabniki ne plačujejo za vpis in izposajo v knjižnicah. Delež prebivalstva, ki so registrirani uporabniki splošnih knjižnic, znaša 27,3 % v letu 2008 (»registered users«). Šole na

primarni ravni morajo imeti knjižnico, 84,8 % šol jo ima (M. Jögi, osebna komunikacija, 19. 8. 2009; M. Volt, osebna komunikacija, 19. 8. 2009).

Finska

Zakon o knjižnicah določa, da sta uporaba gradiva v knjižnici in izposoja na dom brezplačni. Občine lahko zaračunavajo ostale storitve, vendar največ do višine stroškov. Splošne knjižnice ne zaračunavajo članarin, saj je izposoja knjižničnega gradiva brezplačna po zakonu. Delež prebivalstva, ki so registrirani uporabniki splošnih knjižnic, znaša 41 % v letu 2008 (»registered library users«). Prebivalec si izposodi 19 enot gradiva in 11-krat obišče splošno knjižnico. Vse šole na primarni in sekundarni ravni sicer imajo neko obliko knjižnice, vendar se raven storitev zelo razlikuje (B. Wigell-Ryynänen, osebna komunikacija, 18. 8. 2009).

Islandija

Splošne knjižnice v Islandiji lahko zaračunavajo storitve. Zakonodaja ne ureja uporabniških plačil, določa le, da plačila ne smejo presežati stroškov. Zakonodaja ne določa, da morajo splošne knjižnice nuditi brezplačne storitve. Članarin zakonodaja prav tako ne ureja. Članstvo v splošnih knjižnicah običajno ni brezplačno. V večini knjižnic so članarine oproščene naslednje uporabniške skupine: otroci in mladina do 18. leta, invalidi in starejši državljani v starosti nad 67 let. Tipična višina članarine je 1300 ISK (8,25 EUR¹), izposojnin za posamezno enoto gradiva ne zaračunavajo. Delež registriranih uporabnikov med prebivalstvom znaša približno 25 % v letu 2008. Ocenjujejo, da si posamezen prebivalec izposodi 9,2 enote gradiva. Šolska zakonodaja ne omenja šolskih knjižnic, vendar imajo vse šole knjižnico. Splošne in šolske knjižnice pogosto delujejo skupaj ali pa so združene, kar je primer zlasti v manjših skupnostih (E. Thorláksson, osebna komunikacija, 21. 9. 2009).

Madžarska

Splošne knjižnice na Madžarskem lahko zaračunavajo storitve. Zakon določa, da so določene storitve brezplačne in sicer t. i. osnovne storitve, za katere ni potrebna registracija oziroma včlanitev. Te storitve so obisk knjižnice, uporaba storitev v knjižnici, informacija o storitvah knjižnice. Knjižnice lahko zaračunavajo ostale storitve, višino plačil določa financer knjižnice. Knjižničarska zakonodaja ne ureja zaračunavanja članarin, pač pa v ureditev članarin posegajo zakoni z drugih področij. Tako zakon za področje edukacije določa, da so učitelji in študenti upravičeni do določenih koncesij. Financer lahko določi zmanjšanje članarin za določene uporabniške skupine. Vse mestne (»town«) in okrožne (»county«) knjižnice zaračunavajo članarine, medtem ko od 80 % do 90 % vaških knjižnic (»village libraries«) članarin sploh ne zaračunava. Če seštejemo mestne, okrožne in vaške knjižnice, v povprečju zaračunava članarino 25 % splošnih knjižnic. Določene uporabniške skupine so oproščene plačevanja članarine in sicer bibliotekarji, pogosto tudi učitelji, invalidi, duševno prizadeti, ženske na porodniškem dopustu in študenti. Približno 10 % uporabnikov je oproščenih plačevanja članarine. Tipična višina članarin v splošnih knjižnicah je od 600 do 2000 HUF (od 2,18 do 7,27 EUR²). Delež prihodkov od uporabniških plačil v splošnih knjižnicah znaša od 30 % do 50 %. Delež registriranih uporabnikov med prebivalstvom znaša 20 % v letu 2008. Šole na primarni in sekundarni ravni

¹ Preračunano po tečaju Banke Slovenije, veljavnem 1. 11. 2009.

² Preračunano po tečaju Banke Slovenije, veljavnem 2. 11. 2009.

morajo obvezno imeti knjižnico, 95 % šol jo tudi dejansko ima (I. Hegykozi, osebna komunikacija, 10. 9. 2009).

Švedska

Švedski zakon o knjižnicah določa, da je izposoja v splošnih knjižnicah brezplačna. Knjižnice pa lahko zaračunavajo fotokopiranje, poštnino, zamudnino itn. Delež prebivalstva, ki so registrirani uporabniki, znaša približno 33 % v letu 2008 (»registered users«). Šolske knjižnice ima 77 % šol na primarni ravni in 57 % šol na sekundarni ravni (M. Hansson, osebna komunikacija, 11. in 31. 8. 2009).

Švica

Zaračunavanja storitev v švicarskih splošnih knjižnicah ne ureja državna zakonodaja, ampak je odločitev prepuščena knjižnicam. Področje splošnih knjižnic urejajo lokalni ali regionalni predpisi. Javne univerzitetne in študijske knjižnice imajo določene brezplačne osnovne storitve, med njimi tudi izposoja gradiva. Zakonodaja ne ureja vprašanja članarin. Približno 90 % splošnih knjižnic zaračunava članarine. Samo otroci so v nekaterih primerih oproščeni plačevanja članarin. Višina članarin je v rangu med 15 in 25 EUR. Izposoja nosilcev glasbe, DVD in interneta je posebej plačljiva. Splošne knjižnice pridobijo med 10 in 20 % prihodkov od uporabniških plačil. Delež registriranih uporabnikov med prebivalstvom se ocenjuje na 18 do 22 % v letu 2008. Šole na primarni in sekundarni ravni naj bi imele knjižnico, približno 80 % šol jo tudi zares ima (P. Wille, osebna komunikacija, 11. 8. in 1. 9. 2009).

Velika Britanija

Splošne knjižnice nudijo brezplačne osnovne storitve, ki vključujejo izposoja knjig in dostop do referenčnih informacij v knjižnici. Knjižnice lahko zaračunavajo za izposoja avdiovizualnega gradiva in dostop do interneta ter ostale storitve. Nekaterim uporabniškim skupinam se plačila znižajo (nezaposleni, starejši, otroci). Članstva ne zaračunavajo. Delež prebivalstva, ki si aktivno izposoja gradivo, se ocenjuje na 24 % v letu 2008 (»active borrowers«) (D. Potts, osebna komunikacija, 12. 8. 2009).

4.2 Sklep

Na poslani vprašalnik smo prejeli samo osem odgovorov, ki smo jih predstavili zgoraj. Majhno število onemogoča posplošitve, lahko pa izpostavimo določena dejstva. Med respondenti prevladujejo države z zakonodajo, ki ureja vprašanje brezplačnih storitev v splošnih knjižnicah. To so države, ki imajo razvite knjižnične sisteme. Pri treh skandinavskih državah je brezplačna izposoja na dom in brezplačno članstvo pravilo. Razpon članarin na Madžarskem in v Švici bi lahko potrdil tezo o povezavi med dohodki v državi in višino članarin, vendar pa Islandija z relativno nizko članarino te teze ne potrjuje. Delež članstva med prebivalstvom bi na prvi pogled sugeriral zvezo med višjim deležem članstva med prebivalstvom in zakonsko določenimi brezplačnimi storitvami in brezplačnim članstvom. Vendar moramo biti pri takšnih ugotovitvah skrajno previdni, kajti zveza med brezplačnim članstvom in deležem članstva v splošnih

knjižnicah med prebivalstvom je težko dokazljiva. Na zadnji kazalec imajo vpliv določeni drugi dejavniki, ki zamegljijo sliko. Določeno vlogo igra dostopnost knjižnic oziroma razširjenost knjižnične mreže v državi ter seveda tudi relevantnost storitev za vse skupine prebivalstva. Pri dostopnosti knjižnic moramo upoštevati tudi druge vrste knjižnic (Poll in Boekhorst, 2007 str. 102–103). Z obstoječimi podatki zato takšne hipoteze ne moremo potrditi.

Tabela 1: Povzetek stanja po izbranih evropskih državah

	Danska	Estonija	Finska	Islandija	Madžarska	Švedska	Švica	V. Britanija	Slovenija
Zakonska ureditev brezplačnih storitev	Da	Da	Da	Ne	Da	Da	Ne	Da	Da
Brezplačno članstvo	Da	Da	Da	Ne	Ne	Da	Ne	Da	Ne
Višina članarin (EUR)	0	0	0	8,25	2,18–7,27	0	15–25	0	0–17,5
Delež članstva	31 %	27,3 %	41 %	~25 %	20 %	~33 %	18–22 %	~24 %	24,7 %

5 Uporabniška plačila v splošnih knjižnicah

Kakor smo že nakazali v pregledu zakonodaje, splošne knjižnice samostojno določajo v okviru Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic, katere osnovne storitve bodo zaračunale uporabnikom in v kakšni višini. Osnovne storitve namreč določa Uredba, ki določa tudi, da mora knjižnica sprejeti pravilnik o splošnih pogojih poslovanja, ki določa vrste storitev in cenik kot dodatek k pravilniku. Cenik mora biti sprejet do konca vsakega tekočega leta za naslednje leto (Uredba o osnovnih storitvah knjižnic, 2003). Spodnja analiza si je zato zadala za cilj prikazati, kakšne so oblike nadomestil za včlanitev in njihova višina ter struktura. Odgovarja tudi na vprašanje, katere so uporabniške skupine, ki plačujejo znižane članarine ali so oproščene plačevanja. Analiza je posvetila posebno pozornost vprašanju razlik med splošnimi knjižnicami. V naslednjem razdelku analiza predstavi, katere storitve splošne knjižnice zaračunavajo, koliko knjižnic jih zaračunava ter primerja višino izbranih storitev med knjižnicami. V analizo smo vključili tudi cene blaga in storitev, ki ne spadajo v okvir javne službe, jih pa knjižnice nudijo. Analiza ugotavlja tudi razlike glede višine cen in razmerja med knjižnicami v primerjavi z letom 2001.

V ta namen smo v analizo vključili poslovniške oziroma cenike vseh 57 splošnih knjižnic, ki so bili veljavni za leto 2008. Zbiranje podatkov in analiza je potekala od meseca junija do decembra 2009. Analizo smo opravili s programom Microsoft Excel.

5.1 Nadomestila za včlanitev

Uredba o osnovnih storitvah knjižnic v 5. členu določa, da knjižnica določene osnovne storitve omogoča le članom ter pri tem opredeli, katere so te storitve (Uredba o osnovnih storitvah knjižnic, 2003). Uredba nadalje dopušča knjižnicam, da zaračunavajo članarino in/ali drugo podobno nadomestilo. Članarino oziroma nadomestilo lahko zaračuna le z namenom kritja dodatnih stroškov, ki niso zajeti v okviru financiranja javne službe. Uredba izrecno ne določa oblike nadomestila za včlanitev. Po Uredbi so uporabniki do 18. leta in brezposelne osebe oproščeni plačevanja članarin in vpisnin. V Tabeli 2 prikazujemo, koliko knjižnic je zaračunavalo nadomestila za včlanitev v knjižnico in kakšna je bila struktura nadomestil.

Tabela 2: Število in delež splošnih knjižnic, ki zaračunavajo članarine in vpisnine

Struktura nadomestila za prvo včlanitev	Št. knjižnic	Delež knjižnic
Članarina	43	75 %
Članarina in stroški izkaznice	6	11 %
Vpisnina	5	9 %
Stroški izkaznice	2	4 %
Članarina in vpisnina	1	2 %
Skupaj	57	100 %

Članarina je znesek, ki ga plača uporabnik kot nadomestilo za včlanitev ter tako pridobi določene pravice do uporabe knjižničnih storitev. Plačuje se v rednih intervalih, običajno za obdobje enega leta. Članstvo je veljavno za plačano časovno obdobje.

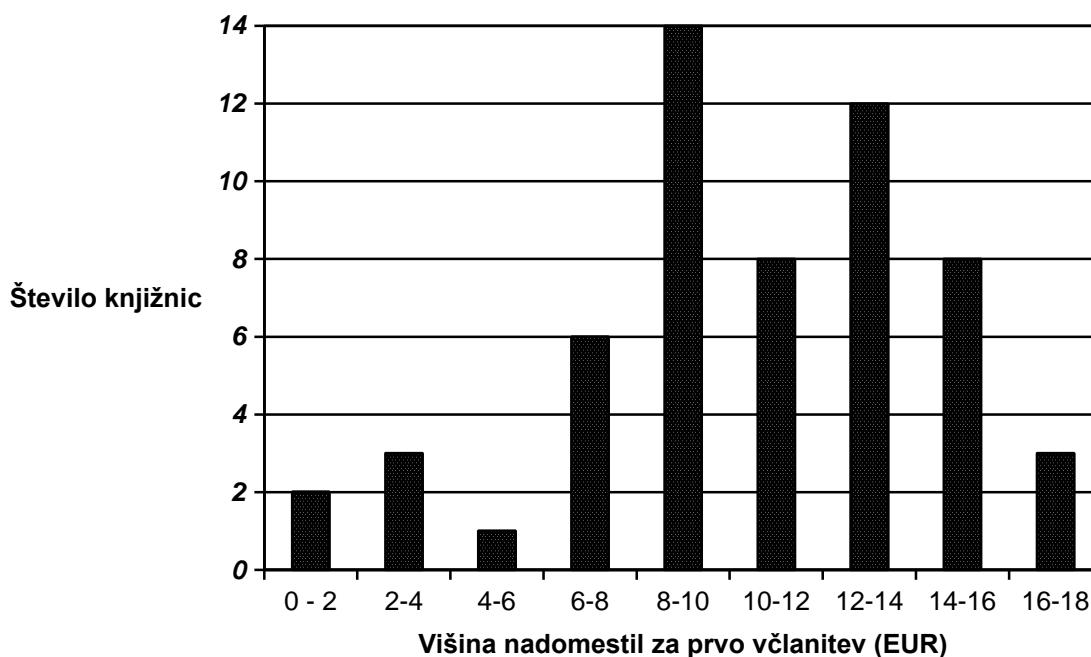
Uporabnik dobi s plačilom vpisnine prav tako pravice do uporabe knjižničnih storitev kot pri članarini. Z razliko od članarine se vpisnina plača le ob vpisu v knjižnico.

Nadomestila za včlanitev so lahko sestavljena iz treh postavk, poleg članarine in vpisnine splošne knjižnice zaračunavajo še stroške izkaznice. Članarina je sicer res daleč najpogostejše nadomestilo za včlanitev, ki so ga zaračunavale splošne knjižnice, vendar ni edino. Knjižnice so lahko zaračunavale vpisnino ali pa stroške izkaznice oziroma določeno kombinacijo nadomestil. Vpisnino je tako zaračunavalo pet knjižnic, ena knjižnica pa v kombinaciji s članarino. Kot lahko vidimo, nobena knjižnica ni bila popolnoma brez nadomestil za včlanitev. Dve knjižnici sta namreč zaračunavali stroške izkaznice vsaj določenim uporabniškim skupinam pri vpisu (starost nad 15. let).

Članarina ni v vseh knjižnicah edini strošek, ki ga mora plačati uporabnik, da postane član. Knjižnice so zaračunavale različne kombinacije nadomestil za včlanitev, kakor smo videli že zgoraj. Tabela 3 prikazuje celotne stroške, da uporabnik postane član knjižnice, in sicer ob **prvem vpisu**. Pri tem opozarjamo, da uporabniki, ki so plačali vpisnino in/ali stroške izkaznice ob prvem vpisu, v kasnejših letih ne plačujejo več nadomestil za včlanitev. Višina nadomestil se je nanašala na člane, ki so plačali polno nadomestilo za včlanitev, se pravi, da niso pripadali uporabniški skupini, ki bi plačevala znižano naročnino. Podatki kažejo, da struktura nadomestila za včlanitev ne pomeni tudi višanja stroška včlanitve. Ugotovimo lahko tudi velikost razmerja med višinami nadomestil za včlanitev.

Tabela 3: Višina nadomestil za prvo včlanitev

Struktura nadomestila za prvo včlanitev	Št. knjižnic	Delež knjižnic	Minimalna višina	Maksimalna višina	Mediana	Aritmetična sredina
Članarina	43	75 %	4,00	17,50	11,50	11,00
Članarina in stroški izkaznice	6	11 %	8,35	15,00	10,00	12,40
Vpisnina	5	9 %	2,00	15,00	7,00	6,90
Stroški izkaznice	2	4 %	2,00	2,10	2,10	2,10
Članarina in vpisnina	1	2 %	14,5	14,50	14,50	14,50
Skupaj	57	100 %	2,00	17,50	11,40	10,50

Grafikon 1: Frekvenčna porazdelitev višine nadomestila za prvo včlanitev

Glede na različne kombinacije nadomestil za včlanitev smo spodaj ločeno prikazali višino, razpon in število knjižnic, ki zaračunavajo članarino, vpisnino oziroma stroške izkaznice.

V Tabeli 4 je prikazana višina članarine glede na kombinacijo skupaj z ostalimi nadomestili za včlanitev. Celotna višina nadomestil za včlanitev je prikazana zgoraj. Upoštevali smo polno nadomestilo za včlanitev, se pravi, da uporabnik ni pripadal uporabniški skupini, ki bi plačevala znižano naročnino. Članarine so prikazane za vseh 50 knjižnic, ki so jih zaračunavale, ter v kombinaciji z ostalimi nadomestili za včlanitev (stroškov izkaznice in vpisnin). Ugotovimo lahko, da struktura nadomestila za včlanitev ni povezana z njegovo višino, saj kot najvišji znesek za včlanitev splošne knjižnice zaračunavajo samo članarino.

Tabela 4: Višina članarine v strukturi nadomestila za članstvo

Struktura nadomestila za članstvo	Št. knjižnic	Delež knjižnic	Minimalna višina članarine	Maksimalna višina članarine	Mediana članarine	Aritmetična sredina članarine
Članarina	43	86 %	4,00	17,5	11,45	11,00
Članarina in stroški izkaznice	6	12 %	8,35	15,0	10,00	10,80
Članarina in vpisnina	1	2 %	12,50	12,5	12,50	12,50
Skupaj	50	100 %	4,00	17,5	11,50	11,00

Grafikon 2: Frekvenčna porazdelitev višine članarine

Podobno kot zgoraj je v Tabeli 5 prikazana višina vpisnin glede na kombinacijo zaračunavanja z ostalimi nadomestili za včlanitev.

Tabela 5: Višina vpisnine v strukturi nadomestil za včlanitev

Struktura nadomestila za članstvo	Št. knjižnic	Delež knjižnic	Minimalna višina vpisnine	Maksimalna višina vpisnine	Mediana vpisnine	Aritmetična sredina članarine
Vpisnina	5	83 %	2	15	7,0	6,9
Članarina in vpisnina	1	17 %	2	2	2,0	2,0
Skupaj	6	100 %	2	15	4,5	6,1

Spodnja tabela prikazuje podatke o višini stroškov za izkaznico v kombinaciji z ostalimi nadomestili za včlanitev. Tako pri članarinah kot tudi pri vpisninah ter stroških izkaznice lahko ugotovimo velik razpon med cenami včlanitve.

Tabela 6: Višina stroškov za izkaznico v strukturi nadomestil za včlanitev

Struktura nadomestila za članstvo	Št. knjižnic	Delež knjižnic	Minimalna višina stroškov izkaznice	Maksimalna višina stroškov izkaznice	Mediana stroškov izkaznice	Aritmetična sredina članarine
Članarina in stroški izkaznice	6	75 %	0,42	2,50	1,80	1,60
Stroški izkaznice	2	25 %	2,00	2,10	2,05	2,05
Skupaj	8	100 %	0,42	2,50	2,10	1,70

Uredba o osnovnih storitvah knjižnic določa, da so uporabniki v starosti do 18 let in brezposelni oproščeni plačevanja članarin in vpisnin. Knjižnice ostalim uporabnikom lahko zaračunavajo članarine in vpisnine. Spodnja tabela kaže, da je imelo 16 % splošnih knjižnic enotno članarino za vse ostale uporabniške skupine, medtem ko je 84 % knjižnic zaračunavalo različne višine članarin glede na uporabniško skupino. Pri tem niso upoštevane članarine za pravne osebe. Vidimo, da je precejšen delež splošnih knjižnic upošteval finančne zmožnosti različnih uporabniških skupin v svojem okolju ter jim prilagodil cene članarin.

Tabela 7: Število in delež splošnih knjižnic z enotno ali različno višino članarine za fizične uporabnike

	Št. knjižnic	Delež knjižnic
Enotna članarina za fizične uporabnike ³	8	16 %
Različna višina članarine za fizične uporabnike	42	84 %
Skupaj	50	100 %

Kot smo videli, splošne knjižnice različno obravnavajo uporabniške skupine glede na višino nadomestil za včlanitev. V cenikih oziroma pravilnikih o poslovanju so zato navajale različne

³ Dve splošni knjižnici sta zaračunavali različno višino članarine po svojih krajevnih knjižnicah.

uporabniške skupine z namenom opredelitve višine članarine ali pa oprostitve članarine. Tabela 8 prikazuje posamezne uporabniške skupine s številom knjižnic, ki so jih navedle. Omeniti velja, da se navedene uporabniške skupine nanašajo predvsem na knjižnice, ki zaračunavajo članarine. Splošne knjižnice najpogosteje omenjajo študente, upokoјence, dijake nad 18 let in gospodinje.

Tabela 8: Uporabniške skupine, navedene v cenikih in pravilnikih o poslovanju

Uporabniška skupina	Št. knjižnic	Delež knjižnic
Starost do 18 let	53	93 %
Brezposelni	52	91 %
Zaposleni oziroma odrasli (polna članarina)	44	77 %
Študenti	40	70 %
Upokoјenci	37	65 %
Dijaki nad 18 let	31	54 %
Pravne osebe	28	49 %
Gospodinje	11	19 %
Člani društva bibliotekarjev	9	16 %
Kmetje	7	12 %
Izredni študenti	6	11 %
Invalidi	5	9 %
Tujci	5	9 %
Družine	5	9 %
Častni člani, donatorji, priznani občani, člani organov knjižnice	5	9 %
Člani bralnih društev, društev invalidov itd.	4	7 %
Uporabniške skupine z manjšo članarino (»ostali«)	3	5 %
Samostojni obrtniki, svobodni poklici	3	5 %
Prejemniki denarne socialne pomoči	2	4 %
Člani študentskega kluba	2	4 %
Zaposleni v knjižnici	2	4 %
Nezaposleni, ki niso prijavljeni na zavodu za zaposlovanje	2	4 %
Redno šolajoči otroci brezposelnih	1	2 %
Zaposleni člani iste družine	1	2 %
Študenti ob delu	1	2 %
Vojaki	1	2 %
Turisti	1	2 %
Starost nad 80 let	1	2 %
Begunci	1	2 %
Starost do 15 let	1	2 %
Skupaj	57	100 %

Ob pregledu uporabniških skupin zmoti dejstvo, da uporabniki do 18. leta in brezposelni niso navedeni v cenikih vseh knjižnic kot oproščeni članarine. V primeru, da so jim splošne knjižnice zaračunavale članarino, gre seveda za kršitev Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic.

V Tabeli 9 smo prikazali število in delež splošnih knjižnic ter višino članarin za različne uporabniške skupine oziroma vrste članstva. Razen pri pravnih osebah gre za uporabniške skupine, ki so plačevale znižano višino članarine. Uporabniške skupine so navedene po padajočem vrstnem redu števila splošnih knjižnic. Najpogostejši uporabniški skupini sta bili študenti in upokoјenci, pri čemer so študenti prevladovali, če upoštevamo še študente z ostalimi statusi poleg rednega. Sledijo jim uporabniške skupine dijakov v starosti nad 18 let, pravnih oseb, gospodinj ter družin kot posebne vrste članstva. Ostale uporabniške skupine je navedlo manj kot 10 % splošnih knjižnic.

Tabela 9: Članarine po uporabniških skupinah

Uporabniška skupina	Št. knjižnic	Delež knjižnic	Minimalna višina	Maksimalna višina	Mediana	Aritmetična sredina
Študenti	36	72 %	2,10	11,50	6,30	6,41
Upokojenci	36	72 %	3,40	12,50	6,50	6,91
Dijaki nad 18 let	26	52 %	2,10	11,50	6,30	6,73
Pravne osebe ⁴	27	54 %	8,40	91,80	25,00	30,92
Gospodinje	10	20 %	3,40	10,50	5,43	6,02
Kmetje	6	12 %	4,20	10,50	5,83	6,39
Družine	5	10 %	10,00	18,80	17,10	16,24
Izredni študenti	5	10 %	4,20	10,50	7,35	7,34
Tujci	4	8 %	4,20	11,40	9,75	8,78
Samostojni obrtniki, svobodni poklici	3	6 %	4,20	15,00	10,30	9,83
Uporabniške skupine z manjšo članarino (»ostali«)	3	6 %	6,00	7,00	6,30	6,42
Člani študentskega kluba	2	4 %	8,40	8,50	8,40	8,43
Nezaposleni, ki niso prijavljeni na zavodu za zaposlovanje	2	4 %	4,20	8,40	6,30	6,26
Invalidi	1	2 %	8,00	8,00	8,00	8,00
Študenti ob delu	1	2 %	9,00	9,00	9,00	9,00
Vojaki	1	2 %	5,20	5,20	5,20	5,20
Zaposleni člani iste družine	1	2 %	8,00	8,00	8,00	8,00
Skupaj	50	100 %				

Kakor smo omenili že zgoraj, so bile določene uporabniške skupine oproščene plačevanja članarin in vpisnin po Uredbi. V Tabeli 10 so prikazane ostale uporabniške skupine, ki so bile oproščene plačevanja članarin. V analizi so upoštevane samo knjižnice, ki so uporabnikom zaračunavale članarine, ne pa knjižnice, ki so zaračunavale vpisnino in/ali stroške izkaznice.

Tabela 10: Uporabniške skupine, oproščene plačevanja članarin

Uporabniška skupina	Št. knjižnic	Delež knjižnic
Starost do 18 let	47	94 %
Brezposelni	43	86 %
Člani društva bibliotekarjev	9	18 %
Častni člani	4	8 %
Dijaki nad 18 let	4	8 %
Invalidi	4	8 %
Pravne osebe ⁵	4	8 %
Člani bralnih društev, društev invalidov itd.	3	6 %
Študenti	3	6 %
Prejemniki denarne socialne pomoči	2	4 %
Zaposleni v knjižnici	2	4 %
Begunci	1	2 %
Izredni študenti	1	2 %
Redno šolajoči otroci brezposelnih	1	2 %
Starost nad 80 let	1	2 %

⁴ Nekatere kategorije pravnih oseb so lahko oproščene članarine ali pa plačujejo nižjo članarino.

⁵ Pravne osebe so upoštevane, kadar je bila vsaj določena kategorija oproščena plačevanja članarine.

Skupaj	50	100 %
--------	----	-------

Splošne knjižnice so praviloma zaračunavale članarino fizičnim osebam za obdobje enega leta. Nekatere knjižnice pa poznajo tudi drugačne oblike članarin oziroma članstva. Tabela 11 prikazuje posebne oblike članstva. Gre za članstvo pravnih oseb, celotnih družin in članstvo za obdobje krajše od enega leta.

Tabela 11: Posebne oblike članstva v splošnih knjižnicah

Oblika članstva	Št. knjižnic	Delež knjižnic
Članstvo za obdobje, krajše od enega leta	4	7 %
Družinska članarina	5	9 %
Pravne osebe	28	49 %
Skupaj	57	100 %

Analiza je pokazala, kakšne oblike nadomestil za včlanitev poznajo slovenske splošne knjižnice, saj članarina še zdaleč ni edina oblika, čeprav je najpogostejša. Prikazali smo višino nadomestil za članstvo in ugotovili precejšnje razlike pri vseh oblikah nadomestil. Precejšnji delež knjižnic upošteva različne uporabniške skupine in jim prilagaja višino članarin.

5.2 Druga uporabniška plačila v splošnih knjižnicah

Poleg nadomestil za včlanitev lahko splošne knjižnice zaračunavajo osnovne storitve, kakor jih določa Uredba o osnovnih storitvah knjižnic, razen brezplačnih storitev. V analizi nas je zanimalo, katere storitve zaračunavajo splošne knjižnice in koliko knjižnic jih zaračunava. Poleg osnovnih storitev smo vključili tudi cene za storitve in blago, ki izvira iz dejavnosti, ki ni knjižnična. V nadaljevanju smo izbrali nekaj najpogostejših storitev oziroma dobrin ter primerjali višino in razliko cen v letu 2008 in letu 2001. V analizi smo pregledali, katere postavke so knjižnice navajale v cenikih in so jih tako lahko zaračunavale uporabnikom. Žal iz cenikov ni razvidno, ali knjižnice določenih storitev sploh ne nudijo ali pa jih nudijo brezplačno. Postavke v cenikih so razvrstili v skupine sorodnih dobrin ali storitev.

Tabela 12: Postavke v cenikih za izposojno in posredovanje gradiva

Izposoja in posredovanje gradiva	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Obvestilo o prispelem rezerviranem gradivu	41	72 %
Kavcija/enkratna izposoja	11	19 %
Podaljšanje (običajno 2. ali 3.)	8	14 %
Neprevzeta rezervirana gradiva	4	7 %
Pošiljanje dokumentov po e-pošti, faksu	4	7 %
Pošiljanje gradiva po pošti	2	4 %
Rezervacija gradiva	1	2 %

Tabela 13: Postavke v cenikih za prekoračitev izposojevalnih rokov

Prekoračitev izposojevalnih rokov	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
1. opomin	57	100 %
2. opomin	57	100 %
3. opomin	57	100 %
Zamudnina knjige, serijske publikacije	55	96 %
Zamudnina zgoščenke, diskete, videokasete, zvočne kasete, DVD-ja, jezikovnega tečaja	54	95 %
4. opomin	43	75 %
Izterjava	13	23 %
Druga izterjava po telefonu	2	4 %

Tabela 14: Postavke v cenikih za reproduciranje in tiskanje

Reproduciranje in tiskanje	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Fotokopiranje A4, enostransko, obojestransko	55	96 %
Tiskanje črno-belo, barvno	52	91 %
Tiskanje fotografij	52	91 %
Fotokopiranje A3 enostransko, obojestransko	50	88 %
Skeniranje	12	21 %
Barvno fotokopiranje A4, A3	5	9 %
Termična vezava dokumentov, spiralna vezava	5	9 %
Digitalizacija gradiva iz posebnih zbirk z zapisom na CD	3	5 %
Plastificiranje A4, A3	2	4 %
Digitalno fotografiranje dokumentov	2	4 %
Izpis z mikrofilmov in mikrofišev	2	4 %
Fotoreprodukcija	1	2 %
Digitalizacija za pošiljanje po e-pošti	1	2 %

Tabela 15: Postavke v cenikih za pomnilniške medije

Pomnilniški mediji	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Disketa	42	74%
CD	29	51%
DVD	4	7%
USB	3	5%

Tabela 16: Postavke v cenikih za medknjižnično izposajo

Medknjižnična izposoja	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Medknjižnična izposoja – knjige	54	95 %
Medknjižnična izposoja – nakup kopij	22	39 %
Izposoja drugim knjižnicam	19	33 %
Medknjižnična izposoja – naročilo v tujino	11	19 %
Izposoja drugim knjižnicam – kopije	7	12 %
Medknjižnična izposoja – zamudnina	7	12 %
Medoddelčna izposoja znotraj regije	3	5 %

Medknjižnična izposoja – podaljšanje po enoti	1	2 %
---	---	-----

Tabela 17: Postavke v cenikih za informacijske storitve

Informacijske storitve	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Izpis poizvedbe iz arhiva izposoje (izpis transakcij)	26	46 %
Izdelava bibliografije (člani, nečlani)	11	19 %
Poizvedbe za nečlane	5	9 %
Bibliografski izpis	4	7 %
Priprava poizvedb in tiskanje, izpis poizvedb iz podatkovnih baz – črno-bel, barven	3	5 %
Obsežnejše informacije iz gradiva	2	4 %
Priprava gradiva na določeno temo	2	4 %
Izpis seznama knjižnih novosti	1	2 %
Poizvedbe	1	2 %
Iskanje zahtevnih informacij	1	2 %
Zapis na disketo, CD ali DVD	1	2 %

Tabela 18: Postavke v cenikih za poškodbe, obrabo in izgubo gradiva oziroma opreme

Poškodbe, obraba in izguba gradiva oziroma opreme	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Izgubljena izkaznica	56	98 %
Stroški opreme za izgubljeno gradivo	36	63 %
Nalepke s črtno kodo ali RFID	19	33 %
Etui za kaseto, videokaseto ali zgoščenko	17	30 %
Neprevita videokaseta	16	28 %
Izgubljeno gradivo	15	26 %
Popravilo poškodovanega gradiva	10	18 %
Vezava gradiva	8	14 %
Obrabnina videokasete, DVD, zvočni CD, avdio kasete	5	9 %
Poškodovana varovalna nitka	3	5 %
Ovijanje knjig	3	5 %
Poččkana knjiga	2	4 %
Nadomestilo za izgubljeni ključ garderobne omarice, zamudnina z vračilom	2	4 %
Druga izgubljena izkaznica	1	2 %
Izkaznica – uporabniška	1	2 %
Nadomestna škatla za izposajo v kiosku	1	2 %

Tabela 19: Postavke v cenikih za uporabo računalnikov

Uporaba računalnikov	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Internet	12	21 %
Računalnik	3	5 %

Tabela 20: Postavke v cenikih za prodajo blaga

Prodaja blaga	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Vrečka	3	5 %
Odpisane knjige, bukvarna	3	5 %
Publikacije knjižnice	2	4 %
Torba	1	2 %
List papirja A4	1	2 %

Tabela 21: Postavke v cenikih za najem prostorov in opreme

Najem prostorov in opreme	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Najem prostorov	10	18 %
Uporaba prevajalske kabine, najem ostalih prostorov	2	4 %
Izposoja čitalca za inventuro	2	4 %
Dežurstvo	1	2 %

Tabela 22: Postavke v cenikih za ostale storitve knjižnic

Ostale storitve knjižnice	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Bruto bibliotekarska ura	4	7 %
Obdelava knjižničnega gradiva za druge knjižnice	2	4 %

Tabela 23: Postavke v cenikih za udeležbo na posebnih dejavnostih

Udeležba na posebnih dejavnostih	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100 %)
Članarina za Univerzo za tretje življenjsko obdobje	1	2 %
Šolnina – mentorska ura	1	2 %
Poletne počitniške delavnice	1	2 %
Obisk skupin (izredni)	1	2 %

Med cenovnimi postavkami, ki jih zaračunavajo splošne knjižnice, izstopajo postavke, povezane z izposojajo gradiva. Tu mislimo predvsem na skoraj celotno skupino postavk za prekoračitev izposojevalnih rokov (zamudnine in opomini). Tudi v drugih skupinah so postavke povezane z izposojajo gradiva med najpogosteje navajanimi. To sta postavki »Obvestilo o prispelem rezerviranem gradivu« in postavka »Izpis poizvedbe iz arhiva izposoje (izpis transakcij)« v skupini postavk za informacijske storitve. Med ostalimi storitvami splošne knjižnice zelo pogosto zaračunavajo fotokopiranje in tiskanje, pomnilniške medije, medknjižnično izposojajo in poškodbo ter izgubo gradiva. Dostop do interneta zaračunava 13 splošnih knjižnic, medtem ko uporabo

računalnika zaračunavajo 3 splošne knjižnice. Uredba o osnovnih storitvah knjižnic določa, da morajo splošne knjižnice vsem uporabnikom omogočati brezplačno uporabo elektronske pošte. V praksi je težko ločevati uporabo elektronske pošte od uporabe interneta, zato obstaja možnost, da te splošne knjižnice kršijo določilo Uredbe. Iz števila knjižnic, ki zaračunavajo blago in storitve, ki ne spadajo v knjižnično dejavnost, je razvidno, da relativno malo splošnih knjižnic pridobiva sredstva iz tega naslova.

Izmed zgoraj navedenih postavk smo izbrali najpogostejše postavke, ki omogočajo primerjavo cen med splošnimi knjižnicami. Tabela 24 prikazuje število in delež knjižnic s postavko v ceniku ter najmanjšo in največjo višino plačila ter mediano in aritmetično sredino.

Tabela 24: Primerjava cen najpogostejših postavk v splošnih knjižnicah

Postavka v ceniku	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (57 = 100%)	Najmanjša višina (EUR)	Največja višina (EUR)	Mediana (EUR)	Aritmetična sredina (EUR)	Faktor razlike med najnižjo in najvišjo ceno
1. opomin	57	100 %	0,40	2,50	1,70	1,64	6,3
Izgubljena izkaznica ⁶	56	98 %	1,00	10,00	3,00	3,22	10,0
Zamudnina knjige ⁷	55	96 %	0,02	0,22	0,15	0,14	11,0
Enostransko fotokopiranje A4 ⁸	54	95 %	0,05	0,20	0,10	0,10	4,0
Medknjižnična izposoja – knjige, izposoja iz Slovenije ⁹	54	95 %	4,00	10,40	7,00	7,10	2,6
Disketa	43	75 %	0,40	1,25	0,60	0,67	3,1
Obvestilo o prispelem rezerviranem gradivu ¹⁰	41	72 %	0,20	1,30	0,50	0,56	6,5
Izpis poizvedbe iz arhiva izposoje (izpis transakcij)	26	46 %	0,10	4,20	0,93	1,11	42,0
Internet ¹¹	12	21 %	0,40	3,00	1,28	1,42	7,5

Primerjava cen kaže na velike razlike med najnižjo in najvišjo ceno pri vseh postavkah med splošnimi knjižnicami, kar izraža faktor razlike. Splošne knjižnice samostojno določajo cene storitev in nadomestil, kar se potem izrazi v velikih cenovnih razponih za isto storitev oziroma nadomestilo. Glede na tolikšne razlike v cenah bi veljalo razmisliti o regulaciji cen osnovnih storitev v knjižnicah, ki izvajajo javno službo.

Podobna analiza cenikov je bila opravljena leta 2001. O tej analizi poroča Ida Merhar (Merhar, 2001). Opravljena je bila analiza cenikov veljavnih za leto 2001, torej v obdobju pred sprejetjem

⁶ Izgubljena prva izkaznica za odraslega člana. Izkaznice se lahko razlikujejo po načinu izdelave.

⁷ Za knjige na oddelku za odrasle za en dan.

⁸ Pri eni knjižnici velja cena samo za gradivo knjižnice, pri drugi knjižnici samo za člane knjižnice.

⁹ Od 54 knjižnic niso upoštevane knjižnice, ki zaračunavajo nadomestilo glede na poštnino ali stroške dobavitelja.

¹⁰ Ena knjižnica računa obvestilo za vsako enoto gradiva.

¹¹ Uporaba interneta za nečlane knjižnice za vsaj eno uro. V treh knjižnicah zaračunavajo uporabo interneta tudi članom. V eni knjižnici je uporaba interneta v določenih enotah brezplačna.

Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic. V analizi so bili upoštevani ceniki 52 splošnoizobraževalnih knjižnic od 60 delujočih (87 %). Iz poročil o analizi navajamo primerljive postavke, kakor smo jih navedli zgoraj za leto 2008. Ugotovimo lahko, da se je razpon pri članarini zmanjšal, saj znaša v letu 2008 faktor 4,4. Pri vseh postavkah, razen pri medknjižnični izposoji, pa lahko opazimo večanje razpona med najnižjo in najvišjo ceno.

Tabela 25: Primerjava cen najpogostejših postavk iz cenikov splošnih knjižnic za leto 2001

Postavka v ceniku ¹²	Najmanjša višina	Največja višina	Faktor razlike med najnižjo in najvišjo ceno
Članarina za zaposlene	700 SIT / 3,16 EUR	3.900 SIT / 17,61 EUR	5,6
1. opomin	100 SIT / 0,45 EUR	600 SIT / 2,71 EUR	6,0
Zamudnina za knjigo	5 SIT / 0,02 EUR	50 SIT / 0,23 EUR	10,0
Fotokopiranje A4	10 SIT / 0,05 EUR	30 SIT / 0,14 EUR	3,0
Medknjižnična izposoja (kos gradiva)	300 SIT / 1,35 EUR	1.600 SIT / 7,23 EUR	5,3
Disketa	100 SIT / 0,45 EUR	200 SIT / 0,90 EUR	2,0
Rezervacija	50 SIT / 0,23 EUR	300 SIT / 1,35 EUR	6,0

6 Struktura članstva v slovenskih splošnih knjižnicah

Načelo enakega dostopa za vse bi se moralo odraziti na izobrazbeni in socialni strukturi uporabnikov splošnih knjižnic. Kakšna je bila ta struktura v letu 2008, nam lahko v omejenem obsegu predstavijo podatki iz raziskave. Podatke o izobrazbeni strukturi članov smo želeli primerjati z izobrazbeno strukturo prebivalstva Slovenije v letu 2008. Podatkom daje dodatno težo dejstvo, da je stopnja izobrazbe povezana s tveganjem za revščino. Po podatkih evropskega statističnega urada EUROSTAT namreč nižja stopnja izobrazbe predstavlja tudi večje tveganje za revščino. Prag revščine je opredeljen kot 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka gospodinjstev. V Sloveniji je bilo leta 2008 pod tem pragom 25 % oseb z osnovnošolsko stopnjo izobrazbe, 10 % oseb s srednjo izobrazbo in 3 % oseb z vsaj višjo izobrazbo (EUROSTAT, 2010).

V zgoraj omenjeni anketi direktoric in direktorjev splošnih knjižnic smo zbirali tudi podatke o izobrazbeni strukturi aktivnih članov starosti 15 let in več. Podatke nam je posredovalo 16

¹² Preračunano v evre po srednjem tečaju Banke Slovenije z dne 31. 12. 2001 1 EUR = 221,4095 SIT

splošnih knjižnic. Število potencialnih prebivalcev teh 16 knjižnic je 588.992, kar pomeni 29 % prebivalstva RS. Vendar imajo podatki žal omejeno verodostojnost. Knjižnice so navedle stopnjo izobrazbe za različen delež aktivnih članov v starosti 15 let in več. Ocena deleža variira od 36 % do 98 %, s tem da le pri dveh knjižnicah presega 95 %, pri vseh ostalih štirinajstih pa se giblje med 37 % in 48 %. Pri podatkih o izobrazbeni strukturi za teh 14 knjižnic menimo, da je tveganje za sistematično napako preveliko, zato podatki niso verodostojni, sicer pa dajejo podobno sliko kot pri spodnjih dveh knjižnicah. V Tabeli 26 prikazujemo podatke za dve knjižnici. Podatki kažejo, da je delež članov z najmanj srednjo strokovno ali splošno stopnjo izobrazbe sorazmerno precej višji, kot pa je ustrezen delež prebivalstva z ustrežno stopnjo v izobrazbeni strukturi statistične regije. Pri nadaljnjih treh knjižnicah smo ugotovili, da je delež članov z navedeno višjo ali visoko izobrazbo glede na celotno število aktivnih članov v starosti 15 let in več že višji od deleža v regiji in ni višji samo v izobrazbeni strukturi članov, za katere so knjižnice navedle stopnjo izobrazbe, kjer pa ne moremo izključiti možnosti sistematične napake. Zaradi pomanjkljivih podatkov se zato na tem mestu kaže potreba po posebni študiji uporabnikov splošnih knjižnic oziroma doslednejšem zbiranju podatkov v knjižnicah. Podatkov o izobrazbeni strukturi članstva iz dveh splošnih knjižnic žal ne moremo uporabiti za posplošitev o izobrazbeni strukturi članstva vseh splošnih knjižnic, vendar pa zbrani podatki nakazujejo omenjeno strukturo.

Tabela 26: Primerjava izobrazbene strukture aktivnih članov splošnih knjižnic s strukturo regije

Izobrazbena struktura članov oziroma prebivalcev	Ocena deleža aktivnih članov v starosti 15 let in več z navedeno stopnjo izobrazbe	Brez izobrazbe, nepopolna osnovnošolska	Osnovnošolska	Nižja, srednja poklicna	Srednja strokovna, splošna	Višješolska, visokošolska
Splošna knjižnica 1	95,5 %	0,0 %	7,5 %	10,3 %	52,5 %	29,7 %
Pomurska regija ¹³		2,8 %	33,3 %	27,3 %	26,4 %	9,9 %
Splošna knjižnica 2	98,4 %	0,0 %	0,3 %	2,1 %	28,2 %	69,4 %
Jugovzhodna Slovenija ¹⁴		7,9 %	23,8 %	26,7 %	27,2 %	14,4 %

Strukturo članstva lahko dodatno prikažemo glede na delež včlanjenih brezposelnih oseb. Brezposelne osebe so po Uredbi o osnovnih storitvah knjižnic upravičene do brezplačnega članstva ob predložitvi uradnega dokazila. Večji delež brezposelnih članov v primerjavi z deležem registriranih brezposelnih v populaciji bi lahko pomenil, da predstavlja plačilo članarine oviro za včlanitev v splošne knjižnice.

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje poroča o 66.239 registriranih brezposelnih osebah na dan 31. 12. 2008 (Registrirano brezposelne osebe 31. 12. 2008, 2009). Glede na število

¹³ Vir podatkov tabela Statističnega urada Republike Slovenije »Prebivalstvo, staro 15 let in več, po stopnjah dosežene izobrazbe, 2008«. Dostopna na spletni strani http://www.stat.si/letopis/2009/30_09/30-15-09.htm

¹⁴ Vir podatkov tabela Statističnega urada Republike Slovenije »Prebivalstvo, staro 15 let in več, po stopnjah dosežene izobrazbe, 2008«. Dostopna na spletni strani http://www.stat.si/letopis/2009/30_09/30-15-09.htm

prebivalcev Republike Slovenije, ki je štelu na dan 31. 12. 2008 2.032.362 oseb, predstavljajo registrirane brezposelne osebe 3,26 % delež med prebivalstvom (Osnovne skupine prebivalstva po starosti in spolu ..., 2009).

V zgoraj omenjeni anketi direktoric in direktorjev splošnih knjižnic smo respondente zaprosili tudi za podatke o številu aktivnih članov, ki so oproščeni članarin in vpisnin zaradi brezposelnosti. Podatke o številu članov, ki so oproščeni članarine in vpisnine iz razloga brezposelnosti na podlagi 5. člena Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic, je navedlo 22 splošnih knjižnic (39 % od 57). Na območjih teh 22 splošnih knjižnic prebiva 731.777 oseb, kar predstavlja 36 % vsega prebivalstva Slovenije. Te splošne knjižnice so navedle, da so imele na dan 31. 12. 2008 147.999 aktivnih članov, kar pomeni 20,22 % delež članov med prebivalstvom. Prav tako so navedle, da imajo včlanjenih 7.938 oseb, ki so oproščene članarin in vpisnin zaradi brezposelnosti po 5. členu Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic. Delež članov s statusom brezposelne osebe med vsemi aktivnimi člani je tako 5,36 %.

Večji relativni delež brezposelnih oseb med članstvom splošnih knjižnic kakor med populacijo, sicer ne pomeni nujno, da je plačilo članarin in vpisnin ovira za večji delež članstva ekonomsko šibkejšega prebivalstva, saj ne moremo izključiti vpliva drugih faktorjev. Večji delež članstva brezposelnih oseb bi si namreč lahko razlagali tudi tako, da splošne knjižnice nudijo storitve, ki ustrezajo potrebam brezposelnih oseb. Če pa bi bil delež brezposelnih oseb nižji kot med celotno populacijo, pa bi to pomenilo, da članarina ni ovira za včlanitev brezposelnih oseb.

Podatki o strukturi članstva splošnih knjižnic so žal premalo verodostojni, da bi lahko predstavljali veljavno osnovo za sklep. Vendarle pa podatki o podreprezentiranosti prebivalcev z nižjo stopnjo izobrazbe in relativno višjem deležu brezposelnih članov nakazujejo možnost, da bi članarine lahko predstavljale oviro večji dostopnosti knjižničnih storitev za vse sloje prebivalstva, še zlasti pa za ekonomsko šibkejše prebivalce. Cilj odprave članarin bi morala biti čim bolj enakomerna izobrazbena in socialna struktura uporabnikov splošnih knjižnic ob povečanju članstva.

6.1 Učinek sprejetja Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic na delež članstva v splošnih knjižnicah

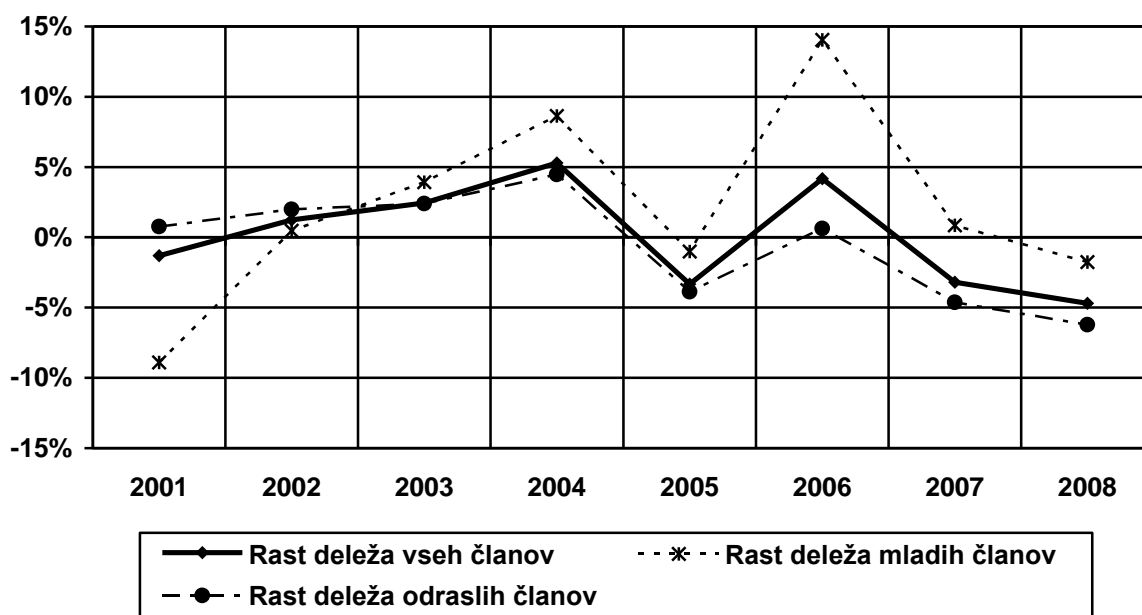
Ukinitve članarin naj bi imela pozitiven vpliv na delež članstva v splošnih knjižnicah. Učinek ukinitve lahko ilustriramo na konkretnem primeru, ki nam lahko ponudi dejstva za potrditev oziroma zavrnitev hipoteze.

Gre za učinek, ki ga je imel sprejem Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic. Uredba je namreč oprostila plačevanja članarin in vpisnin člane do 18. leta starosti in brezposelne osebe (Uredba o osnovnih storitvah knjižnic, 2003). Uredba je začela veljati 14. marca 2003, knjižnice pa so morale uskladiti pravilnik o poslovanju in s tem cenike v treh mesecih po uveljavitvi uredbe. Prej omenjeni uporabniški skupini sta tako morali biti oproščeni članarin in vpisnin s 14. junijem 2003. Ida Merhar navaja v zgoraj omenjeni analizi cenikov splošnoizobraževalnih knjižnic tudi podatke o številu knjižnic, ki so zaračunavale članarine članom, mlajšim od 18. let (Merhar, 2001). Analiza odsliskava stanje v 52 splošnoizobraževalnih knjižnicah od 60 obstoječih (87 %). Glede plačevanja članarin za člane v starosti do 18. leta analiza poroča, da 4 knjižnice sploh niso zaračunavale članarine za vse starosti, članarino za predšolske otroke je zaračunavalo 11 knjižnic, osnovnošolci so plačevali članarino v 19 knjižnicah, dijaki pa niso plačevali članarine v 5 knjižnicah. Podatki Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici omogočajo predstaviti gibanje deleža članstva med prebivalstvom, tako za člane v starosti do 15. let, kot za

člane nad to starostjo v tem časovnem obdobju. Tabela 27 in Grafikon 3 prikazujeta relativni delež članstva splošnih knjižnic med prebivalstvom in delež njegove rasti oziroma padca glede na leto poprej. V letih 2003 in 2004 je opazna za faktor 1,6 oziroma 1,9 večja rast deleža mladih članov od rasti odraslih članov, kar bi lahko potrjevalo pozitiven učinek Uredbe o osnovnih storitvah na rast števila članov do 15. leta starosti. Pri interpretaciji dejstva moramo biti pazljivi in upoštevati tudi druge možne dejavnike, ki bi lahko vplivali na povečanje deleža prebivalcev v starosti do 15. let med prebivalstvom. Tako je na primer opazna velika rast članstva v letu 2006, ki pa ni nujno posledica sprejema Uredbe, ampak je lahko posledica vpliva drugih dejavnikov.

Tabela 27: Gibanje deležev članov med prebivalstvom

Leto	Delež vseh članov med prebivalstvom	Gibanje deleža vseh članov	Delež članov do 15 let med prebivalstvom	Gibanje deleža članov do 15 let	Delež članov nad 15 let med prebivalstvom	Gibanje deleža članov nad 15 let
2001	24,4 %	-1,3 %	42,5 %	-8,9 %	20,8 %	0,8 %
2002	24,7 %	1,2 %	42,7 %	0,5 %	21,2 %	2,0 %
2003	25,3 %	2,4 %	44,4 %	3,9 %	21,7 %	2,4 %
2004	26,6 %	5,3 %	48,2 %	8,6 %	22,6 %	4,5 %
2005	25,7 %	-3,3 %	47,7 %	-1,0 %	21,8 %	-3,9 %
2006	26,8 %	4,2 %	54,4 %	14,0 %	21,9 %	0,6 %
2007	25,9 %	-3,2 %	54,9 %	0,9 %	20,9 %	-4,6 %
2008	24,7 %	-4,7 %	53,9 %	-1,8 %	19,6 %	-6,2 %

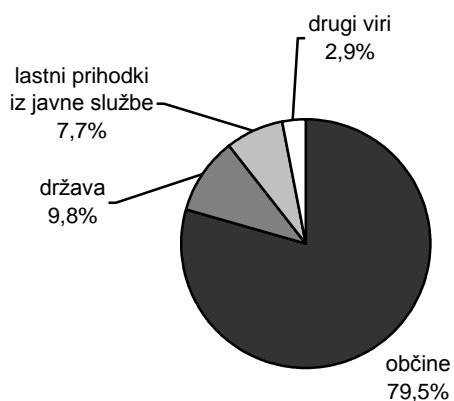

Grafikon 3: Gibanje deleža članov med prebivalstvom

7 Struktura prihodkov splošnih knjižnic

Ukinitiv članarin bi nedvomno vplivala tako na prihodke splošnih knjižnic kot na njihovo porabo. Razdelek zato predstavlja podatke o obsegu in strukturi prihodkov splošnih knjižnic ter ugotavlja morebitne razlike med knjižnicami. Poleg celotnih prihodkov nas je zanimala tudi višina in delež nejavnih prihodkov v povprečju splošnih knjižnic in morebitne razlike med njimi. Na tej osnovi pa lahko predstavimo tudi podatke o višini prihodkov od članarin, deležu prihodkov iz tega naslova in ugotavljamo razlike med njimi.

Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici je za leto 2008 v sklopu statističnih raziskovanj o knjižnicah zbral podatke o strukturi prihodkov in višini članarin. Statistični podatki dajejo agregirano sliko prihodkov, ki izkazuje povprečje vseh knjižnic. Splošne knjižnice so v letu 2008 prejele skupno 47.638.162 EUR, največji delež od pristojnih občinskih upravnih organov in sicer 37.888.924 EUR (79,5%), od pristojnih državnih upravnih organov 4.662.257 (9,8%) EUR, lastni prihodki iz javne službe znašajo 3.688.132 EUR (7,7%), drugi viri pa 1.398.850 EUR (2,9%). Prihodki od članarin so znašali 1.362.834,18 EUR, kar pomeni 2,9% vseh prihodkov (BibSiSt online, 2009). Članarine predstavljajo 37% delež v lastnih prihodkih iz javne službe.

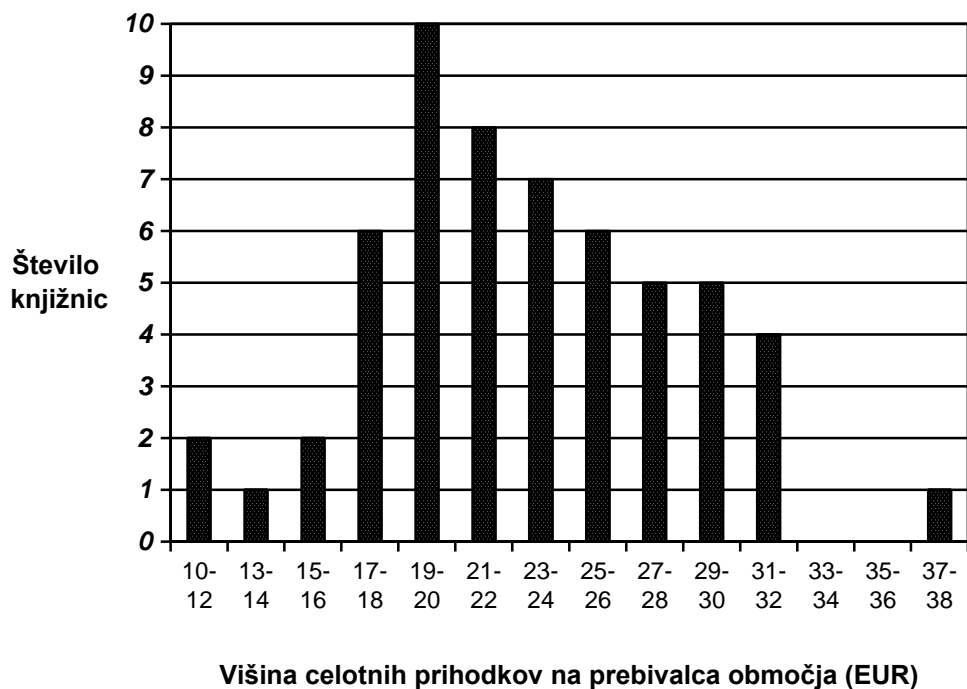
Grafikon 4: Struktura prihodkov splošnih knjižnic v letu 2008

Stanje v knjižnicah podrobneje prikaže kazalec razmerja med celotnimi prihodki splošne knjižnice in številom potencialnih uporabnikov, tj. prebivalcev območja po prilogi 1 Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, 2003). Tabela 28 kaže velike razlike med prihodki splošnih knjižnic, kar za faktor 3,5 (BibSiSt online, 2009). Velike razlike v prihodkih se nedvomno izražajo v obsegu in kvaliteti knjižnične dejavnosti med splošnimi knjižnicami.

Tabela 28: Prihodki na prebivalca območja

	Št. knjižnic	Delež knjižnic (57 = 100 %)	Najmanjša vrednost	Največja vrednost	Mediana	Aritmetična sredina
Celotni prihodki na prebivalca območja	57	100%	10,67 EUR	36,97 EUR	21,77 EUR	22,33 EUR

Grafikon 5 kaže frekvenčno razporeditev vseh celotnih prihodkov po višini prihodka na prebivalca območja (v EUR).

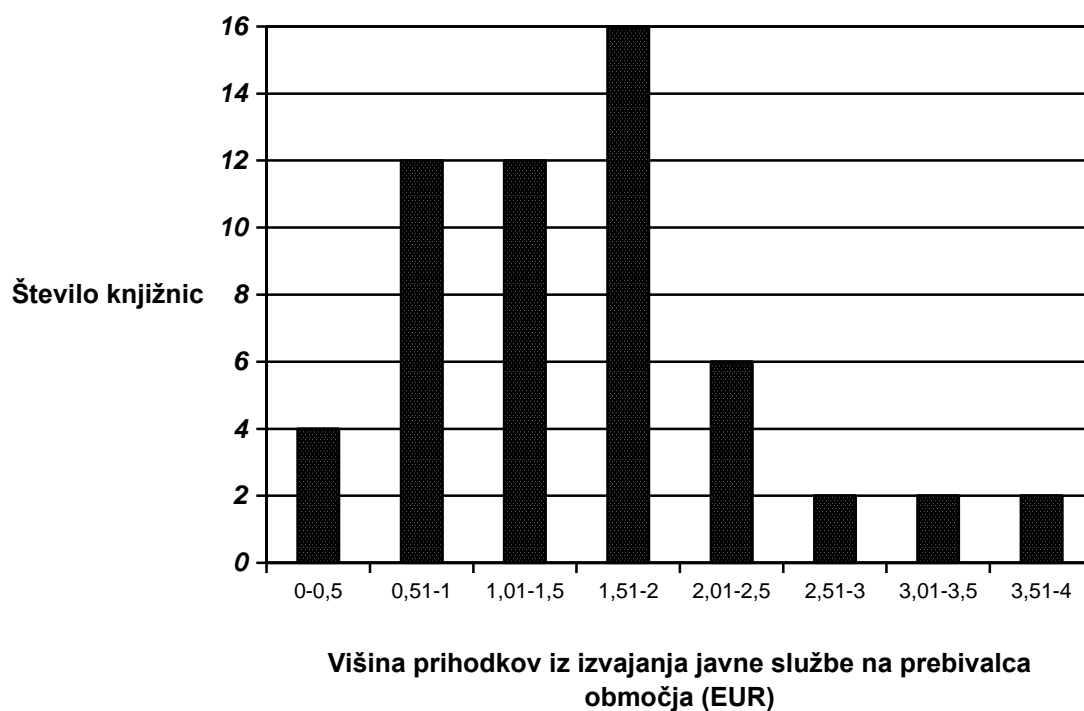
Grafikon 5: Frekvenčna porazdelitev višine prihodkov na prebivalca v splošnih knjižnicah

Tabela 29 prikazuje delež nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe v celotnem prihodku po splošnih knjižnicah. Deleži variirajo od 1,3 % do 13,4 %, kar kaže, da imajo finančna sredstva iz tega naslova različen pomen za delovanje splošnih knjižnic. Razpon med višinami nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe samo še potrjuje prejšnjo ugotovitev.

Tabela 29: Višina in delež nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe v celotnih prihodkih

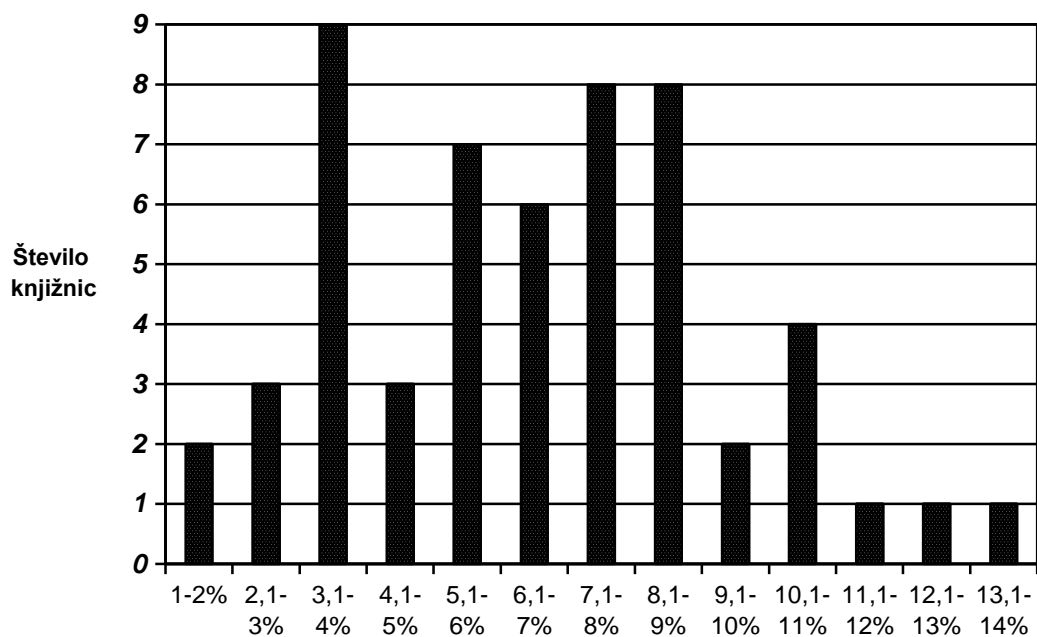
	Št. knjižnic	Delež knjižnic (57 = 100%)	Najmanjša vrednost	Največja vrednost	Mediana	Aritmetična sredina
Višina prihodkov iz izvajanja javne službe na prebivalca območja	56	98%	0,20 EUR	3,88 EUR	1,51 EUR	1,54 EUR
Delež prihodkov iz izvajanja javne službe v celotnih prihodkih	56	98%	1,3 %	13,4 %	6,6 %	6,7 %

Spodnji grafikon prikazuje frekvenčno porazdelitev višine prihodkov iz izvajanja javne službe. Ugotovimo lahko, da je pri 40 knjižnicah (71 %) delež nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe med 0,51 in 2 EUR, pri 12 knjižnicah (21 %) pa večji od 2 EUR.

Grafikon 6: Višina prihodkov iz izvajanja javne službe na prebivalca območja

Podobno razmerje lahko ugotovimo tudi pri deležu nejavnih prihodkov iz javne službe na prebivalca. Delež med 3,1 % in 9 % ima 41 knjižnic (75 %), pri dvanajstih splošnih knjižnicah pa presega 9 %.

Delež nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe v celotnih prihodkih

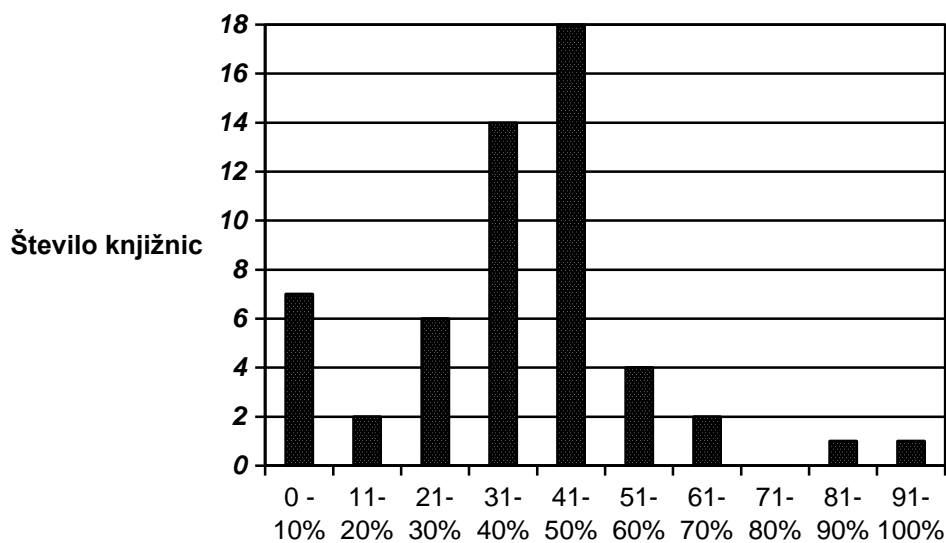
Grafikon 7: Delež nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe v celotnem prihodku

Tabela 30 kaže različno vlogo prihodkov od članarin, ki jo te imajo pri financiranju knjižnic. Opazimo lahko velike razlike tako v višini kot deležu prihodkov od članarin.

Tabela 30: Višina in delež članarin v prihodkih na prebivalca območja

	Št. knjižnic	Delež knjižnic (57 = 100 %)	Najmanjša vrednost	Največja vrednost	Mediana	Aritmetična sredina
Višina prihodkov od članarin na prebivalca območja	57	100 %	0,00 EUR	1,93 EUR	0,51 EUR	0,56 EUR
Delež prihodkov od članarin v prihodkih	57	100 %	0,0 %	7,9 %	2,4 %	2,5 %
Delež članarin v nejavnih prihodkih iz izvajanja javne službe	56	98 %	0,0 %	100,0 %	38,2 %	36,7 %

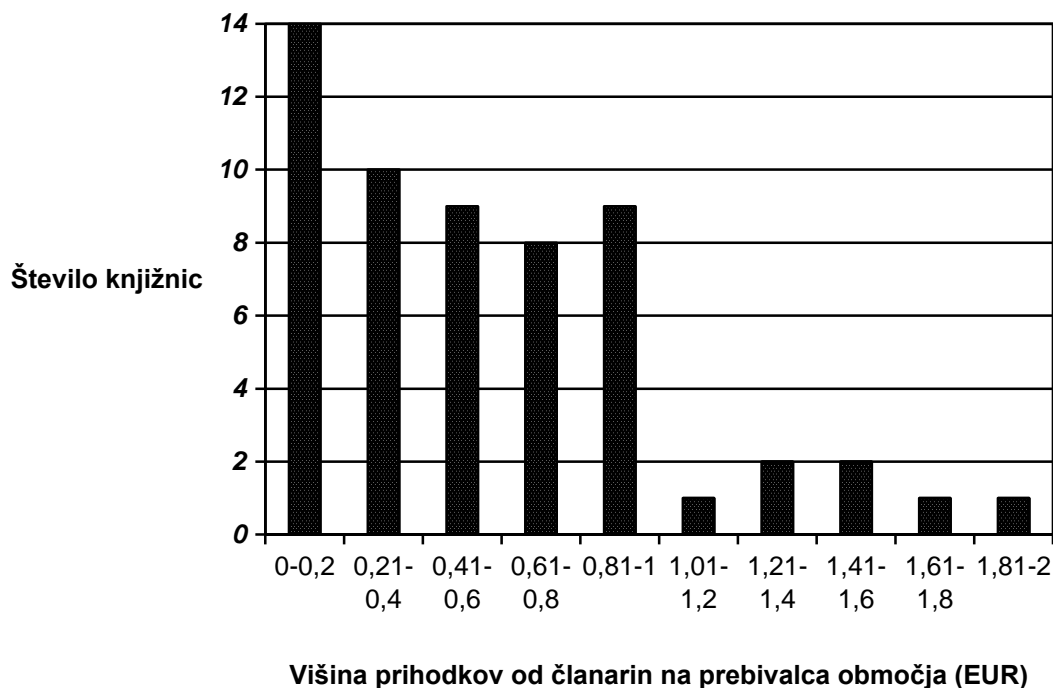
Grafikon 8 zajema tudi knjižnice, ki ne zaračunavajo članarin. Iz grafikona lahko razberemo, da pri 32 knjižnicah (57 %) predstavlja delež članarin v nejavnih prihodkih iz izvajanja javne službe med 31 % in 50 %, pri 42 knjižnicah (75 %) pa je ta delež med 21 % in 60 %.

Delež članarin v nejavnih prihodkih iz izvajanja javne službe

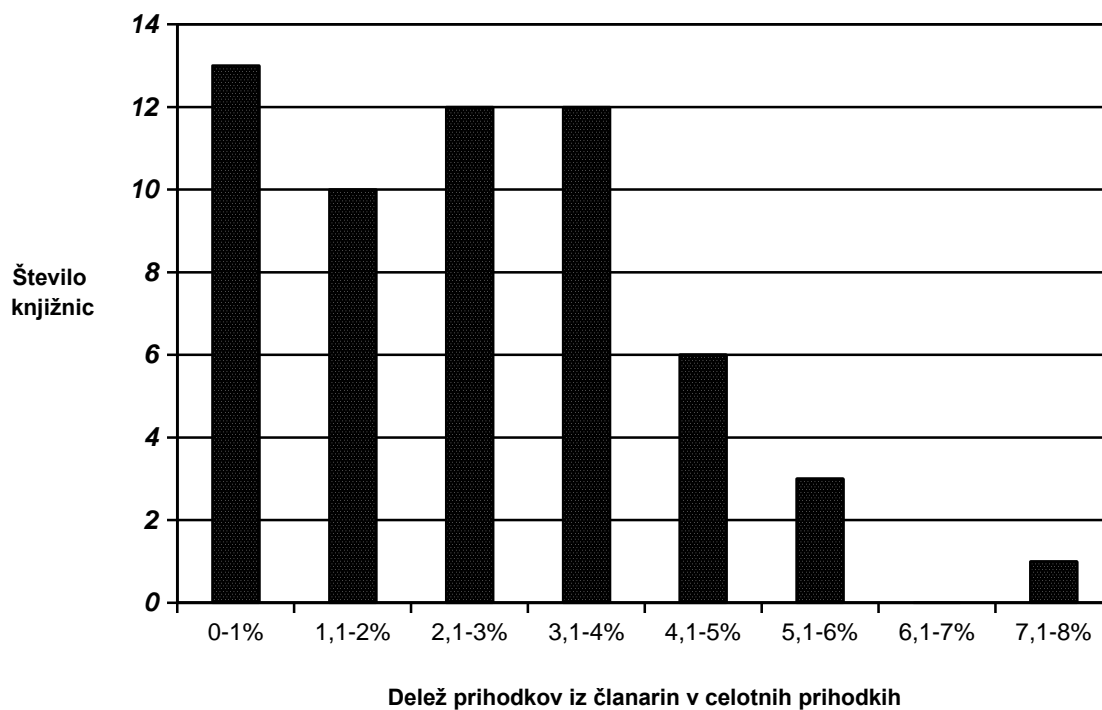
Grafikon 8: Frekvenčna porazdelitev deležev članarin v nejavnih prihodkih iz izvajanja javne službe

Grafikon 9 kaže, da znaša višina prihodkov od članarin na prebivalca območja pri 50 knjižnicah (88 %) do 1 EUR, pri 7 knjižnicah nad 2 EUR, 36 knjižnic (63 %) pa se uvršča v razpon med 0,21 EUR in 1 EUR.

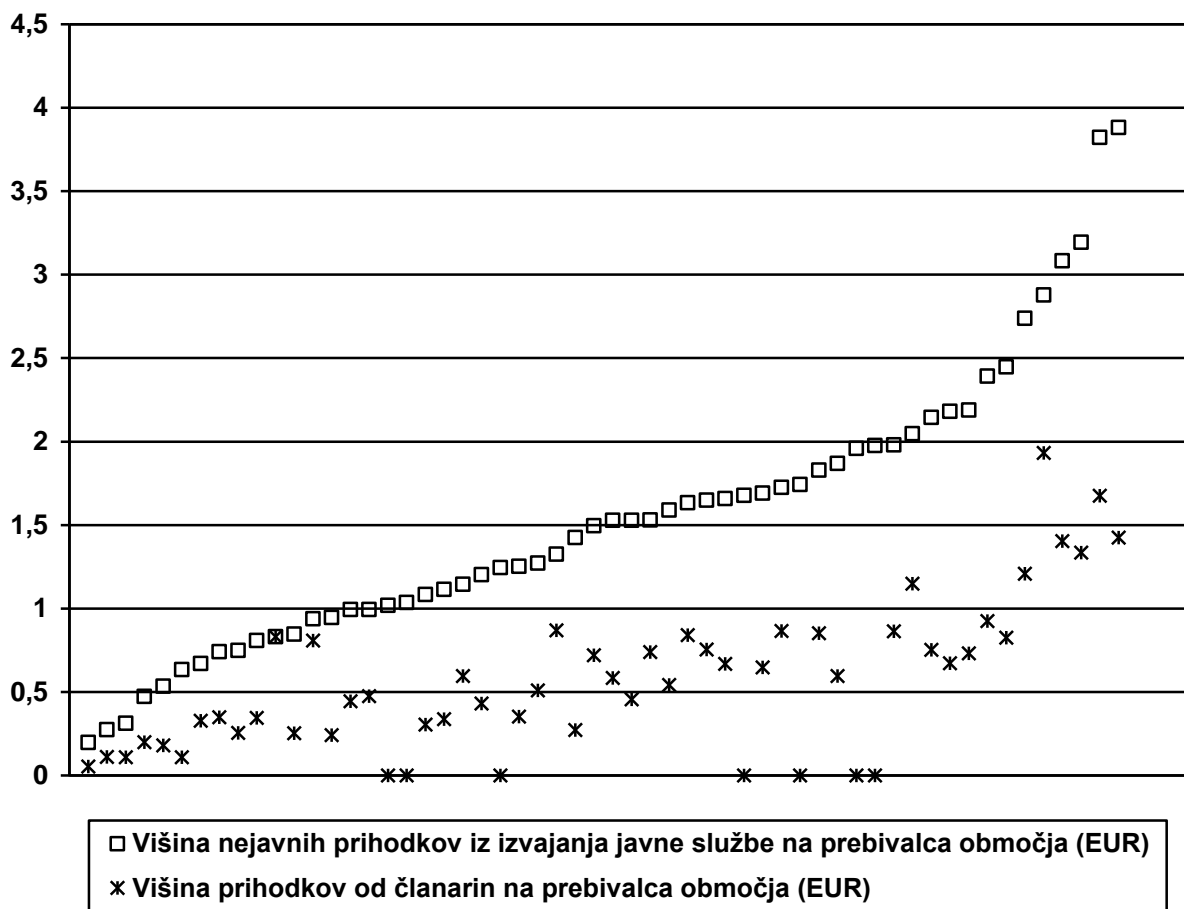
Grafikon 9: Višina prihodkov od članarin na prebivalca območja

Grafikon 10 kaže, da ima 22 knjižnic (39 %) delež prihodkov od članarin večji od 3 %.

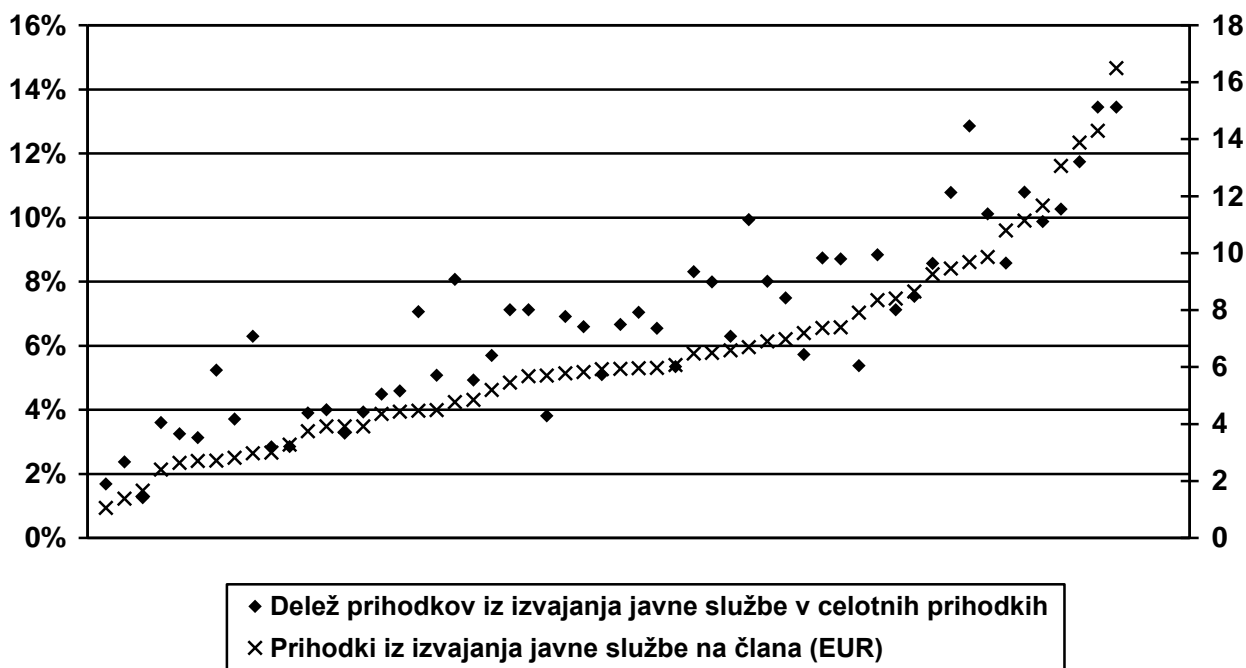
Grafikon 10: Delež prihodkov od članarin v celotnem prihodku

Grafikon 11 prikazuje višino nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe in višine prihodkov od članarin na prebivalca območja po knjižnicah.

Grafikon 11: Primerjava višine nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe in višine prihodkov od članarin na prebivalca območja po knjižnicah

Kakor smo pokazali v analizi cenikov splošnih knjižnic, te samostojno določajo višino cen osnovnih storitev in nadomestil za včlanitev. Zgoraj smo prikazali razlike v višini in deležu nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe. Te prihodke splošna knjižnica pridobi iz plačil uporabnikov, glede na analizo cenikov pa lahko sklepamo, da gre v veliki večini za člane knjižnice. Kazalec, ki izraža višino nejavnih prihodkov na člana, kaže na raven višine plačil za osnovne storitve. Višji je kazalec, višjo raven cen osnovnih storitev je postavila splošna knjižnica, saj se v množici članov njihove razlike izravnavajo. Če primerjamo podatke o deležu prihodkov iz izvajanja javne službe v celotnih prihodkih in višini prihodkov iz izvajanja javne službe na člana, lahko ugotovimo statistično korelacijo med spremenljivkama. Možna razlaga bi bila, da imajo knjižnice večji delež nejavnih prihodkov, kadar imajo več nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe na člana. To bi pomenilo, da višja raven cen storitev pomembno vpliva na večji delež nejavnih sredstev iz izvajanja javne službe. Korelacijo kaže Grafikon 12.

Grafikon 12: Primerjava deleža prihodkov iz izvajanja javne službe v celotnih prihodkih in na člana

Primerjava višine prihodkov na prebivalca območja je pokazala na velike razlike pri financiranju splošnih knjižnic v državi. Opažamo tudi razlike tako v absolutni višini kot tudi deležu nejavnih prihodkov iz javne službe med splošnimi knjižnicami. Iz primerjave višine in deleža prihodkov od članarin je razvidno, da bi ukinitvev članarin imela različne finančne posledice za posamezne knjižnice. Če splošne knjižnice ne bi spreminjale višine cen osnovnih storitev, bi izpad prihodkov od članarin sorazmerno bolj prizadel knjižnice z višjim deležem prihodkov od članarin. Podrobnosti glede višine in deleža prihodkov od članarin ter ustreznega števila knjižnic kaže grafikon zgoraj.

8 Nejavni prihodki iz izvajanja javne službe v splošnih knjižnicah: prihodki in poraba

V sklopu raziskave smo izvedli anketo direktoric in direktorjev splošnih knjižnic. Direktorice in direktorji knjižnic predstavljajo enega ključnih akterjev, saj so odgovorni za poslovanje knjižnic in imajo zelo pomembno vlogo pri pridobivanju in razporejanju finančnih sredstev. V raziskavi smo najprej hoteli celovito predstaviti mnenja direktoric oziroma direktorjev o posledicah morebitne ukinitve članarin za uporabnike in poslovanje knjižnice. Z vprašalnikom smo najprej hoteli zbrati mnenja vodij splošnih knjižnic o posledicah ukinitve članarin za uporabnike in poslovanje knjižnic. Analizo odgovorov predstavljamo v ločenem poglavju.

Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici je v letnih statističnih raziskovanjih o delu splošnih knjižnic za 2008 zbiral podatke tudi o članarinah (BibSiSt online, 2009). Že zbrane podatke o višini članarin smo želeli dopolniti s celovitimi podatki o prihodkih iz naslova nadomestil, ki jih morajo plačati uporabniki, da se včlanijo v knjižnico. Ta nadomestila namreč ne obsegajo samo članarin, ampak tudi vpisnine in stroške izkaznice. Poleg višine nadomestil za včlanitev smo zbirali tudi podatke o višini sredstev, ki so bila pridobljena iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu. Center za razvoj knjižnic namreč zbira podatke le o prihodkih iz drugih virov. Podatke smo potrebovali za oceno deleža prihodkov iz nejavnih virov.

Splošne knjižnice porabljajo sredstva, pridobljena iz nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe, za različne namene. Hoteli smo ugotoviti, za kakšne namene so bila porabljena ta sredstva. Zatem smo ugotavljali višino porabljenih sredstev ter delež financiranja iz nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe. Na ta način smo hoteli dobiti sliko porabe teh sredstev v splošnih knjižnicah.

V primeru ukinitve nadomestil za včlanitev bi splošne knjižnice ostale brez določenega dela finančnih sredstev. Zanimalo nas je, če bi direktorice in direktorji prerazporedili sredstva med različnimi nameni porabe ali pa bi krčenje linearno zadelo vse enako. V primeru odločitve za prerazporeditev sredstev nas je zanimalo, kateri nameni porabe bi se prednostno ohranili. Na ta način smo predvidevali, da bi lahko predstavili učinek hipotetične ukinitve članarin na delovanje knjižnice.

Eden izmed poglavitnih razlogov za ukinitve članarin je gotovo povečanje števila članov in enakomerna struktura članov glede na ekonomski status ter izobrazbo. Center za razvoj knjižnic zbira podatke o vseh aktivnih članih splošnih knjižnic ter številu aktivnih članov do vključno 15. leta in številu aktivnih članov v starosti nad 15 let. Podatke smo želeli dopolniti z ostalimi podatki o članstvu. Splošne knjižnice smo tako zaprosili za podatke o številu aktivnih članov s stalnim prebivališčem v občinah na območju delovanja, zatem za izobrazbeno strukturo članstva v teh občinah, številu aktivnih članov, ki so oproščeni članarin in vpisnin zaradi brezposelnosti oziroma starosti do 18 let, ter številu članov, ki so plačali polno članarino.

Anketo smo izvedli s spletnim vprašalnikom, uporabili smo orodje SurveyMonkey¹⁵. Podatke smo zbirali od 2. oktobra do 17. novembra 2009. Direktorice in direktorje smo k raziskavi povabili z dopisom in elektronskim sporočilom ter priloženim navodilom, ki ju navajamo v prilogi 3. Vprašalnik pa navajamo v prilogi 2.

¹⁵ Orodje je dostopno na spletnem naslovu <http://www.surveymonkey.com>

Od 58 splošnih knjižnic je na vprašalnik odgovorilo 49 knjižnic, kar pomeni 84,5 % splošnih knjižnic v Sloveniji. Na območju sodelujočih knjižnic prebiva 69,2 % od vsega prebivalstva Slovenije. Od desetih osrednjih območnih knjižnic štiri knjižnice niso odgovorile na vprašalnik, kar pomeni, da so knjižnice z večjih urbanih področij zastopane v manjši meri.

8.1 Višina prihodkov od nadomestil za včlanitev in prodaje blaga ter storitev na trgu

Že zgoraj smo navedli podatek, da so prihodki od članarin znašali 1.362.834,18 EUR, kar pomeni 2,9 % vseh prihodkov (BibSiSt online, 2009). Članarine predstavljajo 37 % delež v lastnih prihodkih iz javne službe. Z anketo smo želeli pridobiti podatke, ki bi poleg višine članarin obsegali še vpisnine in stroške za izdajo prve izkaznice ter tako prikazali vsa nadomestila za včlanitev.

Vodje splošnih knjižnic so odgovarjali na vprašanje: »Vpišite višino prihodkov od nadomestil, ki jih morajo plačati uporabniki, da se včlanijo v knjižnico in dobijo člansko izkaznico (članarine, vpisnine in stroški za izdajo prve izkaznice) v letu 2008 v EUR.«

Podatke je navedlo 44 knjižnic. Žal pa podatki ne omogočajo celovitejše ocene višine nadomestil za včlanitev, saj nekatere knjižnice niso navedle podatkov. Upoštevamo lahko samo razliko med navedenimi podatki o višini članarin za leto 2008 v poročilu o delu in navedenimi podatki o višini nadomestil za včlanitev pri štirih knjižnicah, ki zaračunavajo vpisnine oziroma stroške izkaznice. Ta razlika znaša 6.741,00 EUR in predstavlja 0,01 % vseh prihodkov. Glede na dejstvo, da pri tej višini niso upoštevane le tri knjižnice, ki zaračunavajo vpisnine, lahko sklenemo, da je zgoraj navedeni delež 2,9 % dokaj natančna ocena za vsa nadomestila za včlanitev.

Za celovito oceno višine prihodkov iz prodaje blaga in storitev, se pravi dejavnosti, ki ni javna služba, smo vodjem knjižnic zastavili vprašanje: »Vpišite višino prihodkov od prodaje blaga in storitev na trgu v letu 2008 v EUR.«

Na vprašanje je odgovorilo 40 knjižnic. Skupna vsota prihodkov iz prodaje blaga in storitev na trgu znaša 618.500,00 EUR in predstavlja 2,8 % delež vseh prihodkov knjižnic, ki so odgovorile na vprašanje. Glede na dejstvo, da predstavljajo po podatkih Centra za razvoj knjižnic drugi viri v celotnem prihodku 2,9 % delež (1.398.850 EUR), gre pri prihodkih iz drugih virov v velikem deležu za prihodke iz prodaje blaga in sredstev na trgu (BibSiSt online, 2009).

8.2 Poraba nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe

Po podatkih o odhodkih splošnih knjižnic za leto 2008 Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici so imele knjižnice 47.428.968 EUR odhodkov, od tega za stroške dejavnosti 14.951.798 EUR (31,5 %), za investicijske stroške 4.850.217 EUR (10,2 %) in za stroške dela 27.626.954 EUR (58,2 %). Za nakup knjižničnega gradiva je bilo porabljenih 8.675.426 EUR (18,3 % vseh odhodkov). Za izobraževanje zaposlenih so knjižnice porabile 352.673 EUR oziroma 0,7 % odhodkov (BibSiSt online, 2009).

V naslednjem sklopu vprašalnika smo zbirali podatke o postavkah porabe finančnih sredstev iz nejavnih virov, ki so jih knjižnice pridobile iz izvajanja javne službe. Hoteli smo predstaviti, za kakšne namene knjižnice porabijo pridobljena sredstva. Vodje knjižnic so odgovarjali na vprašanje: »Za kakšne namene oziroma za katere postavke so bila porabljena sredstva od nejavnih

prihodkov za izvajanje javne službe v letu 2008? Za vsako postavko navedite celotno višino porabljenih sredstev ter višino sredstev, ki so bila pridobljena iz naslova nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe in porabljena za (so)financiranje postavke.«

Na vprašanje je odgovorilo 42 knjižnic, kar pomeni 74 % od 57 knjižnic, ki so delovale v letu 2008. Če knjižnica ni navedla višine porabe in višine nejavnih sredstev iz izvajanja javne službe, postavke nismo mogli upoštevati v analizi. Pri dveh knjižnicah tako nismo upoštevali nobene postavke, pri drugih dveh pa samo nekatere. Knjižnice so navajale postavke z različno stopnjo splošnosti. Skupna vsota navedene porabe nejavnih sredstev iz izvajanja javne službe v odgovorih znaša 1.329.660,00 EUR. Vseh 40 knjižnic, ki so bile vključene v analizo, je v letnih poročilih o delu za leto 2008 navedlo 1.449.663,41 EUR prihodkov iz nejavnih sredstev za izvajanje javne službe. Razlika znaša 120.003,41 EUR, kar pomeni, da so knjižnice v anketi navedle skupno porabo za 91,7 % prihodkov nejavnih sredstev za izvajanje javne službe. Tako lahko potrdimo, da dajejo navedene postavke verodostojno sliko porabe sredstev. Celotni odhodki 40 knjižnic, vključenih v analizo, znašajo 22.178.959,93 EUR, kar predstavlja 46,8 % delež v odhodkih vseh 57 slovenskih knjižnic.

Za enotno kvalifikacijo namenov porabe smo uporabili enotni kontni načrt iz priloge 1 Pravilnika o enotnem kontnem načrtu za proračun, proračunske uporabnike in druge osebe javnega prava po posameznih postavkah porabe (Pravilnik o enotnem kontnem načrtu za proračun, proračunske uporabnike in druge osebe javnega prava, 2002). Postavke, ki so jih navedle knjižnice, smo uvrstili pod najbolj specifično podskupino, konto ali podkonto. Pri tem smo dodali dodatne konte za določene programske postavke knjižnic, npr. organizacijo prireditvev.

Tabela 31: Postavke porabe po podskupinah, kontih in podkontih

Postavka porabe	Št. knjižnic	Poraba	Višina porabe iz nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe	Delež postavke, financirane iz nejavnih prihodkov iz javne službe	Delež v celotni vsoti porabe nejavnih prihodkov iz javne službe
400 PLAČE IN DRUGI IZDATKI ZAPOSLENIM	4	1.344.440	21.493	1,6 %	1,6 %
4000 Plače in dodatki	2	364.974	1.421	0,4 %	0,1 %
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE	18	2.216.443	562.961	25,4 %	42,3 %
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE (medknjižnična izposoja)	1	143	143	100,0 %	0,0 %
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE (prireditve itn.)	12	73.771	45.797	62,1 %	3,4 %
4020 Pisarniški in splošni material in storitve	4	44.651	28.572	64,0 %	2,1 %
402000 Pisarniški material in storitve	6	147.449	53.649	36,4 %	4,0 %
402000 Pisarniški material in storitve (oprema knjižničnega gradiva)	3	217.507	16.749	7,7 %	1,3 %
402003 Založniške in tiskarske storitve (in oglaševanje)	1	25.035	25.035	100,0 %	1,9 %
402006 Stroški oglaševalskih storitev	3	6.123	2.668	43,6 %	0,2 %
402007 Računalniške storitve (digitalizacija)	1	10.667	2.861	26,8 %	0,2 %
402008 Računovodske, revizorske in svetovalne storitve	1	8.790	8.790	100,0 %	0,7 %
402101 Knjige (nakup knjižničnega gradiva)	27	2.454.585	303.828	12,4 %	22,8 %

402199	Drugi posebni materiali in storitve (stroški obdelave in obnove gradiva)	1	1.306	929	71,1 %	0,1 %
4022	Energija, voda, komunalne storitve in komunikacije	1	56.238	21.245	37,8 %	1,6 %
402201	Poraba kuriv in stroški ogrevanja	1	5.932	5.630	94,9 %	0,4 %
402206	Poštnina in kurirske storitve	1	16.035	12.550	78,3 %	0,9 %
4023	Prevozni stroški in storitve	1	11.017	4.161	37,8 %	0,3 %
4024	Izdatki za službena potovanja	1	1.778	670	37,7 %	0,1 %
4025	Tekoče vzdrževanje	3	95.466	10.340	10,8 %	0,8 %
402515	Tekoče vzdrževanje strojne računalniške opreme	3	8.135	8.135	100,0 %	0,6 %
4026	Poslovne najemnine in zakupnine	2	37.593	21.811	58,0 %	1,6 %
4029	Drugi operativni odhodki	1	36.201	13.679	37,8 %	1,0 %
402902	Plačila po podjemnih pogodbah	1	13.625	13.625	100,0 %	1,0 %
402903	Plačila za delo preko študentskega servisa	3	24.117	18.049	74,8 %	1,4 %
402907	Izdatki za strokovno izobraževanje zaposlenih	5	25.474	23.220	91,2 %	1,7 %
420	NAKUP IN GRADNJA OSNOVNIH SREDSTEV	8	330.168	48.826	14,8 %	3,7 %
4202	Nakup opreme	4	82.675	38.498	46,6 %	2,9 %
420202	Nakup strojne računalniške opreme	2	4.431	1.589	35,9 %	0,1 %
4205	Investicijsko vzdrževanje in obnove	3	20.795	14.736	70,9 %	1,1 %
Skupaj		40	7.685.564	1.331.660	17,3 %	100,0 %

Tabela 32: Postavke porabe, seštete po podskupinah kontov

Postavka porabe	Št. knjižnic	Poraba	Višina porabe iz nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe	Delež postavke, financirane iz nejavnih prihodkov iz javne službe	Delež v celotni vsoti porabe nejavnih prihodkov iz javne službe
400 PLAČE IN DRUGI IZDATKI ZAPOSLENIM	6	1.709.414	22.914	1,3 %	1,7 %
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE	40	2.216.443	1.205.097	54,4 %	90,5 %
420 NAKUP IN GRADNJA OSNOVNIH SREDSTEV	16	438.069	103.649	23,7 %	7,8 %
Skupaj		7.685.564	1.331.660	17,3 %	100,0 %

Med izdatki za blago in storitve izstopata postavki za nakup knjižničnega gradiva in organizacijo prireditev. Postavko nakup knjižničnega gradiva navaja 27 knjižnic (68 % od 40 knjižnic), v povprečju predstavljajo nejavni prihodki 12,4 % delež v porabljenih sredstvih. Knjižnice, ki so odgovorile na vprašanje, so za nakup gradiva namenile 23 % nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe. Postavko »organizacija prireditev« navaja 12 knjižnic (30% od 40), v povprečju predstavljajo nejavni prihodki 62,1 % delež v porabljenih sredstvih za ta namen. Knjižnice, ki so odgovorile na vprašanje, so za organizacijo prireditev namenile 3,4 % nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe.

Iz zgornje tabele lahko ugotovimo, da knjižnice namenjajo veliko večino – preko 90 % – nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe za nakup blaga in storitev. Ti izdatki so v veliki večini

vključeni v stroške dejavnosti, ki v strukturi odhodkov predstavljajo 31,2 % delež. Stroški dejavnosti pri 40 knjižnicah, ki so navedle postavke porabe v raziskavi, znašajo v letu 2008 8.237.902,33 EUR (BibSiSt online, 2009). Na podlagi navedene višine porabe sredstev iz nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe za blago in storitve lahko ocenimo delež pri financiranju stroškov dejavnosti. Delež znaša vsaj 14,6 %, glede na dejstvo, da so knjižnice v anketi navedle porabo za 91,7 % prihodkov nejavnih sredstev za izvajanje javne službe, pa je lahko ta delež približno za odstotno točko višji. Kot vidimo iz zgornje tabele, predstavljajo nejavni prihodki iz izvajanja javne službe okoli 15 % potrebnih sredstev za financiranje stroškov dejavnosti.

Poleg porabe sredstev iz nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe nas je zanimalo, kako bi se knjižnice prilagodile na izpad sredstev iz naslova članarin in vpisnin. Direktorici in direktorjem smo zastavili vprašanje: »Predstavljajte si hipotetično situacijo, da bi knjižnica izgubila prihodke od članarin in vpisnin, ob predpostavki, da ostali prihodki ostanejo na isti ravni. Če bi se odločili, da prerazdelite preostala sredstva med postavkami porabe, vas prosimo, da navedete prednostni seznam postavk porabe, na katere bi prerazporedili sredstva, da bi vsaj delno nadomestili izpad sredstev od nadomestil za včlanitev. Navedite še prednostni seznam postavk, s katerih bi sredstva vzeli.«

Od 42 knjižnic, ki je navedlo postavke porabe nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe, bi 19 knjižnic linearno zmanjšalo sredstva po postavkah, medtem ko bi 23 knjižnic (58 % od 42) sredstva prerazporedilo med dosedanjimi postavkami. V Tabeli 33 navajamo prednostni red postavk za ohranitev oziroma krčenje sredstev.

Tabela 33: Prednostni red pri ohranitvi in krčenju postavk porabe nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe

Postavka porabe	Prednostni red pri ohranitvi postavk							Prednostni red pri krčenju postavk						
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	
400 PLAČE IN DRUGI IZDATKI ZAPOSLENIM	1													
4000 Plače in dodatki	1													
4003 Sredstva za delovno uspešnost				1				1						
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE	1		3			1		2	4					
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE (medknjižnična izposoja)	1													
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE (prireditve itn.)	3	1		2	2	1		2	2	2				1
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE (programski)								1						
4020 Pisarniški in splošni material in storitve								1						
402000 Pisarniški material in storitve	1										1			
402000 Pisarniški material in storitve (oprema knjižničnega gradiva)		1												
402006 Stroški oglaševalskih storitev		1	1				1			1	1			
402007 Računalniške storitve		1												
402007 Računalniške storitve (digitalizacija)					1									
402007 Računalniške storitve (digitalizacija)									1					
402009 Izdatki za reprezentanco								1						
402101 Knjige (nakup knjižničnega gradiva)	3	2	1	1				5	1					
4025 Tekoče vzdrževanje								1						
402515 Tekoče vzdrževanje strojne			1											

računalniške opreme													
402515 Tekoče vzdrževanje strojne računalniške opreme									1				
402903 Plačila za delo preko študentskega servisa	1	1										1	
402907 Izdatki za strokovno izobraževanje zaposlenih	2	1	1		1					1			
420 NAKUP IN GRADNJA OSNOVNIH SREDSTEV	1	1	1					1		1			
4202 Nakup opreme		1						1	1				
420202 Nakup strojne računalniške opreme		1											
420202 Nakup strojne računalniške opreme (projekti IKT)	1	1											
4205 Investicijsko vzdrževanje in obnove		1		1		1		1					

Iz zgornje tabele lahko ugotovimo, da nekoliko izstopa le postavka izdatkov za strokovno izobraževanje zaposlenih, ki bi jo ohranilo 5 knjižnic, krčila pa le ena. V povprečju vseh postavk porabe knjižnice ne bi bistveno razporedile sredstev med postavkami. Eventualni izpad sredstev iz naslova članarin in vpisnin torej ne bi bistveno posegel v strukturo porabe.

Zbrani podatki iz ankete o postavkah porabe ter podatki o višini prihodkov od članarin nam omogočajo predstaviti znižanje sredstev po posamičnih postavkah porabe v splošnih knjižnicah. Na ta način lahko prikažemo, kako bi se izpad sredstev ob eventualni ukinitvi članarin kazal na posameznih postavkah porabe. Pri izračunu razlike smo morali predpostaviti, da knjižnice ne bi prerazporejale sredstev med postavkami, ampak bi se sredstva znižala za enak delež po vseh postavkah. Razmerje znižanja sredstev smo izračunali kot razmerje med nejavnimi prihodki iz izvajanja javne službe in prihodki od članarin, ki so jih knjižnice navedle v letnem poročilu o delu (BibSiSt online, 2009). Za ustrezno razliko smo potem znižali postavko porabe in prikazali delež znižanja sredstev. Za posamezno postavko porabe smo navedli še najmanjše in največje znižanje sredstev na postavki, ki bi prizadelo posamezne knjižnice.

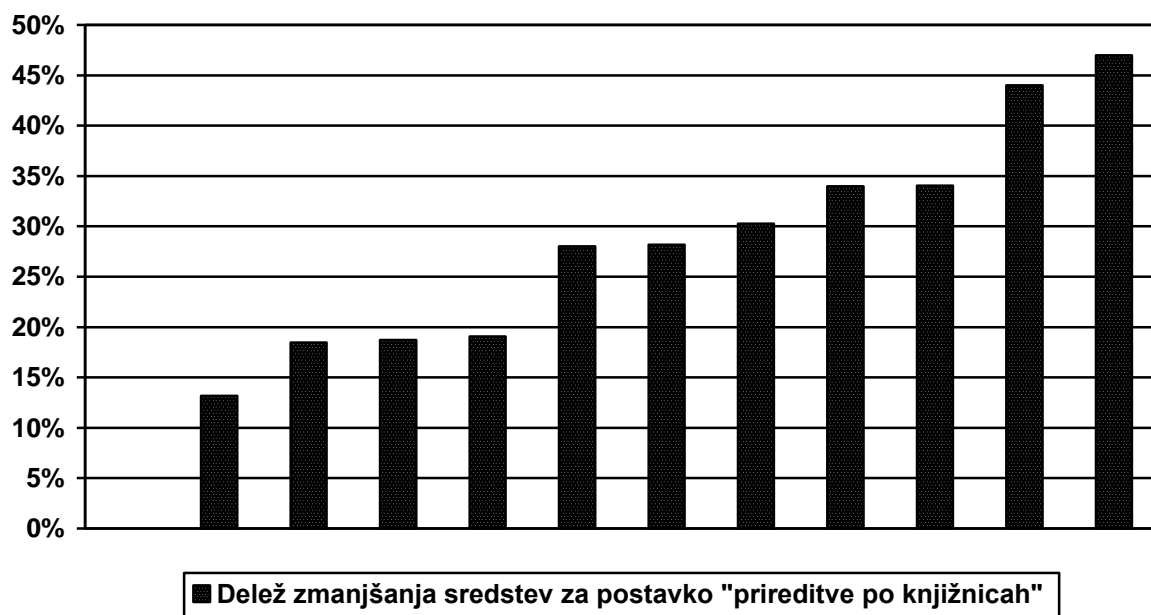
Na tej osnovi lahko podamo okvirno oceno posledic izpada sredstev iz članarin. Pri knjižnicah, ki so navedle postavke porabe, bi se sredstva za financiranje postavk zmanjšala za 7 %. Delež znižanja sredstev po posameznih postavkah se razlikuje, še bolj pa delež znižanja v posameznih knjižnicah. Podrobnosti prikazuje Tabela 34.

Tabela 34: Delež znižanja postavk porabe po podskupinah, kontih in podkontih

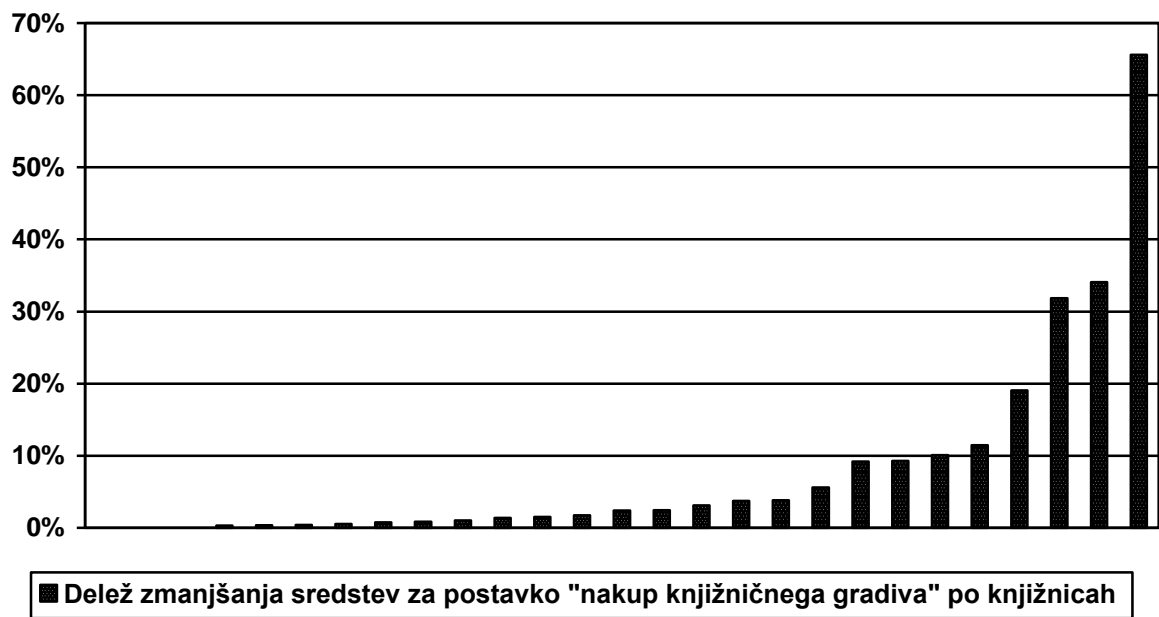
Postavka porabe	Št. knjižnic	Delež zmanjšanja sredstev za postavko	Najmanjši delež znižanja pri posamezni knjižnici	Največji delež znižanja pri posamezni knjižnici
400 PLAČE IN DRUGI IZDATKI ZAPOSLENIM	4	0,6 %	0,2 %	1,5 %
4000 Plače in dodatki	2	0,1 %	0,0 %	17,3 %
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE	18	9,1 %	0,0 %	100,0 %
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE (medknjižnična izposoja)	1	42,0 %		
402 IZDATKI ZA BLAGO IN STORITVE (prireditve itn.)	12	26,0 %	0,0 %	47,0 %
4020 Pisarniški in splošni material in storitve	4	24,0 %	17,7 %	37,7 %
402000 Pisarniški material in storitve	6	27,3 %	1,7 %	47,0 %
402000 Pisarniški material in storitve (oprema knjižničnega gradiva)	3	3,2 %	0,0 %	28,5 %

402003 Založniške in tiskarske storitve (in oglaševanje)	1	47,0 %		
402006 Stroški oglaševalskih storitev	3	18,3 %	12,7 %	43,7 %
402007 Računalniške storitve (digitalizacija)	1	13,0 %		
402008 Računovodske, revizorske in svetovalne storitve	1	51,4 %		
402101 Knjige (nakup knjižničnega gradiva)	27	4,3 %	0,0 %	65,6 %
402199 Drugi posebni materiali in storitve (stroški obdelave in obnove gradiva)	1	25,5 %		
4022 Energija, voda, komunalne storitve in komunikacije	1	37,8 %		
402201 Poraba kuriv in stroški ogrevanja	1	0,0 %		
402206 Poština in kurirske storitve	1	36,8 %		
4023 Prevozni stroški in storitve	1	37,8 %		
4024 Izdatki za službena potovanja	1	37,7 %		
4025 Tekoče vzdrževanje	3	6,0 %	3,7 %	47,2 %
402515 Tekoče vzdrževanje strojne računalniške opreme	3	15,6 %	0,0 %	42,0 %
4026 Poslovne najemnine in zakupnine	2	42,2 %	37,8 %	51,4 %
4029 Drugi operativni odhodki	1	37,8 %		
402902 Plačila po podjemnih pogodbah	1	47,8 %		
402903 Plačila za delo preko študentskega servisa	3	33,7 %	15,0 %	48,3 %
402907 Izdatki za strokovno izobraževanje zaposlenih	5	26,8 %	0,0 %	43,7 %
420 NAKUP IN GRADNJA OSNOVNIH SREDSTEV	8	4,6 %	0,0 %	24,0 %
4202 Nakup opreme	4	12,5 %	0,0 %	36,1 %
420202 Nakup strojne računalniške opreme	2	12,8 %	5,0 %	34,1 %
4205 Investicijsko vzdrževanje in obnove	3	27,1 %	9,9 %	48,3 %
Skupaj	40	7,0 %		

Grafikona 13 in 14 prikazujeta višino zmanjšanja sredstev za postavki »nakup knjižničnega gradiva« in »organizacija prireditev po knjižnicah«. Pri postavki organizacija prireditev bi se sredstva v povprečju zmanjšala za 26 %. V knjižnici, ki ne zaračunava članarin, se sredstva ne bi zmanjšala, medtem ko največji delež zmanjšanja sredstev znaša 47 %. Podobno sliko kaže postavka »nakup knjižničnega gradiva«, za katero bi se sredstva v povprečju zmanjšala za 4,3 %. Sredstva za postavko se ne bi zmanjšala knjižnicam, ki ne zaračunavajo članarin. Nekaterim knjižnicam bi se sredstva zmanjšala malenkostno, pri nekaterih pa predstavljajo že bistven delež. Podrobnosti razlik v višini izpada sredstev kažeta grafikona.

Grafikon 13: Delež zmanjšanja sredstev za postavko »organizacija prireditev po knjižnicah« zaradi izpada sredstev iz naslova članarin

Grafikon 14: Delež zmanjšanja sredstev za postavko »nakup knjižničnega gradiva po knjižnicah« zaradi izpada sredstev iz naslova članarin

9 Uporabniška plačila v visokošolskih in šolskih knjižnicah ter muzejih in galerijah

9.1 Uporabniška plačila v visokošolskih in šolskih knjižnicah

Šolskih knjižnic nismo upoštevali v analizi, ker so namenjene predvsem učencem in dijakom, mlajšim od 18 let, ter strokovnim delavcem šol in zato praviloma ne zaračunavajo članarin.

Visokošolske knjižnice podpirajo študijski in raziskovalni proces na visokošolskih zavodih in univerzah. Njihova dejavnost je namenjena predvsem študentom, visokošolskim učiteljem in sodelavcem. V Sloveniji deluje 68 visokošolskih knjižnic. Večinoma so nesamostojne knjižnice v sklopu univerz in visokošolskih zavodov. Največ visokošolskih knjižnic deluje na Univerzi v Ljubljani in sicer 39, poleg njih pa še dve samostojni univerzitetni knjižnici. Na Univerzi v Mariboru deluje 11 knjižnic, od tega ena univerzitetna. Univerza na Primorskem ima 5 knjižnic, Univerza v Novi Gorici pa eno. V sestavu samostojnih visokošolskih zavodov deluje 10 knjižnic, za en visokošolski zavod pa izvaja dejavnost splošna knjižnica. Tega zavoda nismo upoštevali pri analizi.

V raziskavi smo hoteli predstaviti višino članarin v visokošolskih knjižnicah in kako se višina članarin razlikuje po uporabniških skupinah. Zatem prikažemo, katerim uporabniškim skupinam visokošolske knjižnice zaračunavajo članarino in katere storitve zaračunavajo uporabnikom. Primerjamo tudi cene izbranih postavk med visokošolskimi in splošnimi knjižnicami.

Opravili smo analizo cenikov visokošolskih knjižnic za leto 2009, ki so objavljeni na spletnih straneh knjižnic. Raziskava je bila izvedena v obdobju od junija do decembra 2009. Visokošolske knjižnice, ki delujejo v okviru univerz, uporabljajo enoten cenik. Ti ceniki določajo enotne cene za opredeljen nabor storitev, za ostale storitve pa je določanje višine cen prepuščeno članicam univerz. Članarine za določene uporabniške skupine so enotne za celotno univerzo, medtem ko lahko višino članarin za ostale uporabniške skupine določajo članice same. Članarino lahko študenti plačajo skupaj z ostalimi prispevki ob vpisu, lahko je združena v celotni vsoti, tako da njena višina ni razvidna.

Najprej prikazujemo uporabniške skupine, ki jih visokošolske knjižnice navajajo v svojih cenikih. Pri tem jim bodisi določijo višino članarine ali pa jih oprostitjo plačila. Uporabniške skupine, kakor so navedene v Tabeli 35, odražajo poslanstvo visokošolskih knjižnic. Knjižnice razdelijo svoje poglavitne uporabnike v različne uporabniške skupine: študente matične ustanove, drugih visokošolskih zavodov, zaposlene na univerzi itn. Ostale uporabnike pa razdelijo v tri uporabniške skupine, od katerih je ena obvezna po Uredbi o osnovnih storitvah knjižnic.

Tabela 35: Uporabniške skupine, navedene v cenikih visokošolskih knjižnic

Uporabniška skupina	Št. knjižnic	Delež knjižnic
---------------------	--------------	----------------

Študenti matične univerze s statusom	65	96 %
Dijaki nad 18 let	42	62 %
Druge fizične osebe	41	60 %
Študenti drugih univerz/zavodov	38	56 %
Starost do 18 let, brezposelni	14	21 %
Zaposleni na univerzi	11	16 %
Študenti matične univerze/zavoda brez statusa	1	1 %
Skupaj	68	100 %

Visokošolske knjižnice poznajo samo članarino kot obliko nadomestila za članstvo. Tabela 36 prikazuje višino članarine v visokošolskih knjižnicah po kategorijah članov. Višina in razpon članarin za študente je podobna višini in razponu članarin v splošnih knjižnicah (4 EUR – 17,50 EUR, aritmetična sredina 11 EUR), medtem ko je članarina za druge fizične osebe bistveno višja.

Tabela 36: Primerjava višine članarin visokošolskih knjižnic

Uporabniška skupina	Št. knjižnic	Delež knjižnic	Minimalna višina	Maksimalna višina	Mediana	Aritmetična sredina
Študenti matične univerze s statusom ¹⁶	65	96 %	5,00	17,20	13,40	11,64
Druge fizične osebe	41	60 %	5,00	34,00	16,70	15,84
Skupaj	68	100 %				

Posebne oblike članstva v visokošolskih knjižnicah pomenijo predvsem možnost včlanitve za krajša časovna obdobja. Prikazana so v spodnji tabeli.

Tabela 37: Posebne oblike članstva, navedene v cenikih visokošolskih knjižnic

Oblika članstva	Št. knjižnic	Delež knjižnic
Četrletno članstvo za študente brez statusa ali z drugih univerz	24	35 %
Četrletno članstvo za druge fizične osebe	23	34 %
Pravne osebe	15	22 %
Mesečno članstvo za druge fizične osebe	13	19 %
Mesečno članstvo za študente brez statusa ali drugih univerz	12	18 %
Skupaj	68	100 %

Spodnje tabele prikazujejo postavke za ostala uporabniška plačila in število ter delež knjižnic, ki jih zaračunava. Sorodne postavke so prikazane v skupni tabeli.

Tabela 38: Postavke v cenikih za izposojlo in posredovanje gradiva

Izposoja in posredovanje gradiva	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (68 = 100%)
Rezervacija gradiva	5	7 %
Enkratna izposojevalnina nevpisanih	2	3 %

¹⁶ V analizi je upoštevano 54 knjižnic, ki so navedle višino članarine. Pri ostalih knjižnicah je plačilo članarine zajeto med plačili prispevkov ob vpisu na visokošolski zavod ali pa knjižnice ne zaračunavajo članarine.

članov, kavcija		
-----------------	--	--

Tabela 39: Postavke v cenikih za prekoračitev izposojevalnih rokov

Prekoračitev izposojevalnih rokov	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (68 = 100%)
1. opomin	64	94 %
2. opomin	64	94 %
3. opomin	64	94 %
Opomin pred tožbo	63	93 %
Zamudnina – izposoja na dom	53	78 %
Zamudnina – izposoja v čitalnico	43	63 %

Tabela 40: Postavke v cenikih za reproduciranje in tiskanje

Reproduciranje in tiskanje	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (68 = 100 %)
Kopiranje, tiskanje, skeniranje, fotografiranje	-	-
Fotokopiranje	13	19 %

Tabela 41: Postavke v cenikih za pomnilniške medije

Pomnilniški mediji	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (68 = 100 %)
CD	41	60 %

Tabela 42: Postavke v cenikih za medknjižnično izposajo

Medknjižnična izposoja	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (68 = 100 %)
Izposoja in dobava dokumentov iz lastnega fonda	53	78 %
Fotokopije gradiva iz lastnega fonda	54	79 %
Elektronsko pošiljanje članka	42	62 %
Medknjižnična izposoja knjig iz slovenskih knjižnic	64	94 %
Članek, fotokopije gradiva iz slovenskih knjižnic	62	91 %
Medknjižnična izposoja v tujino – enota knjižnega gradiva	42	62 %
Fotokopije članka za tujino	43	63 %
Članek, poslan v elektronski obliki ali faksu v tujino	43	63 %
Medknjižnična izposoja – knjiga iz tujine	33	49 %
Članek iz tujine	9	13 %

Tabela 43: Postavke v cenikih za informacijske storitve

Informacijske storitve	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (68 = 100 %)
Informacijske storitve (ura dela)	41	60 %
Svetovalne storitve	41	60 %
Tematske retrospektivne poizvedbe	41	60 %
Izobraževanje uporabnikov	-	-
SCI, SSCI ali AHCI citiranost avtorja	41	60 %
Tiskanje poizvedb iz baz podatkov	3	4 %
Priprava, vnos in vodenje bibliografije	55	81 %

Tabela 44: Postavke v cenikih za poškodbe, obrabo in izgubo gradiva oziroma opreme

Poškodbe, obraba in izguba gradiva oziroma opreme	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (68 = 100 %)
izgubljeno gradivo	63	93 %
stroški obdelave izgubljenega gradiva	52	76 %
bančni stroški pri naročilu iz tujine	41	60 %
vezava gradiva	6	9 %

V primerjavi s splošnimi knjižnicami visokošolske knjižnice v večji meri zaračunavajo informacijske storitve in storitve medbibliotečne izposoje.

Tabela 45 prikazuje izbrane postavke v cenikih visokošolskih knjižnic, ki omogočajo primerjavo z enakimi postavkami v cenikih splošnih knjižnic. Ugotovimo lahko, da so cene visokošolskih knjižnic glede na aritmetično sredino primerljive s cenami splošnih knjižnic. Izstopa le aritmetična sredina prvega opomina, ki je pri visokošolskih knjižnicah za faktor 1,8 višja od povprečja v splošnih knjižnicah. Najnižja in najvišja vrednost pri prvem opominu se tudi razlikujeta še za večji faktor in sicer za 2,5 oziroma 2,4.

Tabela 45: Primerjava cen za izbrane postavke v cenikih visokošolskih knjižnic

Postavka v ceniku	Št. knjižnic s postavko v ceniku	Delež knjižnic (68 = 100 %)	Najmanjša višina (v EUR)	Največja višina (v EUR)	Mediana (v EUR)	Aritmetična sredina (v EUR)	Faktor razlike med najnižjo in najvišjo ceno
1. opomin	64	94 %	1,00	6,00	3,24	3,01	6,0
Zamudnina knjige ¹⁷	54	78 %	0,08	0,22	0,22	0,20	2,8
Enostransko fotokopiranje A4 ¹⁸	13	19 %	0,05	0,22	0,06	0,08	4,4
Medknjižnična	64	94 %	5,00	8,00	7,60	7,30	1,6

¹⁷ Pri izposoji na dom.

¹⁸ Upoštevane so cene za študente.

izposoja knjig ¹⁹							
---------------------------------	--	--	--	--	--	--	--

¹⁹ Izposoja knjig iz Slovenije, od 64 knjižnic ni upoštevanih 45 knjižnic, ki zaračunavajo nadomestilo glede na poštino ali stroške dobavitelja.

9.2 Uporabniška plačila v muzejih in galerijah

Za bolj celovito sliko in primerjavo uporabniških plačil prikazujemo stanje na področju uporabniških plačil drugih javnih zavodov s področja kulture, in sicer muzejev in galerij. Pri analizi uporabniških plačil smo upoštevali muzeje in galerije, kakor jih navaja Ministrstvo za kulturo RS na svoji spletni strani (Javni zavodi, 2009). Seznam navaja 51 muzejev in galerij, ki so javni zavodi. Ustanovitelj javnih zavodov je bodisi občina ali država. Podatke o cenah storitev smo pridobili iz veljavnih cenikov za leto 2009, objavljenih na spletnih straneh, ali pa preko telefonskih kontaktov. Raziskava je bila izvedena v obdobju od junija do decembra 2009.

Muzeji in galerije zaračunavajo naslednje storitve: vstopnino, vodene ogleda, delavnice, demonstracije, predavanja, najem prostorov in izkaznico (članarino). Cene storitev se pogosto razlikujejo za različne uporabniške skupine.

V Tabeli 46 prikazujemo višino uporabniških plačil za tipični postavki v cenikih muzejev in galerij. Aritmetična sredina vstopnin za enkratni vstop v muzej oziroma galerijo za odraslega predstavlja 27 % aritmetične sredine višin članarin v splošnih knjižnicah, ki velja eno leto.

Tabela 46: Uporabniška plačila v muzejih in galerijah

Postavka v ceniku	Št. zavodov s postavko v ceniku	Delež zavodov (51 = 100 %)	Najmanjša višina (v EUR)	Največja višina (v EUR)	Mediana (v EUR)	Aritmetična sredina (v EUR)
Vstopnina za odraslega ²⁰	40	78 %	1,50	7,00	2,95	2,93
Vodeni ogledi ²¹	16	31 %	1,00	4,20	2,50	2,50

Štirje muzeji oziroma galerije ne zaračunavajo vstopnin.

Delež lastnih sredstev iz osnovne dejavnosti v celotnih prihodkih muzejev in galerij, ki so javni zavodi, predstavlja 12,3 % vseh prihodkov v letu 2008 (N. Svetlin Kastelic, osebna komunikacija, 2. 12. 2009²²).

²⁰ V analizi ni upoštevanih sedem muzejev oziroma galerij, za katere nimamo podatkov, so v prenovi, ustanavljanju ali pa nimajo stalne zbirke.

²¹ Upoštevano je vodenje v slovenskem jeziku za odrasle obiskovalce. Pri muzejih in galerijah, ki navajajo ceno za skupine, so cene preračunane na posameznika. Kjer ni opredeljena velikost skupine, smo za skupino šteli 10 oseb.

²² Vir podatkov Statistični urad Republike Slovenije.

10 Stališča direktorjev splošnih knjižnic o posledicah ukinitve članarin

Ob obravnavi vprašanja ukinitve članarin moramo predstaviti tudi relevantne podatke in stališča splošnih knjižnic. Nekateri direktorice in direktorji so v medijih že izrazili svoja stališča do predlagane ukinitve članarin (Turjak, 2008; Forstnerič Hajnšek, 2008). Direktorice in direktorji knjižnic predstavljajo enega ključnih akterjev, saj so odgovorni za poslovanje knjižnic in imajo zelo pomembno vlogo pri pridobivanju in razporejanju finančnih sredstev. V raziskavi smo najprej hoteli celovito predstaviti mnenja direktoric oziroma direktorjev o posledicah morebitne ukinitve članarin za uporabnike in poslovanje knjižnice.

Prvo vprašanje direktoricam in direktorjem splošnih knjižnic na vprašalniku se je nanašalo na posledice ukinitve članarin. Vprašanje je bilo odprto in se je glasilo: »Kakšne posledice bi imela hipotetična ukinitve članarin in vpisnin za uporabnike? In kakšne za poslovanje knjižnice?« Na vprašanje je odgovarjalo 46 vodij knjižnic (79 % od 58 povabljenih k raziskavi).

Stališča vodij lahko vsebinsko razčlenimo na več tem. Da bi ukinitve članarin imela pozitiven učinek za uporabnike, meni 12 vodij (26 % od 46 sodelujočih). Dva vodja menita, da predstavljajo članarine oviro za včlanitev v knjižnico (4 % od 46 sodelujočih), medtem ko je od teh dveh en vodja poudaril, da članarine predstavljajo oviro zlasti za socialno šibkejšo. Prav tako je en vodja poudaril, da bi ukinitve članarin prispevala k večji dostopnosti storitev za vse občane (2 %).

Med pozitivnimi učinki za knjižnico so vodje omenjali boljše statistične podatke o številu članov, saj bi se uporabniki, zavezani k plačevanju članarin oziroma vpisnin, manj izogibali plačevanju in uporabi izkaznic otrok. Takšnega mnenja so bili trije vodje (7 %). En vodja je bil mnenja, da bi knjižnica pridobila več članov, drug vodja pa, da bi ukinitve članarin pomenila več časa, ki bi ga lahko delavci knjižnice namenili uporabnikom.

Vodje so nanizali tudi nekaj argumentov za ohranitev članarin. Deset vodij meni, da je višina članarin sorazmerno majhen strošek za uporabnike (22 % od 46 sodelujočih). Pet vodij je izpostavilo, da predstavljajo članarine oziroma vpisnine simboličen element pripadnosti knjižnici in pomenijo odgovornost uporabnikov (11 %). Dva vodja sta mnenja, da uporabniki bolj cenijo storitve, ki jih morajo plačati.

V odgovorih so vodje omenili tudi morebitne negativne posledice odprave članarin s strani uporabnikov. Posamezni vodje so izrazili skrb zaradi slabše discipline uporabnikov, občutka uporabnikov, da so brez obveznosti do knjižnice, nespoštovanja določil pravilnika o poslovanju knjižnice s strani uporabnikov, slabšega odnosa do zastojne storitve, večjega nesmotrnega vpisovanja in s tem povezanimi nepotrebnimi stroški, spodbujanjem odtujenja in nevratanja gradiva. Zatem so izpostavili problem urejanja nediscipline uporabnikov in kako zaračunavati zamudnine in opomine za nekaj, kar je brezplačno.

Ob teh stališčih lahko komentiramo, da dve splošni knjižnici ne zaračunavata članarine ali vpisnine, pet pa samo vpisnino. Veljalo bi preveriti, ali so ti negativni pojavi res bolj prisotni v teh knjižnicah. Ukinitve članarin ne pomeni tudi odprave obveznosti do knjižnice, kot na primer pri mlajših od 18 let ali brezposelnih članih.

Med negativnimi posledicami za poslovanje knjižnice je 39 vodij posredno ali neposredno opozorilo, da finančna sredstva, pridobljena iz članarin, niso zanemarljivo majhna in imajo pomembno vlogo pri financiranju knjižnice (85 % od 46 sodelujočih). Nadalje so izrazili stališče, da ukinitve članarine pomeni nižjo raven kakovosti storitev za uporabnike v smislu zmanjšanja prirasta gradiva, števila prireditev, računalniške opreme, dodatnega dela itn. Omenjena je bila tudi stagnacija razvoja. Takšno stališče je izrazilo 27 vodij (59 %). En vodja pa je izrazil skrb zaradi izpada dohodka, ki bi knjižnice prisilil, da bi se začele obnašati kot neke vrste komercialne ustanove in bi izgubile sedanji status in simbol.

Odgovori kažejo na veliko občutljivost vodij splošnih knjižnic na izpad finančnih sredstev.

Glede nadomestitve izpada sredstev pa so tri vodje izrecno izpostavili, da bi moral financer nadomestiti izpadla sredstva ob ukinitvi članarin. Osem vodij je zapisalo, da občine ne bi nadomestile izpada sredstev ob ukinitvi članarin (17 %). Še sedem drugih vodij pa je izrazilo bojazen, da občine ne bi nadomestile izpada sredstev (15 %), skupaj torej 15 knjižnic (33 % od 46 sodelujočih). Dva vodja sta izrazila pripravljenost ukiniti članarine, če bi financerji nadomestili izpad sredstev. En vodja je bil mnenja, da bi knjižnica morala izpad prihodkov iz članarin nadomestiti z drugimi (novimi) plačljivimi storitvami, za kar pa bi se morala bolj potruditi pri svoji ponudbi.

Stališča vodij splošnih knjižnic povzema Tabela 47.

Tabela 47: Stališča vodij splošnih knjižnic do ukinitve članarin

	Prednosti	Slabosti
Vidik uporabnikov	<ul style="list-style-type: none"> - Pozitiven učinek - Članarine so ovira, zlasti za socialno šibkejše - Večja dostopnost storitev 	<ul style="list-style-type: none"> - Majhen strošek - Simbolizira pripadnost knjižnici - Plačilo daje vrednost storitvi
Vidik splošne knjižnice	<ul style="list-style-type: none"> - Boljši podatki o članih - Več članov - Delavci bi imeli več časa za uporabnike 	<ul style="list-style-type: none"> - Nižja finančna sredstva pomenijo nižjo raven kakovosti storitev za uporabnike - Stagnacija razvoja - Slabši odnos in nedisciplina uporabnikov - Nesmotno vpisovanje - Ob brezplačnem članstvu ni osnove za zaračunavanje opominov in zamudnin za brezplačne storitve - Komercializacija splošnih knjižnic

11 Sklep

Delo na raziskovalni nalogi je bilo sestavljeno iz več sklopov. Zajemalo je pregled strokovnih izhodišč knjižničarstva od literature in mednarodnih dokumentov ter smernic do nacionalnih standardov. Na podlagi opravljenega pregleda smo lahko ustrezno predstavili stališča knjižničarske stroke. V naslednjem sklopu smo prikazali zakonsko ureditev upravljanja, financiranja in porabe sredstev v splošnih knjižnicah, zatem smo izpostavili relevantna določila Zakona o knjižničarstvu in Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic ter kritično predstavili nekatera določila. Za primerjavo ureditve članarin v splošnih knjižnicah po Evropi smo pripravili vprašalnik, ki se je nanašal na zakonsko ureditev uporabniških plačil, brezplačnih storitev in posebej članarin, višino članarin, delež članstva med prebivalstvom itn. Vprašalnik smo posredovali institucijam devetnajstih držav, ki so pristojne za splošne knjižnice. Vrnjene odgovore smo obdelali in rezultate prikazali v raziskavi. V analizi cenikov splošnih in visokošolskih knjižnic smo želeli ugotoviti, koliko knjižnic zaračunava nadomestila za včlanitev, v kakšni višini in kakšna je struktura teh nadomestil. Poleg tega smo želeli ugotoviti, katere storitve knjižnice zaračunavajo ter v kakšni višini. Višine cen smo potem medsebojno primerjali. Poleg knjižnic smo pregledali tudi cenike muzejev in galerij s statusom javnega zavoda. S pomočjo spletnega vprašalnika smo izvedli anketo direktorjev splošnih knjižnic, s katero smo zbrali njihova mnenja o odpravi članarin, podatke o strukturi članstva ter podatke o nejavnih prihodkih iz izvajanja javne službe in o porabi teh prihodkov. Podatke smo obdelali, analizirali in predstavili v raziskavi. V raziskavi opozarjamo na omejeno verodostojnost nekaterih ključnih podatkov o strukturi članov splošnih knjižnic, zaradi česar bi bila potrebna posebna analiza, saj ima vprašanje širše implikacije za vodenje splošnih knjižnic. Analiza statističnih podatkov Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici nam je omogočila predstaviti strukturo prihodkov splošnih knjižnic, višino in delež nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe, višino prihodkov od članarin itn. Uporabljene vprašalnike navajamo v prilogi.

Na podlagi opravljene raziskave lahko izpostavimo naslednje ugotovitve:

Temeljno načelo splošnih knjižnic je izvajanje storitev za vse prebivalce brez razlik, brezplačne storitve pa naj bi omogočale realizacijo tega načela

Pregled strokovnih izhodišč knjižničarstva je pokazal, da brezplačnost storitev splošnih knjižnic ni samo praktično vprašanje oziroma vprašanje prave mere, ampak gre za načelno vprašanje, ki ima posledice za samo poslanstvo splošnih knjižnic. Eno izmed osnovnih načel splošnih knjižnic predstavlja dostopnost splošnih knjižnic za vse prebivalce, ne glede na njihove osebne okoliščine, kar vključuje tudi ekonomski status. Tako temeljni mednarodni dokumenti o načelih delovanja splošnih knjižnic, kot tudi sprejeti Standardi za splošne knjižnice, zato govorijo o brezplačnem članstvu v splošnih knjižnicah. Odgovornost za uresničevanje načela enake dostopnosti za vse leži na vseh deležnikih splošnih knjižnic: vodstvih, državi in lokalnih samoupravnih skupnostih.

V najbolj razvitih knjižničnih sistemih, s katerimi se lahko primerja tudi slovenski, so storitve splošnih knjižnic brezplačne

Od osmih evropskih držav (Danska, Estonija, Finska, Islandija, Madžarska, Švedska, Švica, Velika Britanija), ki so sodelovale v anketi, izposoje na dom oziroma osnovnih storitev ne zaračunavajo države z najvišjim odstotkom prebivalcev včlanjenih v knjižnice in najbolj razvitimi knjižničnimi sistemi: Danska, Finska, Švedska, Estonija in Velika Britanija. Delež včlanjenega prebivalstva

sicer na prvi pogled sugerira neposredno povezavo z brezplačnimi storitvami, vendar bi bil tak zaključek prehitel: na število včlanjenih prebivalcev vpliva še vrsta drugih dejavnikov (na primer razvitost mreže splošnih knjižnic, razvitost sistema šolskih knjižnic itd.).

Normativna ureditev uporabniških plačil v slovenskih knjižnicah se nagiba v smer brezplačnih storitev

Pregled normativne ureditve uporabniških plačil je predstavil bistvena zakonska in podzakonska določila, ki urejajo to in z njim povezana področja. V primerjavi z drugimi evropskimi državami štejemo kot pozitivno dejstvo, da zakonodaja v Republiki Sloveniji sploh ureja vprašanje uporabniških plačil. Zakon opredeljuje pravice uporabnikov in brezplačne storitve, medtem ko podzakonski akt natančno določi, katere so osnovne storitve knjižnic ter katere od teh so tudi brezplačne.

Po Zakonu o knjižničarstvu so uporabniki upravičeni do brezplačnih osnovnih storitev, kot je izposoja gradiva, posredovanje informacij o gradivu in iz gradiva ter udeležba na različnih usposabljanjih v sklopu bibliopedagoškega dela. Uredba o osnovnih storitvah knjižnic pa navaja še ostale brezplačne osnovne storitve: dostop do knjižničnega gradiva in njegovo uporabo v prostorih knjižnice, seznanjanje z novostmi, dostop do in uporabo splošno dostopnih elektronskih virov javnih oblasti, dostop do in uporabo zakupljenih podatkovnih zbirk in drugih informacijskih virov, informiranje uporabnikov, uporabo elektronske pošte v splošnih knjižnicah ter udeležbo na prireditvah. Uredba tudi določa skupine uporabnikov, ki so posebej upravičeni do brezplačnih storitev brez plačevanja nadomestil za članstvo. To so osebe do 18. leta starosti in brezposelne osebe.

V raziskavi smo podrobneje predstavili razloge, zakaj menimo, da Uredba o osnovnih storitvah kot podzakonski akt ne izpelje v celoti določil 8. člena Zakona o knjižničarstvu, ki opredeli brezplačne storitve. Zaračunavanje članarin in vpisnin ima torej še zmeraj normativno podlago v Uredbi, čeprav Zakon o knjižničarstvu določa, da imajo uporabniki pravico do izposoje gradiva kot brezplačne osnovne storitve. Uredba o osnovnih storitvah knjižnic določa višino članarin in vpisnin po stroškovnem principu, medtem ko višine cen ostalih osnovnih storitev ne regulira. Splošne knjižnice kot javni zavodi samostojno določajo, katere osnovne storitve bodo zaračunavale uporabnikom v okviru Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic. Prav tako samostojno določajo višino cen teh storitev.

Večina slovenskih splošnih knjižnic zaračunava članarino in/oziroma vpisnino

Članarino je v letu 2008 zaračunavalo 50 splošnih knjižnic, ob tem so lahko zaračunavale tudi vpisnino ali stroške izkaznice. Samo vpisnino je zaračunavalo 5 splošnih knjižnic, le stroške izkaznice pa 2 knjižnici. V nobeni od slovenskih splošnih knjižnic si torej ni mogoče brezplačno izposoditi gradiva na dom.

Cene za prvo včlanitev se med splošnimi knjižnicami močno razlikujejo

Najmanjša višina nadomestil za prvo včlanitev je znašala 2 EUR, najvišja pa 17,50 EUR, medtem ko je bila povprečna višina 10,50 EUR. Razlike v višini nadomestil za včlanitev med knjižnicami odpirajo vprašanje, ali je njihova višina res določena po načelih iz Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic.

Finančne olajšave pri vpisu

Velika večina splošnih knjižnic, ki zaračunavajo članarine, kar 84 %, upošteva finančne zmožnosti različnih uporabniških skupin in selektivno določa višino članarine. Najpogostejše uporabniške skupine, ki jim splošne knjižnice zaračunavajo znižano članarino, so študenti, upokoјenci, dijaki nad 18 let, gospodinje, kmetje itn.

Velike razlike med splošnimi knjižnicami so tudi pri zaračunavanju drugih storitev

Med cenovnimi postavkami, ki jih zaračunavajo splošne knjižnice, izstopajo postavke, povezane z izposojjo gradiva (zamudnina, opomini, obvestilo o prispelem rezerviranem gradivu, izpis poizvedbe iz arhiva izposoje itn.) Med ostalimi storitvami splošne knjižnice zelo pogosto zaračunavajo fotokopiranje in tiskanje, pomnilniške medije, medknjižnično izposojjo in poškodbo ter izgubo gradiva.

Uporabniška plačila so običajna tudi v visokošolskih knjižnicah ter v kulturnih institucijah

V pregledu cenikov splošnih in visokošolskih knjižnic ter muzejev in galerij smo prikazali, katere storitve zaračunavajo te kulturne oziroma izobraževalne ustanove ter kakšna je njihova višina. Članarine svojim potencialnim uporabnikom praviloma ne zaračunavajo šolske in specialne knjižnice, medtem ko je članarina pri visokošolskih knjižnicah pravilo. Višine članarin za študente so v visokošolskih knjižnicah primerljive s članarinami v splošnih knjižnicah, medtem ko je višina članarin za ostale fizične osebe znatno višja. Tudi tu se lahko zaradi razlik v višini nadomestil za včlanitev med knjižnicami vprašamo, ali je njihova višina res določena po načelih iz Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic. V primerjavi s splošnimi knjižnicami visokošolske knjižnice v večji meri zaračunavajo informacijske storitve in storitve medbibliotečne izposoje. Muzeji in galerije zaračunavajo vstopnino, vodene ogledе, delavnice, demonstracije, predavanja, najem prostorov in izkaznico (članarino). Cene storitev se pogosto razlikujejo za različne uporabniške skupine.

Ukinitev članarin v splošnih knjižnicah bi po podatkih za leto 2008 predstavljala skupni izpad sredstev v višini 1.362.834,18 EUR

V raziskavi smo na podlagi podatkov za leto 2008 ovrednotili finančne posledice ukinitve članarin oziroma vpisnin. Po podatkih Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici so imele splošne knjižnice v letu 2008 47.638.162 EUR prihodkov, lastni prihodki iz javne službe so znašali 3.688.132 EUR (7,7 %), **prihodki od članarin pa 1.362.834,18 EUR**, kar pomeni 2,9 % vseh prihodkov (BibSiSt online, 2009). Članarine so predstavljale 37 % delež v lastnih prihodkih iz javne službe.

Razlike v višini in deležu nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe ter prihodkih iz članarin so velike. Analiza je pokazala, da se delež prihodkov od članarin med splošnimi knjižnicami giblje med 0 % do 7,9 % (v povprečju 2,5 %). Če predpostavimo, da knjižnice ne bi kompenzirale izpada članarin z dvigom cen drugih osnovnih storitev, pomenijo razlike v prihodku od članarin tudi različne posledice za delovanje knjižnic ob izpadu teh sredstev : pri 13 splošnih knjižnicah bi se prihodki zmanjšali do 1 %, pri 10 knjižnicah od 1,1 do 2 %, pri 12 knjižnicah od 2,1 do 3 %, pri 12 knjižnicah od 3,1 do 4 %, pri 6 knjižnicah od 4,1 do 5 %, pri 3 knjižnicah od 5,1 do 6 % ter pri eni knjižnici 7,9 %. Za nekatere splošne knjižnice bi bil izpad sredstev torej zanemarljiv, medtem ko bi pri drugih pomenil pomembno izgubo sredstev.

Splošne knjižnice porabijo za nakup knjižničnega gradiva 303.828 EUR, kar predstavlja 23 % sredstev, pridobljenih iz naslova nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe

Splošne knjižnice morajo kot javni zavodi delovati v skladu z 48. členom Zakona o zavodih, ki določa, da lahko zavodi porabijo presežek prihodkov nad odhodki le za opravljanje in razvoj dejavnosti, razen če z aktom o ustanovitvi ni drugače določeno (Zakon o zavodih, 1991).

Podatki, ki so jih posredovale splošne knjižnice, kažejo, da knjižnice preko 90 % sredstev, pridobljenih iz naslova javnih prihodkov iz izvajanja javne službe, porabijo za izdatke za blago in storitve, od tega približno 23 % za nakup knjižničnega gradiva. Pri splošnih knjižnicah, ki so sodelovale v anketi, bi izpad sredstev za nakup knjižničnega gradiva pomenil povprečno 4,3 % znižanje (od 0 % do 65,6 %), ki ga v nekaterih knjižnicah sploh ne bi občutili, medtem ko bi za eno knjižnico to pomenilo skoraj dve tretjini sredstev, namenjenih nakupu gradiva.

Poleg brezplačnega članstva lahko imajo tudi drugi dejavniki vpliv na delež prebivalcev, včlanjenih v splošne knjižnice

V raziskavi smo analizirali učinek uveljavitve Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic, ki je člane do 18. leta starosti z junijem 2003 oprostila plačevanja članarin in vpisnin. Analiza je pokazala, da podatki sicer podpirajo predpostavko o možnem pozitivnem vplivu oprostitve članarin na večanje deleža mladih članov, vendar pa ob tem ni moč izključiti vpliva ostalih dejavnikov. Rasti deleža mladih članov v letih neposredno po uveljavitvi uredbe je namreč kasneje sledil manjši upad.

Podatke o številu članov, ki so oproščeni plačila članarin in vpisnin zaradi statusa brezposelne osebe nam je posredovalo 22 knjižnic. Delež članov s statusom brezposelne osebe med vsemi aktivnimi člani je 5,36 %, medtem ko predstavljajo brezposelne osebe 3,26 % delež med prebivalstvom. Večji relativni delež brezposelnih oseb med članstvom splošnih knjižnic kakor med populacijo sicer ne pomeni nujno, da je plačilo članarin in vpisnin ovira za večji delež članstva ekonomsko šibkejšega prebivalstva, saj ne moremo izključiti vpliva drugih faktorjev. Večji delež članstva brezposelnih oseb bi si namreč lahko razlagali tudi tako, da splošne knjižnice nudijo storitve, ki ustrezajo potrebam brezposelnih oseb.

Nakazuje se predpostavka, da so v izobrazbeni strukturi članov splošnih knjižnic v večji meri zastopani prebivalci z vsaj srednjo stopnjo izobrazbe

Podatke o izobrazbeni strukturi članov splošnih knjižnic smo primerjali z izobrazbeno strukturo prebivalstva Slovenije v letu 2008. Podatke nam je posredovalo 14 splošnih knjižnic, vendar so zaradi prevelike možnosti sistematične napake podatki verodostojni le za dve oziroma pet knjižnic. Podatki za dve knjižnici kažejo, da je delež članov z vsaj višjo izobrazbo za faktor 3 oziroma 4,8 višji kot pa delež prebivalcev z ustrežno izobrazbo v statistični regiji. Delež članov s srednjo izobrazbo pa je v eni knjižnici višji za faktor 2, v drugi pa je približno na isti ravni. Delež prebivalstva s srednjo poklicno izobrazbo ali še nižjo stopnjo izobrazbe je obratno precej nižji, kot pa je v izobrazbeni strukturi statistične regije. Na podlagi podatkov iz dveh splošnih knjižnic ne moremo sklepati na izobrazbeno strukturo članstva vseh splošnih knjižnic, vendar zbrani podatki nakazujejo omenjeno predpostavko.

Del direktorjev splošnih knjižnic podpira odpravo članarin zaradi pozitivnih učinkov na uporabnike in splošno knjižnico, medtem ko velika večina izraža zaskrbljenost zaradi izgube prihodkov in s tem domnevno manjše kvalitete storitev

Določen del direktorjev splošnih knjižnic (26 % od sodelujočih v raziskavi) vidi pozitivne učinke odprave članarin za uporabnike, saj menijo, da članarine predstavljajo oviro za dostopnost storitev splošne knjižnice. Deset direktorjev (22 %) je kot argument za ohranitev članarin navedlo, da predstavljajo relativno majhen strošek za uporabnike, nekateri pa tudi, da predstavlja simboličen element pripadnosti knjižnici. Velika večina direktorjev (85 %) je izrazila zaskrbljenost zaradi možnega zmanjšanja finančnih sredstev za njihovo splošno knjižnico ob odpravi članarin. Tretjina direktorjev je izrazila prepričanje ali pa bojazen, da občine ne bi bile pripravljene nadomestiti izgube prihodkov od članarin s povečanjem financiranja iz javnih sredstev.

Stališča predstavnikov lokalnih oblasti

O stališčih predstavnikov lokalne samouprave kot poglavitnih financerjev do vprašanja odprave članarin lahko sklepamo samo posredno preko izraženih mnenj direktorjev. Mnenja kažejo na negativen odnos občin do morebitnega povečanja javnega financiranja, ki bi kompenziralo izgubo nejavnih prihodkov od članarin. Za celovitejšo sliko bi morali pridobiti mnenja predstavnikov lokalne skupnosti z anketo. Anketo je ob koncu leta 2009 izvedel Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ob zaključku te raziskovalne naloge s podatki še ne razpolagamo.

11.1 Predlog ukrepov

Cilj izvajanja knjižnične dejavnosti kot javne službe je zagotoviti vsem prebivalcem Slovenije enake možnosti dostopa do storitev knjižnic. Brezplačne storitve splošnih knjižnic so strokovni imperativ zato predlagamo, da se določba Standardov za splošne knjižnice »Vpis, članstvo in izposoja knjižničnega gradiva ter uporaba interneta naj bodo brezplačni« v celoti realizira v časovnih okvirih, kot jih določa standard, to je do leta 2015 (Standardi za splošne knjižnice, 2005 str. 10). Veljavni zakon, ki ureja izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, že nudi potrebno normativno osnovo. Čeprav v okvirih opravljenih raziskav nismo dokazali nedvomne in neposredne povezave med ukinitvijo članarin oziroma vpisnin in porastom članov knjižnic, lahko pričakujemo pozitivne učinke, saj bi z njihovo ukinitvijo imeli vsi prebivalci enake pravice, s tem pa bi se v celoti povečala dostopnost storitev. Ob večji dostopnosti storitev lahko pričakujemo tudi njihovo povečano uporabo.

Odprava članarin in vpisnin v splošnih knjižnicah ima po drugi strani neposredne negativne učinke, saj pomeni izgubo prihodkov, ki smo jo ovrednotili zgoraj. Tak ukrep bi postavil deležnike splošnih knjižnic pred dilemo med povečanjem javnega financiranja ali dejanskim zmanjšanjem prihodkov knjižnic. Zaradi vzdrževanja dosedanjega obsega in kvalitete knjižnične dejavnosti dajemo prednost nadomestitvi izgubljenih prihodkov s povečevanjem javnega financiranja. Glede na strukturo dejavnosti, na osnovi katerih splošne knjižnice pridobivajo sredstva iz javne službe, ni realno pričakovati, da bi knjižnice izpad prihodkov od članarin in vpisnin lahko v tem času nadomestile iz drugih virov. Vsekakor pa bi veljalo spodbujati splošne knjižnice za uporabo drugih možnosti pridobivanja sredstev, na primer bibliografske obdelave za druge subjekte, referalnih in bibliografskih storitev za lokalno skupnost, izvajanja različnih izobraževalnih programov ter sodelovanja v projektih, kot možnih poti za premostitev izpada sredstev zaradi ukinitve članarin in vpisnin.

Naj tudi izpostavimo, da glede na 8. člen Zakona o knjižničarstvu Uredba o osnovnih storitvah knjižnic enotno ureja nadomestila za včlanitev v vseh vrstah knjižnic. Glede na sedanjo zakonsko

ureditev pomeni odprava članarin in vpisnin v eni vrsti knjižnic odpiranje vprašanja o njihovi odpravi tudi v drugih vrstah knjižnic, predvsem visokošolskih.

Ob potencialni odpravi članarin in vpisnin velja nameniti posebno pozornost splošnim knjižnicam v okoljih z nizkim prihodkom na prebivalca in slabše razvito mrežo. Te bi zmanjšanje financiranja še posebej prizadelo. Razvita knjižnična mreža je predpogoj za dostopnost knjižničnih storitev, njen razvoj ima gotovo prednost pred brezplačnim članstvom.

Zato predlagamo uskladitev in postopno zniževanje višine nadomestil za včlanitev v splošnih knjižnicah do njihove odprave v prehodnem obdobju, povečanje javnega financiranja, ki bi splošnim knjižnicam nadomestilo izgubo prihodkov, ter obenem dosledno uveljavljanje določil o brezplačnih storitvah, ki jih navaja Uredba o osnovnih storitvah:

- Kljub dejstvu, da je bila Uredba o osnovnih storitvah uveljavljena že leta 2003, smo ob analizi cenovnih postavk ugotovili, da knjižnice z zaračunavanjem določenih storitev kršijo določila o brezplačnih storitvah Uredbe. Z ustreznim nadzorom bi bilo treba ugotoviti kršitve in ustrezno ukrepati.
- Razlike pri cenah članarin in vpisnin, pa tudi drugih storitvah knjižnic, so med knjižnicami tako velike, da zbujajo dvom o njihovi upravičenosti. Zato predlagamo regulacijo višine cen osnovnih storitev, ki bi jih lahko zaračunavale knjižnice, za kar bi bila potrebna sprememba Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic. Knjižnice bi morale uskladiti cene v določenem prehodnem obdobju. Za takšno normativno ureditev obstajajo zgledi v drugih državah (npr. Danska).
- Predlagamo, da se dosledno uveljavi stroškovni princip, to je izračun dejanskega stroška članarine oziroma vpisnine. Uredba o osnovnih storitvah namreč določa, da »knjižnica (uporabnikom) lahko zaračuna članarino in/ali drugo nadomestilo, s katerim pokrije del dodatnih stroškov (zaradi vodenja evidenc, izdaje izkaznic in potrdil, zagotavljanja sledljivosti izposojenega gradiva ipd.), vendar le, če pokrivanje teh stroškov ni zajeto v okviru financiranja javne službe«. Zaradi vključenosti knjižnic v vzajemni bibliografski sistem COBISS so načini evidentiranja in »sledljivosti izposojenega gradiva« medsebojno primerljivi, tako tudi stroški za plače knjižničarjev, prav tako pa tudi možnosti pridobivanja sredstev za nakup računalniške opreme s strani države. Domnevamo, da bi ob upoštevanju višine članarine oziroma vpisnine, ki bi dejansko pokrivala samo del stroškov, ki niso zajeti v okvir financiranja javne službe, prehod v brezplačno članstvo ne pomenil več tako velikega izpada sredstev.

Priloga 1: Vprašalnik o ureditvi članarin v splošnih knjižnicah

Dear Madam/Sir!

Library System Development Centre at National & University Library in Slovenia is conducting a research on behalf of Ministry of culture on possibilities for abolishing membership fees in Slovenian public libraries. I would kindly ask you if you could answer questions below. Some of them may not be relevant to your country, especially, if membership is free. The subject of research are public libraries in your country, and if possible, quote data for year 2008 or the newest to that year. Please, quote any relevant documents, statistics or websites. I realize that you cannot provide data for some questions. In these cases, please, estimate because I am sure that you know public libraries in your country much better than we do.

Thank you very much!

Best regards,

Gorazd Vodeb

- 1) Can public libraries in your country charge for their services? Is charging in any way regulated by legislation or can they decide on themselves? Does legislation in your country regulate that public libraries have to provide free services? If yes, which services have to be provided free? Please, describe briefly situation and legislation level - countrywide, regional or local.
- 2) Does legislation in your country regulate membership fees in public libraries in any way? Please, describe details, for example, if membership is free, eventual limited amount of membership fees, free membership for certain user groups etc.
- 3) Please provide percentage of public libraries charging membership fee. If you do not have exact data, please, estimate. If possible, quote data for 2008.
- 4) Which user groups, if any, are exempted from paying membership fee or pay at reduced rate? Do public libraries in your country differ on this issue? Please, describe situation. If you do not have exact data, please, estimate. If possible, quote data for 2008.
- 5) What is a median membership fee or a typical range of membership fees in public libraries? Are there any other associated fees, for example, a registration fee or a borrowing fee for every loan? Please, describe situation. If you do not have exact data, please, estimate. If possible, quote data for 2008.
- 6) Please, provide percentage of income from user fees in total public libraries income? Percentage of income from membership fees? If possible, quote data for 2008.
- 7) Please, provide percentage of registered users in public libraries of total population active in year specified. If possible, quote data for 2008.
- 8) Is it mandatory in your country that schools at primary and secondary level have a school library? Please, provide percentage of schools at primary and secondary level having the school library. If you do not have exact data, please, estimate. Please, describe situation.

Priloga 2: Vprašalnik za direktorje splošnih knjižnic

1. Vstopna stran

Spoštovani, z vpisom gesla, ki ste ga prejeli po elektronski pošti, boste vstopili v spletni vprašalnik. Geslo je potrebno vpisati le ob prvem vstopu. Vprašalnik lahko pošljete tudi svojim sodelavcem. Podatki se shranijo, ko kliknete gumb Shrani in Naslednja stran. Izpolnjevanje vprašalnika lahko kadarkoli prekinete in kasneje nadaljujete tam, kjer ste ostali. Z gumbom Prejšnja stran se lahko vračate na prejšnje strani in popravite ali dopolnite svoje odgovore. Hvala za vaše sodelovanje!

2. Ukinitve članarine

Kakšne posledice bi imela hipotetična ukinitve članarin in vpisnin za uporabnike? In kakšne za poslovanje knjižnice?

3. Prihodki knjižnice

Vpišite višino prihodkov od nadomestil, ki jih morajo plačati uporabniki, da se včlanijo v knjižnico in dobijo člansko izkaznico (članarine, vpisnine in stroški za izdajo prve izkaznice) v letu 2008 v EUR.

Vpišite višino prihodkov od prodaje blaga in storitev na trgu v letu 2008 v EUR.

4. Poraba knjižnice

Za kakšne namene oziroma za katere postavke so bila porabljena sredstva od nejavnih prihodkov za izvajanje javne službe v letu 2008? Za vsako postavko navedite celotno višino porabljenih sredstev ter višino sredstev, ki so bila pridobljena iz naslova nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe in porabljena za (so)financiranje postavke.

5. Poraba knjižnice

Predstavljajte si hipotetično situacijo, da bi knjižnica izgubila prihodke od članarin in vpisnin, ob predpostavki, da ostali prihodki ostanejo na isti ravni. Če bi se odločili, da prerazdelite preostala sredstva med postavkami porabe, vas prosimo, da navedete prednostni seznam postavk porabe, na katere bi prerazporedili sredstva, da bi vsaj delno nadomestili izpad sredstev od nadomestil za včlanitev.

Navedite še prednostni seznam postavk, s katerih bi sredstva vzeli.

6. Članstvo v knjižnici

Navedite število aktivnih članov s stalnim prebivališčem na območju knjižnice v letu 2008 po občinah. Podatke navedite za vsako občino z območja knjižnice, za člane iz ostalih občin navedite skupno število. Podatke dobite iz modula COBISS/Izposoja, postopek je pojasnjen v poslanih navodilih.

7. Članstvo v knjižnici

Navedite izobrazbeno strukturo aktivnih članov knjižnice v starosti 15 let in več s stalnim prebivališčem na območju knjižnice v letu 2008 po občinah. Podatke navedite za vsako občino z območja knjižnice, za člane iz ostalih občin navedite skupno število. Podatke dobite iz modula COBISS/Izposoja, postopek je pojasnjen v poslanih navodilih. (Prosimo, bodite pozorni na morebitno različno oštevilčenje kategorij v vaših izpisih oziroma na drugačen vrstni red stolpcev.)

- 1 - 7 razredov osnovne šole ali manj
- 2 - dokončana osnovna šola
- 3 - dokončana poklicna šola
- 4 - dokončana srednja šola
- 5 - dokončana gimnazija ali štiriletna srednja šola
- 6 - dokončana višja šola
- 7 - dokončana visoka šola, fakulteta ali umetnostna akademija
- 8 - magisterij
- 9 - doktorat
- 10 - drugo

8. Članstvo v knjižnici

Navedite število aktivnih članov, ki so oproščeni članarin in vpisnin zaradi brezposelnosti na podlagi 5. člena Uredbe o osnovnih storitvah knjižnic (UL RS 29/03) s stalnim prebivališčem na območju knjižnice v letu 2008 po občinah. Podatke navedite za vsako občino z območja knjižnice, za člane iz ostalih občin navedite skupno število. Podatke dobite iz modula COBISS/Izposoja, postopek je pojasnjen v poslanih navodilih.

9. Članstvo v knjižnici

Navedite število aktivnih članov v starosti do 18. leta s stalnim prebivališčem na območju knjižnice v letu 2008 po občinah. Podatke navedite za vsako občino z območja knjižnice, za člane iz ostalih občin navedite skupno število. Podatke dobite iz modula COBISS/Izposoja, postopek je pojasnjen v poslanih navodilih.

10. Članstvo v knjižnici

Navedite število članov, ki so plačali polno članarino, s stalnim prebivališčem na območju knjižnice v letu 2008 po občinah. Podatke navedite za vsako občino z območja knjižnice, za člane iz ostalih občin navedite skupno število. Podatke dobite iz modula COBISS/Izposoja, postopek je pojasnjen v poslanih navodilih.

Priloga 3: Vabilo direktoricam in direktorjem splošnih knjižnic za sodelovanje v raziskavi z navodili

Spoštovani!

Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici izvaja raziskavo o možnostih za uvedbo brezplačnega članstva. Naročnik raziskave je Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Vljudno vas prosimo za sodelovanje v raziskavi. Zanima nas vaše mnenje o posledicah ukinitve članarin, poraba sredstev iz nejavnih prihodkov iz izvajanja javne službe in nekateri podatki o članih.

Prosim vas, da izpolnite pripravljene vprašalnik na svetovnem spletu. Do spletnega vprašalnika lahko dostopate samo preko posebne povezave. Povezava za vašo knjižnico je naslednja:

<https://www.surveymonkey.com/s.aspx?sm=...>

Za identifikacijo uporabite geslo za vašo knjižnico:

Podrobnejša navodila za izpolnjevanje vprašalnika boste našli spodaj.

Za morebitna vprašanja in pojasnila kontaktirajte tel., e-pošta.

Za sodelovanje se vam že vnaprej zahvaljujemo.

Lep pozdrav,

Navodila

Do spletnega vprašalnika lahko dostopate samo preko posebne povezave, ki ste jo prejeli po elektronski pošti. Najprej se identificirate z geslom. Vprašalnik lahko izpolnjujejo tudi vaši sodelavci, vendar morajo uporabiti poslano povezavo.

Za zbiranje podatkov o članih je IZUM pripravil definicije posebnih statističnih izpisov v modulu COBISS/Izpis. Prosim vas, da definicije vnesete v parametrsko datoteko in pripravite izpise. Vse izpise statistik pripravite v segmentu COBISS2/Izpis v okviru skupine izpisov "statistike" STA8XX – člani. Definicije lahko prekopirate v parametrsko datoteko z uporabo odložišča programa Reflection. Pri tem bodite pozorni na oznake \$111A_n, \$131A_n, \$303A_n, \$121A_n itn., kjer namesto črke »n« določite naslednjo prosto številko. Če imate na primer tabelo \$111A_1 definirano v parametrski datoteki že od prej, uporabite v novi definiciji tabele naslednjo zaporedno številko tj. \$111A_2. Prav tako uporabite novo številko za tabelo \$111A_n v četrtem izpisu npr. \$111A_3. Te nove oznake tabel potem uporabite tudi v definicijah statistike. Če boste imeli težave pri urejanju parametrske datoteke, se obrnite na IZUM. Časovno obdobje za vse izpise je od 1.1.2008 do 31.12.2008. Podatke iz izpisov prepisite v ustrezne rubrike spletne ankete. V spletni vprašalnik prepisite samo podatke za občine na območju delovanja vaše splošne knjižnice, kakor so določene v Prilogi 1: Mreža splošnih knjižnic v Sloveniji Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (Ul RS 73/03 in 70/08) oziroma njihove naslednice. Podatke za ostale občine prikažite v skupnem številu (seštete podatke za občine na območju delovanja odštejte od skupne vsote).

1. Izpis »Število aktivnih članov po občinah prebivališča«

Definicija statistike:

```
STA8XX/"Aktivni ~lani - ob~ina stalnega prebival."  
STATISTIC_8XX  
STATUS: Active  
SELECT:  
TITLE: "Aktivni ~lani po ob~inah"  
LEFT: $303A_n  
UP: COUNTER_n
```

Definicija tabel (tabela velja tudi za definicije statistike spodaj, se vpiše samo enkrat):

```
$303A_n/ob~ine  
BEGIN  
$CODES(240)##  
END
```

2. Izpis »Izobrazbena struktura aktivnih članov, starih 15 let in več, po občinah prebivališča«

Definicija statistike:

```
STA8XX/"aktivni ~lani - ob~ina in izobrazba"  
STATISTIC_8XX  
STATUS: Active  
SELECT:  
TITLE: "Aktivni ~lani po ob~inah in izobrazbi"  
LEFT: $111A_n,$303A_n  
UP: $131A_n
```

Definicija tabel (druga tabela \$303A_n definirana že zgoraj, ni potrebno vpisovati):

```
$111A_n/starost  
BEGIN  
1994*#nad 15 let#nad 15 let  
1993*#nad 15 let#  
1992*#nad 15 let#  
1991*#nad 15 let#  
1990*#nad 15 let#  
198*#nad 15 let#  
197*#nad 15 let#  
196*#nad 15 let#  
195*#nad 15 let#  
194*#nad 15 let#  
193*#nad 15 let#  
192*#nad 15 let#  
191*#nad 15 let#  
$ELSE#ostali#ostali  
END
```

```
$303A_n/ob~ine
```

```
BEGIN
$CODES(240)##
END
```

```
$131A_n/izobrazba
BEGIN
$CODES(10)##
END
```

3. Izpis »Število aktivnih članov z uradnim potrdilom o brezposelnosti po občinah prebivališča«

Definicija statistike:

```
STA8XX/"Aktivni brezposelni ~lani po ob~inah"
STATISTIC_8XX
STATUS: Active
SELECT:
TITLE: "Aktivni brezposelni ~lani po ob~inah"
LEFT: $303A_3
UP: $121A_n
```

Definicija tabel (tabela \$303A_n definirana že zgoraj, ni potrebno vpisovati):

```
$303A_n/ob~ine
BEGIN
$CODES(240)##
END
```

```
$121A_n/tip ~lana
BEGIN
018#brezposelni#brezposelni
$ELSE#drugo#
END
```

V primeru, da knjižnica člane, ki imajo uradno potrdilo o brezposelnosti, ne uvršča v kategorijo članstva »018 brezposelni«, potem uporabite kategorijo vaše knjižnice.

4. Izpis »Število aktivnih članov v starosti do 18. leta«

Definicija statistike:

```
>STA8XX/"Aktivni ~lani - ob~ina in starost do 18 let"
STATISTIC_8XX
STATUS: Active
SELECT:
TITLE: "Aktivni ~lani po ob~inah in starosti - do 18 let"
UP: $111A_n
LEFT: $303A_n
```

Definicija statističnih tabel (tabela \$303A_n definirana že zgoraj, ni potrebno vpisovati):

```
$303A_n/ob~ine  
BEGIN  
$CODES(240)##  
END
```

```
$111A_n/starost  
BEGIN  
1990*#do 18 let#stari do 18 let  
1991*#do 18 let#  
1992*#do 18 let#  
1993*#do 18 let#  
1994*#do 18 let#  
1995*#do 18 let#  
1996*#do 18 let#  
1997*#do 18 let#  
1998*#do 18 let#  
1999*#do 18 let#  
2000*#do 18 let#  
$ELSE#ostali#starej{ od 18 let  
END
```

5. Izpis »Število aktivnih članov s polno članarino«

Za izpis ni mogoče pripraviti enotne definicije statističnih tabel, saj se uporabniške skupine s polno članarino med knjižnicami razlikujejo. Knjižnica zato sama navede kategorije članstva v statistični tabeli. Tabela \$121A_n/ob~ine je navedena kot primer. Kot kategorije članstva, ki so oproščene plačevanja članarin ali pa plačujejo nižjo članarino, so navedene kategorije 001, 002, 003 in 018, ostale kategorije s polno članarino pa so prikazane ločeno. Knjižnica bo tako na tem mestu v tabeli navedla kategorije članstva, ki so oproščene plačevanja članarin ali pa plačujejo nižjo članarino.

Definicija statistike:

```
>STA8XX/"Aktivni ~lani po ob~inah - ~lanarina"  
STATISTIC_8XX  
STATUS: Active  
SELECT:  
TITLE: "Aktivni ~lani po ob~inah in ~lanarina"  
UP: $121A_n  
LEFT: $303A_n
```

Definicija statističnih tabel (tabela \$303A_n definirana že zgoraj, ni potrebno vpisovati):

```
$303A_n/ob~ine  
BEGIN  
$CODES(240)##  
END
```

```
$121A_n/kateg.
```

```
BEGIN
001#M,B#mladina in brezposelni
002#M,B#
003#M,B#
018#M,B#
$ELSE#O#odrasli
END
```

Popravek, poslan po elektronski pošti 26. 10. 2009

Spoštovani!

Iz IZUM so nam sporočili, da se je v definicijo tabele \$111A_n prikradla tipkarska in s tem tudi vsebinska napaka. V vrstici, kjer je naveden letnik rojstva 2000* (rdeče obarvano), je namreč ena ničla preveč. Na tem mestu bi moralo pisati 200*, saj bo le v tem primeru program štel pod mlajše od 18 let vse člane, rojene leta 2000 in kasneje.

V imenu IZUM se vam opravičujemo za napako.

Prosim vas, da popravite izpise.

Lep pozdrav,

Definicija statistike:

```
>STA8XX/"Aktivni ~lani - ob~ina in starost do 18 let"
STATISTIC_8XX
STATUS: Active
SELECT:
TITLE: "Aktivni ~lani po ob~inah in starosti - do 18 let"
UP: $111A_n
LEFT: $303A_n
```

Definicija statističnih tabel:

```
$303A_n/ob~ine
BEGIN
$CODES(200)##
END
```

```
$111A_n/starost
BEGIN
1990*#do 18 let#stari do 18 let
1991*#do 18 let#
1992*#do 18 let#
1993*#do 18 let#
1994*#do 18 let#
1995*#do 18 let#
1996*#do 18 let#
```

1997*#do 18 let#
1998*#do 18 let#
1999*#do 18 let#
2000*#do 18 let#
\$ELSE#ostali#starej { od 18 let
END

Navedeni viri

- BibSiSt online (2009). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 23.11.2009 s spletne strani <http://bibsist.nuk.uni-lj.si>
- Forstnerič Hajnšek, Melita (2008, 8. december). Ali naj knjižnice ukinejo članarino. *Večer*, 284, str. 4.
- Fuegi, D. & Jennings, M. (2004). *International library statistics: trends and commentary based on the Libecon data*. Pridobljeno 3.11.2009 s spletne strani <http://www.libecon.org/pdf/InternationalLibraryStatistic.pdf>
- EUROSTAT (2010). *At-risk-of-poverty-rate, by highest level of education attained* - [tsdsc420]. Pridobljeno 28.1.2010 s spletne strani http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/living_conditions_and_social_protection/data/main_tables#
- Giacoma, Pete (1989). *The fee or free decision: legal, economic, political, and ethical perspectives for public libraries*. New York, London: Neal-Schuman Publishers.
- IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah. (2002). V: *Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice* (str. 69 – 71). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Državna matična služba za knjižničarstvo.
- Javni zavodi: maj 2009 (2009). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. Pridobljeno 3.11.2009 s spletne strani http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Razvidi/Javni_zavodi_maj_2009.pdf
- Koalicijski sporazum za sodelovanje v vladi Republike Slovenije za mandat 2008 – 2012 (2008). Pridobljeno 14.12.2009 s spletne strani <http://www.socialnidemokrati.si/file.php?id=444>
- Meltsner, Arnold J. (1970) »Local Revenue: A Political Problem«. V *Financing the Metropolis: Public Policy in Urban Economic*. Beverly Hills: Sage. Citirano po Giacoma (1989).
- Merhar, Ida (2001). Ceniki splošnoizobraževalnih knjižnic. *Knjižničarske novice* 11(5), 5-7.
- Novljan, S. et al. (2006). *Slovenske splošne knjižnice danes: stanje, problemi, razvojni trendi*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic.
- Poll, R. & Boekhorst, P. (2007) *Measuring quality: performance measurement in libraries*. München: Saur.
- Pravilnik o določitvi obsega sredstev za plačilo delovne uspešnosti iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu ter o določitvi nejavnih prihodkov pri izvajanju javne službe, ki se štejejo v prihodke iz prodaje blaga in storitev (2009). *Uradni list RS* št. 7/2009
- Pravilnik o enotnem kontnem načrtu za proračun, proračunske uporabnike in druge osebe javnega prava. (2002) *Uradni list RS* 54/2002, 117/2002, 58/2003, 134/2003, 34/2004, 75/2004, 117/2004, 141/2004, 117/2005, 138/2006, 120/2007, 124/2008.
- Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003). *Uradni list RS* 73/2003, 70/2008.
- Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu, naselja, Slovenija, 31. 12. 2008. (2009). Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s spletne strani 13.10.2009 http://www.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0520309S&ti=Prebivalstvo+po+starostnih+skupinah+in+spolu%2C+naselja%2C+Slovenija%2C+polletno&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/02_05007_stev_strukt/01_05203_star_spol/&lang=2
- Registrirano brezposelne osebe 31. 12. 2008 (2009). Pridobljeno s 23.12.2009 spletne strani <http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/StatisticniPodatki/2008/tabela1208.htm>
- Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011 (2008). *Uradni list RS* št. 35/2008.
- Socialni razgledi 2008 (2009). Ljubljana: urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
- Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice (2002). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Državna matična služba za knjižničarstvo.

Standardi za splošne knjižnice. (2005). Pridobljeno s spletne strani 29.10.2008
http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Podrocja/NSKD/standardi_spl_k_sprejeti.pdf

Statistični urad Republike Slovenije. (2009). *Statistični letopis 2009*. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije.

Turjak, Dragica (2008). O članarinah v splošnih knjižnicah. *Informator* (99), 30-32.

Uredba o osnovnih storitvah knjižnic. (2003). *Uradni list RS* št. 29/03.

Uredba o delovni uspešnosti iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu (2008). *Uradni list RS* št. 69/2008, 97/2009

Uredba o metodologiji za določitev osnov za izračun sredstev za izvajanje javne službe na področju kulture (2003). *Uradni list RS* št. 100/03, 81/09

Zakon o javnih financah (1999). *Uradni list RS* št. 79/1999, 124/2000, 79/2001, 30/2002, 56/2002, 127/2006, 14/2007, 109/2008, 49/2009

Zakon o knjižničarstvu. (2001) *Uradni list RS* 87/2001, 96/2002.

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. (2002) *Uradni list RS* št. 77/07, 56/2008

Zakon o zavodih (1991). *Uradni list RS* 12/1991, 45I/1994, 8/1996, 18/1998 36/2000, 127/2006